

REGISTERED No. B. 156

श्री

जैनधर्म प्रकाश.

कर्तव्यं जिनवंदनं विधिपरैर्द्वेषोद्ध्वसन्मानसैः ।

सत्कारित्रिविचूषिताः प्रतिदिनं सेव्याः सदा साधवः ॥

श्रोतव्यं च दिने दिने जिनवचो मिथ्यात्वनिर्माणनं ।

दानादौ व्रतपाठनं च सततं कार्या रतिः श्रावकैः ॥ १ ॥

“विधिने निपे तत्पर अने दुर्पथी छलसित भनवाणा श्रावकाये प्रतिदिन श्री जेने-
भरने वंदन करुं, सत् आरित्रवड सुशोभित जेवा मुनिराज्जेनी सदा सेवा करची, मिथ्या-
तनो नाश करतार जिनवचन प्रतिदिन सांभणवुं अने दानादिक (दान, शीघ्र, तप अने
आचरना)ने विपे तथा अहिंसादिक व्रतने पाणवामां निरंतर आसकित राखवी.”

सुप्रभुक्तावलि.

पुस्तक २६मुं. भागशर-पोस. संवत् १८६७. शाके १८३१. अंक ८-१०भा.

प्रगटकुत्ता

श्री जैनधर्म प्रसारक सभा, भावनगर.

१ मूलायाद निवेधक पद.	२५७	६ यौग्य निवेधक पद.	३०३
२ भराभरति प्रकरण.	२५८	७ जैनवर्णने अग्रहयती सूचनाया. ...	३०४
३ आचरधर्म.	२६८	८ सर्वज्ञ धर्मनी योग्यता. ...	
४ सार-पंचम सौम्य.	२८३	९ धर्मना समग्रभां श्रीमतीनी ...	
५ अग्रजयर्थ.	२८२	१० जैनमुनिओनेरेवपुलपर-आवतानीछुटकर	

जावनगर—आनंद प्रीन्टींग प्रेसभां छाप्नुं.

वार्षिक मूल्य ३.१) पोररेज्यार आना.

લાઈફ મેમ્બરોને ભેટ.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાના લાઈફ મેમ્બરોને સભાના કાયદા પ્રમાણે નીચે જણાવેલા પુસ્તકો ભેટ હાખત આપવામાં આવશે. બહારગામવાળાને પોસ્ટલ પૂરતા વેલ્યુપેનલથી મોકલવામાં આવશે.

૧ ચક્રસરણાદિ ચાર પયજ્ઞા મૂળ (શ્રાવક યોગ્ય.)

૨ દ્વાનિશત્ દ્વાનિશિકા. સ્વોપન ટીકાયુક્ત.

૩ કર્મચંદ્ર ચાર. સટીક. (વિભાગ પહેલો)

૪ પ્રશમરતિ. ટીકા પંચકા સહિત.

૫ નવાણુ યાત્રાનો અનુભવ.

૬ યોગગિહ. ટીકા સહિત.

નીચે જણાવેલી બુકો રૂ. ૧) બાદ કરીને જે લાઈફમેમ્બર મળાવશે તેમને જ મોકલવામાં આવશે.

૭ શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર. પદ્યબંધ. સંસ્કૃત. રૂ. ૨-૮-૦

૮ શ્રી ઉપદેશમાળા ભાષાંતર. ૭૦ કથાઓ સહિત. રૂ. ૨-૮-૦

૯ શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર, ભાગ ૫ મો. (શ્લોક ૨૦ થી ૨૪) રૂ. ૨-૦-૦

ખાસ સૂચના—નંબર ૨-૩-૪-૬ની બુકો ને પ્રતો સંસ્કૃતમયજ હોવાથી જે લાઈફમેમ્બરો મળાવશે તેમને જ મોકલવામાં આવશે.

અત્યંત ખેદકારક મૃત્યુ.

વૈદ્ય મગનલાલ ચુનીલાલનું પ અત્ય.

વડોદરા નિવાસી આ વિદ્વાન બંધુ માત્ર ૪-૫ દિવસના જીવનમાં પરલોક વાસી થયા છે. ઉંમર સુમારે ૪૦ વર્ષની હતી. સંસ્કૃત ભાષાના સારા અભ્યાસી હતા. પ્રકૃતિ મિલનસાર હતી, સતત ઉઘોળી હતા, ધર્મશ્રદ્ધામાં ચુસ્ત હતા. એવા અભ્યાસી બંધુઓની જીવનવર્ગમાં ખામી છે, તેમાં તેમના મૃત્યુથી વૃદ્ધિ થ છે. એઓ અમારી સમાના મેમ્બર હતા અને બહુ વયોના સંબંધવાળા હતા એમના અભાવથી અમને પણ અત્યંત ખેદ થયો છે. પરંતુ ભાવી પ્રબળ અમે તેમના બંધુ જમનાદાસ વિજેરે કુટુંબીઓને દિલાસો આપીએ છીએ વસ્તુ માત્ર વિનાશી છતાં સાહુચિન પ્રાણી તેમાં દૃઢ આસક્તિ ધરી રહ્યા તેજ ખેદનું કારણ છે.

श्री जैनधर्म प्रकाश.

ततः प्रसन्नहृदया गुरवस्तेज्यो गृहस्यावस्थोचितं साधुदशायोग्यं च प्र-
 तिपादयन्ति धर्ममार्गं । ग्राहयन्ति तदुपार्जनोपायं महायत्नेन । यद्युत ज्ञे-
 ज्ञाः सद्धर्मसाधनयोग्यत्वमात्मनोऽज्जिद्वषद्भिर्जवद्भिस्तावदिदमादौ कर्तव्यं जव-
 ति । यद्युत सेवनीया दयाव्रुता । न विधेयः परपरिजवः । मोक्तव्या कोपनता । व-
 र्जनीयो दुर्जनसंसर्गः । विरहितव्याद्विकवादिता । अन्यसनीयो गुणानुरागः ।
 न कार्या चौर्यशुद्धिः । त्यजनीयो मिथ्याजिमानः । वारणीयः परदाराजि-
 द्वाषः । परिहर्तव्यो धनादिगर्वः । विधेया दुःखितदुःखत्राणेष्टा । पूजनीया
 गुरवः । वंदनीया देवसङ्ख्याः । सन्माननीयः परिजनः । पूरणीयः प्रणयिलोकः ।
 अनुवर्तनीयो मित्रवर्गः । न ज्ञापणीयः परावर्णवादः । गृहीतव्याः परगुणाः ।
 द्यज्जनीयं निजगुणविकल्पनेन । स्पर्तव्यमणयोऽपि मुकृतं । यतितव्यं परार्थं ।
 संज्ञापणीयः प्रथमं विज्ञाप्यलोकः । अनुमोदनीयो धार्मिकजनः । न विधेयं
 परममोदप्रदं । जवितव्यं सुवेपाचारैः । ततो जविष्यति जवतो सर्वज्ञसम्पूर्ण-
 णनयोग्यता । उपमितिजवप्रपञ्चा कथा.

पुस्तक २६ भुं. भाग १२-पौस. संवत् १८६७. शाके १८३२. अंक ६-१० भा.

मृषावाद निषेधक पद.

(ओ गुणु वीरतणो न विसाई—ओ राज.)

सत्य वदो वाणी भवि प्राणी, सत्य सज्जे शशुगाररे;
 सत्यथी अग्निशिखा होय पाणी, जज त्यां स्थण निरुधाररे. सत्य० १

साच्याने कही आंथ न आवे, साथे सुजस जवायरे;
 सीता दभयंती पांथागी, साथी सतिथी गणुवायरे. सत्य० २

जुडानो विश्वास न राजे, डोर्ध न ले तस छांयरे;
 जुडो वात वातमां जुडो, सत्यथी कपे कायरे. सत्य० ३

૨૫૮

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

સાગર જે મરબડા મૂકે, ચંદ્ર સૂરજ ચૂક થાયરે;	
પ્રાણાંતક કદી સંકટ આવે, સત્ય તમે ન કદાયરે.	સાત્ય ૦ ૪
રાગ મુગિષિર નિભમપિતાનું, વ્રુગ વ્રુગ સત્ય ગવાયરે;	
પ્રાણુ જતાં પણ કરી પ્રતિજ્ઞા, ચૂક્યા નહિ એ રાયરે.	સાત્ય ૦ ૫
વસુરાજ અંતરિક્ષ સિંહાસન, બેગ્રી કરતો ન્યાયરે;	
અલિક અર્થ અજ શખ્તનો કરતાં, આસન ચૂરો થાયરે.	સાત્ય ૦ ૬
પરણુદ્ય વાત પ્રકાશ કર્યાંથી, જીવનું જોખમ થાયરે;	
કંકશ વાણી પરને કહેતાં, પરનું દિલ દુઃખાયરે.	સાત્ય ૦ ૭
સત્ય વચન પણ કોમળ કહીએ, ભાળો કઠોર ન વાણુરે;	
સજ્જન મુખથી કુલ ખરંતા, જગપ્રિય થાય સુબાણુરે.	સાત્ય ૦ ૮
મૂળ ન માનવીઓ કદી બોલો, બોલો સાચા બોલરે;	
સુધરે આંકળચાંદ ઉભય લાય, જગમાં વાધે તોલરે.	સાત્ય ૦ ૯

શ્રી ઉમાસ્વાતિવાચકવિરચિતં.

પ્રશમરતિ પ્રકરણમ્.

(સરલ વ્યાખ્યા સમેતં)

(લેખક સન્મિત્ર કપૂરવિજયજી.)

વિવેચનકારનું મંગલાચરણ.

પ્રશમસ્થેન યેનેયં, કૃતા વૈરાગ્યવસ્તુતિઃ ।

તસ્મૈ વાચકમુખ્યાય । નમો દૂતાર્થજ્ઞપિણે ॥

હાવાર્થ—“પ્રશમ-શાંત વૈરાગ્ય રસમાં નિમગ્ન થયેલા જે વાચકશિરો-મણિએ આ વૈરાગ્ય-રચના કરી છે તે સદ્બુદ્ધ (સત્ય) અર્થ નિરૂપક શ્રી ઉમાસ્વાતિ મહારાજને અમારો નમસ્કાર થાઓ.” પ્રશમરતિ પ્રકરણ શરૂ કરતાં ઉક્ત અર્થાર્થ નિર્વિઘ્ને પરિસમાપ્ત થાય તે માટે પ્રકરણકાર મંગલાચરણ કરે છે—

નાભેયાગ્રાઃ સિદ્ધાર્થરાજસૂતુચરમાશ્વરમદેહાઃ ।

પંચ નવ દશ ચ દશવિવ્રમર્મવિધિવિદો જયન્તિ જિનાઃ ॥ ૧ ॥

હાવાર્થ—જેની આદિમાં નાભિરાબ્દના પુત્ર અપભદ્રેવ છે અને અંતમાં સિદ્ધા-

પ્રશમરતિ પ્રકરણમ.

૨૫૯

ર્થ રાજના પુત્ર વર્ધમાન છે એવા ચરમ શરીરી પાંચ નવ અને દશ એટલે ચોવીશ જિનો ક્ષમાદિક દશવિધ ધર્મવિધિને જાણનારા જ્યવંતા વર્તે છે. ૧.

વિવેચન—નાભિ નામના કુલકરના પુત્રશ્રી ઋષભ—આદિદેવ જેમનામાં પ્રથમે થયા છે અને સિદ્ધાર્થ રાજના પુત્ર શ્રી વર્ધમાન પ્રભુ જેમનામાં છેલ્લા થયા છે એવા ચરમ શરીરી અને દશ પ્રકારના ધર્મમાર્ગના સંપૂર્ણ રીતે જાણનારા ચોવીશે જિનવરો જ્યવંતા વર્તે છે. ચરમ શરીરી એટલે જે શરીરને ધારણ કર્યા પછી ભવજન્મલુનો અંત કરવાથી પછી પાછો બીજો દેહ ધારણ કરવાનું જેમને કાંઈ પણ પ્રયોજનજ નથી તેવા, અને દશ વિધ ધર્મવિધિના વેદી એટલે જે ક્ષમાદિ દશ પ્રકારના ધર્મનું સ્વરૂપ આગળ જણાવવામાં આવશે તેનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયાથી જેમને જણાયું છે અને ત્યાર બાદ મુમુક્ષુ જનો પ્રત્યે તેનો જેમણે ઉપદેશ આપ્યો છે એવા સમસ્ત તિર્થંકરો રાગદ્વેષાદિક અંતરંગ શત્રુવર્ગનો સંપૂર્ણ રીતે ઉચ્છેદ કરનારા હોવાથી સર્વદા જ્યવંતા વર્તે છે. ૧.

જિનસિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાયાન્ પ્રણિપત્ય સર્વસાધુશ્ચ ।

પ્રશમરતિસ્થૈર્યાર્થ વક્ષ્યે જિન શાસનાત્કિંચિત્ ॥૨॥

ભાવાર્થ—અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સર્વ મુનિજનોને પ્રણામ કરીને વૈરાગ્ય રસની દૃઢતાને માટે શ્રી જિનશાસનના આધારે કંઈક કહીશ. ૨.

વિવેચન—જિન એટલે તિર્થંકરો અથવા જેમને કેવળજ્ઞાનાદિક સંપદા પ્રાપ્ત થઈ છે એવા બીજા સામાન્ય કેવલીઓ, સિદ્ધ એટલે જેમનાં સકળ કાર્ય સર્થ છે અને સર્વ કર્મોના સંપૂર્ણ ઉચ્છેદ કરવાથી જે લોકોએ રહ્યા છે તેમજ જે સર્વદા સ્વાધિન સુખને અનુભવનારા છે, આચાર્ય એટલે પાંચે પ્રકારના આચારમાં સ્થિત તેમજ તેનો ઉપદેશ દેવાવાળા હોવાથી પરમ આગમાર્યને પ્રદર્શિત કરવામાં કુશળ, ઉપાધ્યાય એટલે જેમની સમીપે શિષ્યો વિનય—વિવેક પૂર્વક સકળ દોષ રહિત સૂત્ર સંપદાને પામી શકે છે અને સાધુ એટલે સમ્યગ્જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રરૂપ સંયુક્ત શક્તિ—પુરૂષાર્થવટે જેઓ મોક્ષ સુખને સાધે છે, એવા સર્વ સાધુ સમુદાયને પ્રણામ કરવાથી જેમણે તરતજ સંસાર તણ, દીક્ષા ગ્રહણ કરી, સમસ્ત પાપત્યાપારનો પરિહાર કરવા રૂપ સમતા—સામાયકને આદરેલ છે તેવા અથ દીક્ષિત સાધુજનો પણ પ્રણામ કરવા યોગ્ય છે એમ થંથકાર જણાવે છે. અથવા સર્વ કહેવાથી સમસ્ત અરિહંતાદિક પાંચને પ્રણામ કરેલો જણાવે છે. એવી રીતે ઇંદ્રદેવને ઉદ્દેશી પ્રણામ કરવા રૂપ મંગલાચરણ કર્યું. વળી

૨૬૦

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

આસન ઉપગારી એવા આચાર્ય પ્રમુખને નમસ્કાર કરી, આ પ્રસ્તુત ગ્રંથ કરવાનું પ્રયોજન અને તેની યથાર્થતા પાછલી અર્ધી કારિકાવડે પ્રદર્શિત કરે છે—રાગ દ્વેષ રહિતતા એજ પ્રથમ વૈરાગ્ય છે, એવું આગળ ઉપર ગ્રંથકારે એક ગાથામાં સ્પષ્ટ કર્યું છે, તેવા વૈરાગ્ય રૂપ પ્રશમમાં રતિ—શક્તિ—પ્રીતિ—તેમાં નિશ્ચળતા કરવા માટે એટલે મોક્ષાર્થી લગ્નજીવથી કેવી રીતે પ્રશમરતિમાં સ્થિર થવાય ? તે જાણવાના આશયથી આ પ્રકરણ સ્વવામાં આવ્યું છે. અને તે પણ જિનશાસન થકીજ પમાય છે. કેમકે અન્યત્ર એવા પ્રશમનો અભાવ છે. જેવું સર્વ આશ્રવનો નિરોધ કરવામાં દક્ષ જૈન શાસન પ્રવર્તે છે, તેવું અન્ય કોઈ શાસન નથી. આચાર્ય-ગથી લાડી દૃષ્ટિવાદ પર્યાંત દ્વાદશાંગ પ્રવચન પ્રશમકારી છે અને તે રત્નાકરની પેરે અનેક આશ્રયનું નિધાન છે. તેમાંથી આ ગ્રંથકાર કહે છે કે હું કિંચિત્ માત્ર કહીશ. જો કે સમસ્ત કહેવાની મારી શકિત નથી તોપણ અહણ, ધારણ અને અર્થ નિશ્ચય કરવામાં વધારે હુર્જલ એવા લઘ્ય જનોના હૃદયમાં પાડેલો પ્રશમામૃતનો સ્વરૂપ પણ બિંદુ તેમને મોટો ઉપકાર કરે છે અને ઉપગારીનો તે લઘ્યોપકાર સ્વપરહિત પ્રતિ વિશિષ્ટ ક્ષણદાથી નીવડે છે માટે ગ્રંથકાર કહે છે કે હું જિનશાસન માંથીજ કિંચિત્ માત્ર કહીશ. ૨.

અળહુશ્રુતને તો તે જિનશાસનમાં પ્રવેશ કરવો પણ કઠણ છે, એ વાત બે આર્યાવડે ગ્રંથકાર લતાવે છે—

યદ્યપ્યનન્તગમપર્યયાર્થહૈતુનયશદ્વરત્નાઙ્ગ્યમ્ ।

સર્વજ્ઞશાસનપુરં પ્રવેષ્ટમવહુશ્રુતૈર્હઃસ્વમ્ ॥ ૩ ॥

શ્રુતબુદ્ધિવિજ્ઞવપરિહીણકસ્તથાપ્યહમશક્તિમવિચિન્ત્ય ।

દ્રમક ફવાવયવૈંઝકમન્વેષ્ટં તત્પ્રવેશોષુઃ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ—યદપિ અનંત ગમ, પર્યાય, અર્થ, હેતુ, નય અને શબ્દરૂપ રત્નો-થી ભરપૂર એવા સર્વજ્ઞ શાસનરૂપ નગરમાં અળહુશ્રુતપણાવડે પ્રવેશ પામવો હુ-પર છે.તોપણ શ્રુતજ્ઞાનનાઅભ્યાસ થકી ઉત્પન્ન થયેલી બુદ્ધિની સંપદાથી હીન છતાં મારી અલ્પશક્તિનો વિચાર કર્યો વિના જેમ ભીશુક ધાન્યના કણીયા શોધવાને માટે નગરમાં પ્રવેશ કરવાને ઇચ્છે તેમ હું પણ સર્વજ્ઞ શાસનપુરમાં પ્રવચન અવધવાને એકઠા કરી લેવા માટે પ્રવેશ કરવા ઇચ્છું છું. ૩-૪.

વિવેચન—અનન્ત ગમા અને પર્યાયોવડે જેનો અર્થ લભ્ય છે એવા જિન-શાસનમાં મારી જેવા અળહુશ્રુત-અલ્પશ્રુતને પ્રવેશ કરવો અતિ કઠણ હોવાથી

પ્રશમરતિ પ્રકરણમ્.

૨૬૧

તેનું સમસ્ત રહસ્ય કહેવું અશક્યજ છે. તેમાં સ્થાદસ્તિ સ્થાનાસ્તિ વિગેરે સાત બંગી-સાત ત્રિકલ્પો રૂપ માર્ગો અને સરખા પાઠ એ ગમ્યા કહેવાય છે. કોઈપણ વસ્તુ સંબંધી ક્રમ પરાવર્તી લેહો અથવા ક્રિયાધ્યવસાય રૂપ લેહો એ પચાઈ કહેવાય છે. અને શબ્દોના ભાવ (રહસ્ય), દ્રવ્યોના ગણિત અથવા ધર્માસ્તિકાયાદિક અર્થ કહેવાય છે. એક સૂત્રપદના અનેક અર્થ થઈ શકે છે. અપૂર્વ અર્થ રહસ્ય ઉપાર્જન કરવાના અમોઘ ઉપાય રૂપ અન્વય વ્યતિરેકી હેતુ કહેવાય છે. પ્રાપ્ત અર્થરહસ્યને રક્ષવાના ઉપાયરૂપ નૈગમાદિક નયો કહેવાય છે. સંસ્કૃત પ્રાકૃતાદિક વિધિવિધિ ભાષાદિક શબ્દો કહેવાય છે. અને આમોસહી પ્રમુખ લગ્નિઓ તે અત્તરત્નો લેવાના છે. એ સર્વવડે સમૃદ્ધ એવું શાસનપુર છે. તેમાં મારી જેવા અદ્વપશ્રુતને પ્રવેશ કરવો દુષ્કર છે. વસ્તુ સ્થિતિ આમ છે તોપણ પ્રથકાર પોતે પ્રસ્તુત વાતનું આવી રીતે સમાધાન કરે છે કે હું સમસ્ત શ્રુત (દૃષ્ટિવાદ પર્યંત) જ્ઞાનની સંપદાથી હીન છું; તેમજ ‘કોષ્ઠબુદ્ધિ’ ‘બીજબુદ્ધિ’ અને ‘પદાનુસારી બુદ્ધિ’ વિગેરે બુદ્ધિ સંબંધી સંપદાથી રહિત છું તોપણ હું આત્મગત અશકિત-અસામર્થ્યનો વિચાર નહિ કરતાં જેમ કોષ્ઠક રંક-નિર્ધન દેવતા પાસે ઢાંકેલી વસ્તુઓના કળીયા એકઠા કરીને સ્વ ઉદરપોષણ કરે છે અથવા જેમ ક્ષેત્રમાંથી ધાન્ય લણી લીધા પછી ભૂમિ ઉપર પડી રહેલા વિખરેલા ધાન્યના કળીયા વીણી વીણીને કોઈ પોતાની ઉદર પૂરણા કરે છે. તેમ પૂર્વ પુરૂષ-સિદ્ધોએ સ્વમતિવડે પ્રવચન અર્થનું અનેકવાર દોહન કર્યું છે તેમાંનો જે કાંઈ અદ્વાંશ મને ઉપલબ્ધ થઈ શકે તે ગવેષી લેવાને હું સર્વજ્ઞ શાસનપુરમાં પ્રવેશ કરવા ઇચ્છું છું. જેમ રત્નોવડે સમૃદ્ધ નગરમાં રંક જનને પ્રવેશ થવો દુર્લભ છે તેમ સર્વજ્ઞશાસનમાં પણ શ્રુતબુદ્ધિવિકળ જનને પ્રવેશ કરવો તે અતિ કઠિન છે. ૩. ૪.

તેવીજ પોતાની વૃત્તિ ત્રણ કારિકાવડે બતાવે છે—

વહુજિન્નવચનાર્ણવપારગતૈઃ કવિવૃષૈર્પેઠાયતિભિઃ ।

પૂર્વમનેકાઃ પ્રથિતાઃ પ્રશમજનનશાસ્ત્રપચ્ચતયઃ ॥ ૧ ॥

તાત્પર્યો વિસ્તૃતાઃ શ્રુતવાકપુઢ્ઢાકિકાઃ પ્રવચનાશ્રિતાઃ કાશ્ચિત્ ।

પારંપર્યાનુચ્છેપિકાઃ કૃપણકેન સંહત્ય ॥ ૬ ॥

તદ્જક્તિવજ્ઞાપિતયા મયાપ્યવિમજ્ઞાલ્પયા સ્વમતિશક્ત્યા ।

મશ્મષ્ટતાનુસૂતા વિરાગમાર્ગૈકપદિકેયમ્ ॥ ૭ ॥

શબ્દાર્થ—જિન વચન મહોદધિને પાર પામેલા એવા મહામતિવંત અનેક

૨૬૨

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

કવિવરોએ પૂર્વે વૈરાગ્ય રસ ઉત્પાદક અનેક શાસ્ત્રોની રચનાઓ કરેલી છે. તેઓમાંથી નીકળેલી શ્રુતગ્રંથોને અનુચરનારી અને પ્રવચન સિદ્ધાંતનો આશ્રય કરનારી તથા પરંપરાગત એવી ફેટલીક જિનવાણીને રંકની જેમ યથામતિ એકઠી કરીને તેની અંદર ભક્તિના બળથી અર્પણ કરેલી અનિર્મળ અને અદ્વય એવી સ્વમતિ-શક્તિવડે શાંત વૈરાગ્ય રસની ઇચ્છાથી આ એક વૈરાગ્યમાર્ગની પગદંડીરૂપ ગ્રંથરચના મેં કરી છે. પ. ૬. ૭.

વિવેચન—જિનવચન સમુદ્ર સમાન ગંભીર—ઉંડા છે, તેનો મંદમતિ પાર પામી શકતા નથી. વિશાળ બુદ્ધિબળ જેમણે પ્રાપ્ત કર્યું છે એવા મહામતિ વંત પુરૂષો તો તેનો સુખે પાર પાગી શકે છે. એજ વાત શાસ્ત્રકાર બતાવે છે. જિનવચનના પારને પામેલા અનેક અતુર્દંશ પૂર્વધારી મહામતિવંત, શાસ્ત્ર પ્રતિબદ્ધ કાવ્ય રચનામાં કુશળ એટલે શબ્દાર્થ દોષ રહિત કાવ્ય કરનારા શ્રેષ્ઠ કવિઓએ વૈરાગ્ય રસને ઉત્પન્ન કરી શકે એવી અનેક શાસ્ત્રરચના મારા પહેલાંથીજ કરેલી છે. તે મહામતિવંત સત્કવિઓએ જે જે વૈરાગ્ય રસ પોષક શાસ્ત્રરચનાઓ કરેલી છે તેમાંથી નીકળેલી શ્રુતગ્રંથાનુસારી પ્રધાન અર્થ પ્રતિબદ્ધ ફેટલીક વાણી જેનું ચોંદપૂર્વધરો અને એકાદશઅંગધરો એવા ગણધરશિષ્યોએ દોહડન કરેલું છે તેને રંકની પેરે એકઠી કરીને ઉક્ત શ્રુતવાણીના અવયવો જેમના દ્વારા પ્રાપ્ત થયા છે તે મહાશયો પ્રત્યે અથવા તે શ્રુતવાણી પ્રત્યે જે ભક્તિભાવ—તે ભક્તિના બળ વડે પ્રાપ્ત થયેલી જે અદ્વય અને અનિર્મળ સ્વમતિ શક્તિ—તે શક્તિયોગે પ્રશમપ્રત્યે અત્યંત પ્રેમ ભગ્યૂત થયેલો હોવાથી આ વૈરાગ્ય સુક્ત ગ્રંથ રચના કરવામાં આવી છે. મતલબ કે પૂર્વ મહાશયો અને તેમની શાસ્ત્રવાણી પ્રત્યેનો ભક્તિભાવ મારી મતિશક્તિને પ્રોત્સાહિત કરે છે. તે તેમજ પ્રશમ પ્રત્યે પ્રેમભાવ એ આ ગ્રંથ રચનાના હેતુ છે. ૫-૬-૭

આવી રીતે પ્રાપ્ત થયેલા શ્રુતવાણીના અવયવો એકઠા કરીને કરેલી આ ગ્રંથ રચના સત્જનોને કેમ માન્ય થશે ? તેનો ગ્રંથકાર જાતેજ ખુલાસો કરે છે—

યદ્યપ્યવગીતાર્થા, ન વા કઠોરપ્રકૃષ્ણાવાર્થા ।

સદ્ગિસ્તથાપિ મય્યનુકમ્પૈકસૈરનુગ્રાહ્યમ્ ॥ ૮ ॥

શબ્દાર્થ—જો કે આમાં પ્રબળ બુદ્ધિઓ અને અતિ ગંભીર ભાવાર્થ નથી તો પણ અનુકંપાશીલ સત્જનન પુરૂષોએ મારા ઉપર અનુગ્રહ કરવો. ૮.

વિવેચન—આ ગ્રંથ રચનામાં વિસ્તાર અર્થ મૂકી દેવામાં આવ્યો છે તે એ-

વી રીતે કે આમાં આશ્રેય પરિહાર (તર્ક વિતર્ક) ઉત્પન્ન કરી તેનું સમાધાન કરવા રૂપ) નથી, તથા આમાં કથિત કરેલા અર્થથી બાકી કોઈપણ અધિક અર્થ કહેવો અવશિષ્ટ રહેતો નથી એવો પ્રકૃષ્ટ (ઉત્કૃષ્ટ) ભાવ પણ અત્ર પ્રદર્શિત કરેલો નથી, તે પણ શું હોવાના બાબુકાર અનુકંપાશીલ સન્નજનોએ આગમવાણીના અવયવ માત્રને રંકની પેઠે એકઠા કરનાર કંઠાણાપાત્ર મારા ઉપર અનુગ્રહ કરવો. કેમકે સન્નજ ન પુરૂષો કંઠાણાપાત્રને અવલોકીને અવશ્ય કંઠાણ કરેજ છે. ૮.

સન્નજનોનો આવો સહજ સ્વભાવ હોય છે એમ બતાવતા સત્તા અંધકાર કહે છે.—

કો ડ્ર નિમિત્તં વક્ષ્યતિ નિર્સર્ગમતિસુનિપુણો ડપિ વાચ્યન્યત્ ।

દોષમઙ્ગિને ડપિ સન્તો યદ્ગુણસારગ્રહણદક્ષાઃ ॥ ૯ ॥

ભાવાર્થ—હોવડે મલીનમાંથી પણ સન્નજન પુરૂષો શુભ માત્ર ગ્રહણ કરવામાં દક્ષ હોય છે, તેનું સહજ સુભુદ્ધિ પુરૂષ પણ બીજું શું કારણ બતાવી શકશે? ૯.

વિવેચન—સહજ સ્વભાવી અકૃત્રિમ મતિ ખરેખર અમોઘ હોય છે એવી અમોઘ મતિવડે અતિ નિપુણ પુરૂષ પણ સન્નજનોની સન્નજનતામાં બીજું શું કારણ બતાવી શકશે? દ્રુત એજ કારણ બતાવી શકશે કે સન્નજનતા બતાવવી એ સન્નજનોનો સહજ સિદ્ધ સ્વભાવજ છે. માલતિના ફૂલની સુગંધની પેઠે બીજું કશું કારણ બતાવી શકશેજ નહિ. તેથી પારકા શુભોની સ્તુતિ કરવી અને પારકા હોષ બ્રાહ્મણમાં મૈત્ર ધારણુ એ સન્નજનોનો સહજ સ્વભાવજ છે. એ વાત અંધકાર અર્ધી ગાથાથી જાણવે છે કે હોષ યુક્ત એવી પણ પારકી વાણીમાં સન્નજનો સારમૂત શુભનેજ ગ્રહણ કરે છે. મતલબ કે સન્નજનો પરશુણ ગ્રહણ કરવામાં નિપુણ હોય છે. હું (અંધકાર) બાહ્યું છું કે પૂર્વ પુરૂષોના જૂટા જૂટા વચન અવયવો એકઠા કરીને મેં આ વૈરાગ્ય માર્ગની પગ દંડી બનાવી છે તેથી તે વિદ્વાનોને બહુ આનંદ દાયક ન હોય પરંતુ તેઓ સન્નજનવૃત્તિથી કૃપા દૃષ્ટિ વિસ્તારશે. ૯.

હવે અંધકાર સ્વમન્તવ્ય પ્રકાશિત કરે છે.—

સઙ્ગિઃ સુપરિગૃહીતં યત્કિંચિદપિ પ્રકાશતાં યાતિ ।

મઙ્ગિનો ડપિ યથા હરિણઃ પ્રકાશતે પૂર્ણચન્દ્રસ્યઃ ॥ ૧૦ ॥

ભાવાર્થ—સન્નજન પુરૂષોએ સ્વીકાર કરેલ કંઈ પણ પ્રસિદ્ધિને પામે છે, જુઓ! પૂર્ણચંદ્રને વિષે રહેલો મંત્રીન એવો પણ હરણીઓ પ્રસિદ્ધિને પામે તેો નથી? પામે છે. ૧૦.

૨૬૪

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

વિવેચન—સજ્જનોએ આદર વડે સ્વીકારેલ કંઈ પણ સહોપ નિઃસાર વસ્તુ પણ લોકમાં પ્રસિદ્ધિને પામે છે. આ વાત વિદ્વાનોને સમ્મતજ છે. તેજ વાત દ્રષ્ટાંત થી દૃઢ કરી બતાવે છે કે ચન્દ્રમંડળનાં મધ્યમાં રહેલો કાળો પણ હરણીયો શોભાને પામે છે. તે આશ્રયનો ગુણ સમજવો. એવી રીતે સજ્જન પુરૂષો જે સ્વીકાર કરે તે નિઃસાર હોય તો પણ તે સારાના આશ્રયથી શોભી નીકળે છે. ૧૦.

વળી સજ્જનના સંબંધમાં અંધકાર ખીનું ઉદાહરણ આપે છે—

વાલ્લસ્ય યથા વચનં કાહ્લમપિ શોજતે પિત્તસકારે ।

તદ્દત્સજ્જનમધ્યે પ્રદાપિતમપિ સિદ્ધિમુપયાતિ ॥ ૧૧ ॥

ભાવાર્થ—જેમ બાળકના કાલા કાલા બોલ માતાપિતાની પાસે શોભે છે તેમ સજ્જન સમીપે કહેલું ગાંડું ઘેલું પણ વચન લેખે લાગે છે. ૧૧.

વિવેચન—જેને હજુ પુરેપુરું બોલતાં આવડતું નથી એવું બાળક માતા પિતા આગળ જે કાલું કાલું સરલ ગદ્ય ગદ્ય (ભાંચું તુટું) વચન ઉચરે છે તે તેમને ખ્યાલ લાગવાથી પુનઃ પુનઃ અધિક અધિક સાંભળવાને કૌતુક ઉપજાવે છે. તેવા બાળકના વચનની પેઠે સજ્જનોની આગળ કથન કરેલું અસંબંધ વચન પણ પ્રખ્યાતિને પામે છે. અત્ર કોઈ તર્ક કરે કે પુર્વે વૈરાગ્ય જનક અનેક શાસ્ત્રરચનાઓ મહામતિવંતોએ કરેલી છે તો પછી આ પ્રશ્નભરતિ પ્રકરણ રચવાની શી જરૂર છે ? વૈરાગ્ય રસના ધ્વજક જનો એ પૂર્વની રચનાનો અભ્યાસ કરશે. ૧૧.

અંધકાર પોતેજ એ તર્કનું સમાધાન કરે છે—

યે તીર્થકૃત્મણીતા જાત્રાસ્તદનન્તર્થ પરિકથિતાઃ ।

તેષાં વહુસો ડગ્ધસુકીર્તનં જવતિ પુષ્ટિકરમેવ ॥ ૧૨ ॥

ભાવાર્થ—તીર્થંકર મહારાજને પ્રરૂપેલા અને તેમના ગણધરાદિકે વિશેષે વિવેચેલા જે ભાવો છે તેમનું વારંવાર અનુકીર્તન કરવું તે તેની પુષ્ટિને અર્થજ છે. ૧૨.

વિવેચન—પૂર્વે તીર્થંકર ભગવંતોએ જે જીવદિક પદાર્થો તેના લક્ષણાદિ ક્રમથી અર્થથી કહ્યા અને ગણધરોએ સૂત્રગુંદનાવડે જણાવ્યા વળી તેમના શિષ્ય પ્રશિષ્યોએ પરંપરાએ વખાણ્યા તેનેજ મન વચન અને કાયાવડે વારંવાર વખાણવા એટલે જેમ આત્મા કર્મબંધનથી મુક્ત થઈ મોક્ષપદ્ધતિને પામે, એવી રીતે તેનું શ્રવણ મનન અને નિદિધ્યાસન કરવું તે પુષ્ટિકારી થાય છે. મતલબ કે એમ કરવાથી જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર રૂપ આત્મગુણોનો પુષ્ટિ થાય છે અને આત્મગુણોની પુષ્ટિથી કર્મની નિર્જરા

પ્રશમરતિ પ્રકરણુન્.

૨૬૫

ધાય છે એટલે મોક્ષ સુખ પામવામાં બાધકભુત લાવનો નાશ ધાય છે અને એવા ક્રમથી આત્માનો મોક્ષ એટલે સકળ સિદ્ધિ સંપ્રાપ્તિ ધાય છે. ૧૨.

વળી આવા પ્રકારે વૈરાગ્યનો અભ્યાસ કરવાથી પુનરૂક્ત દોષ પાણુ લાગુ પડે નથી તે વિષે કહે છે—

યદ્વિપયાતાર્થ મન્ત્રપદે ન પુનરૂક્તદોષો ડસ્તિ ।

તદ્દ્રાગવિષદનં પુનરૂક્તમદુષ્ટમર્થપદમ્ ॥ ૧૩ ॥

ભાવાર્થ—જેમ વિષ ઉતારવાને મન્ત્રપદો વારંવાર ઉચારતાં દોષ નથી તેમ રાગવિષ ઉતારનાર અર્થપદને વારંવાર કહેતાં પુનરૂક્ત દોષ નથી. ૧૩.

વિવેચન—જેનાથી લાભની પ્રતીતિ થઈ છે એવું પ્રથમ સેવેલું ઔષધ રોગમું દુઃખ ટાળવાને જેમ વારંવાર ઉપયોગમાં લેવાય છે અને તેના ઉપયોગથી એટલે તેનું સેવન કરવાથી દિવસે દિવસે વ્યાધિ અધિકાધિક ઉપશાંત થતો જોવામાં આવે છે, તેમ રાગદ્વેષાદિક અંતરંગ વ્યાધિની વેદના દૂર કરી શકે એવાં પરમાર્થવાળાં પદો વારંવાર અભ્યાસ કરવો હિતકારીજ છે. એવાં પારમાર્થિક વચનોનું અનેક વાર આલંબન લેવું એકાંત હિત કરનારજ થઈ પડે છે. ૧૩

વળી બીજું ઉદાહરણ આપે છે.—

યદ્દુષ્ટપુક્તપૂર્વમ્પિન્નૈપજં સેવ્યતે ડર્તિનાશાય ।

તદ્દ્રાગાત્તિહરં વહુશો ડપ્યનુયોજ્યમર્થપદમ્ ॥ ૧૪ ॥

ભાવાર્થ—જેમ વ્યાધિના નાશને માટે પ્રથમ વાપરેલું ઔષધ બીજું વાર પણ વપરાય છે, તેમ રાગરોગને હરનાર અર્થપદ પણ વારંવાર ઉપયોગમાં લઈ શકાય. ૧૪

વિવેચન—વીંછી, સાપ પ્રમુખ ઝેરી જંતુઓના ઝેરને દૂર કરી શકે એવા મન્ત્રવાદીઓ ઝેરની વેદના દૂર કરવાને ઈચ્છતા છતાં જેમ તેનાને મન્ત્રપદોને વારંવાર બોલે છે અને એમ કરતાં ક્ષણે ક્ષણે વેદનાનો ક્ષય થતો અનુભવાય છે તેમ રાગ દ્વેષાદિક અતિ ઉગ્ર અંતરંગ વિષનો નાશ કરી શકે એવા પરમાર્થવાળાં પદો વારંવાર રટન કરતાં લગારે પુનરૂક્ત દોષ લાગતો નથી. ૧૪.

ઉક્ત વાતને વધારે દઢ કરવા માટે શાસ્ત્રકાર વળી ત્રીજું દૃષ્ટાંત આપે છે.

વૃત્ત્યર્થ કર્મ યથા તદેવ લોકઃ પુનઃ પુનઃ કુરુતે ।

એવં વિરાગવાર્તાદેતુરપિ પુનઃ પુનશ્ચિન્ત્યઃ ॥ ૧૫ ॥

૨૬૬

જીન ધર્મ પ્રકાશ.

ભાવાર્થ—જેમ લોકો આજીવિકાને માટે તેને તે ધંધો (રોજગાર) વારં-
વાર કરે છે તેમ વૈરાગ્યનાં કારણ પશુ પુનઃ પુનઃ સેવનાં જરૂરનાં છે. ૧૫

વિવેચન—પોતાનું કે કુટુંબનું પોષણ થાય તેટલા માટે પોતાની પાસે
પુષ્કળ ધન ધાન્ય હોય તેમ છતાં વર્ષોવર્ષ મહેટી સંપદા મેળવવા ઇચ્છતા લોકો
જેમ જેતી વિગેરે વારંવાર કરે છે તેમ જેથી વૈરાગ્યશુભ અધિકાધિક પ્રગટે એવાં
કારણોનો અભ્યાસ વારંવાર કરવો જરૂરનો છે. એવા કારણ તે વૈરાગ્ય પોષક શાસ્ત્રો
છે કે જેનું આલોચન કરી કરીને પ્રતિક્ષણ રાગાદિક દોષોનો પરિત્યાગ કરી વૈરાગ્ય
શુભને પ્રાપ્ત કરી શકાય. ૧૫.

વળી તે વૈરાગ્ય પશુ અવિચ્છિન્નપણે બન્યો રહે એવી રીતે ઉદ્યમ કરવો જો-
ઇએ એમ ગંથકાર જણાવે છે--

દ્રઢતામુપૈતિ વૈરાગ્યજાવના યેન યેન જાવેન ।

તસ્મિંસ્તસ્મિન્ કાર્યઃ કાયમનોવાગ્નિરચ્યાસઃ ॥ ૧૬ ॥

ભાવાર્થ—જે જે ભાવવડે કરીને વૈરાગ્ય વાસના દૂઢ થાય તે તે ભાવમાં
તત્ત મન વચનથી અભ્યાસ કરવો યોગ્ય છે. ૧૬

વિવેચન—જન્મ, જરા, મરણ અને શરીરાદિક ઉત્તર કારણોનું વારંવાર
આલોચન કરવા વિગેરે જે જે ભાવવડે વૈરાગ્યવાસના વધારે મજબુત થાય, સંસાર
શુખની અનિત્યતા ભાસે, તેના પર અભાવ આવે, મોક્ષ સુખની અભિલાષા બળે,
અને તેનાં કારણો સેવવા ઇચ્છા થાય, તેમાં તેમાં મન વચન અને કાયાના યોગથી
અભ્યાસ કરવો. અથવા અત્યંત નિર્વેદ અને સંવેગરૂપ જે ભાવનામય મનનાં
પરિણામવડે વૈરાગ્ય દૂઢ થાય તેમાં અધિક અધિક આદર કરવો. ૧૬

હવે સુખાવગોધને માટે વૈરાગ્યના અર્થવાચી પર્યાયશબ્દો ગંથકાર કહે છે-

માધ્યસ્થ્યં વૈરાગ્યં વિરાગતા શાન્તિરુપશમઃ પ્રશમઃ ।

દોષક્લયઃ કપાયવિજયશ્ચ વૈરાગ્યપર્યાયાઃ ॥ ૧૭ ॥

“ વૈરાગ્યનાં બીજાં નામો. ”

ભાવાર્થ—મધ્યસ્થતા, વૈરાગ્ય, વિરાગતા, શાન્તિ, ઉપશમ, પ્રશમ, દોષક્લય,
કપાયવિજય, એ સર્વ વૈરાગ્યના પર્યાય છે. ૧૭

વિવેચન—રાગ દ્વેષ રહિત વૃત્તિવાળો મધ્યસ્થ કહેવાય, તેવા મધ્યસ્થનો
ભાવ અથવા આચરણ તેનું નામ માધ્યસ્થ્ય. રાગ દ્વેષ રહિતપણું તે વૈરાગ્ય. રાગ

પ્રશમરતિ પ્રકરણમ્.

૨૬૭

રહિત તે વિરાગ અને વિરાગનો ભાવ તે વિરાગતા. શમ એજ શાન્તિ એટલે રાગાદિક દોષોના અનુદયાદિકવાળી સ્થિતિ. વૈરાગ્યના સમીપ ભાવે જે શમ તેનું નામ ઉપશમ. રાગાદિક દોષોનો ઘણો વિલય તે પ્રશમ. નવનંવા કર્મના સંચયવડે જીવને જે દૂષવે—કલુષિત કરે તે રાગાદિક દોષો, તેવા દોષોનો સમૂળગો ક્ષય—ભિન્નદે તેનું નામ દોષક્ષય. જેમાં જીવો રાજાય તે કષ એટલે સંસાર તેના જે ઉપાદાન કારણ ક્રોધાદિકષાય તેમનો વિજય એટલે પરાભવ—નિરાકરણ તેનું નામ કષાયવિજય. એમ એ સર્વે વૈરાગ્યના પર્યાયો બાણુવા. ૧૭.

હવે રાગતજવો તે વિરાગ—તેનેઓળખવા માટે રાગના પર્યાયો અંથકાર કહેછે.

इच्छा मूर्च्छा कामः स्नेहो गार्ह्यं ममत्वमजिनन्दः ।

अजिज्ञाप इत्यनेकानि रागपर्यायवचनानि ॥ ૧૮ ॥

“ રાગનાં બીજાં નામો. ”

ભાવાર્થ—ઇચ્છા, મૂર્છા, કામ, સ્નેહ, ગૃહતા, મમત્વ, અજિનન્દ અને અજિજ્ઞાપ એવા અનેક રાગના પર્યાય વચનો છે. ૧૮

વિવેચન—શ્રી આદિક રમણિક વસ્તુઓમાં જે પ્રીતિ તે ઇચ્છા. બાહ્ય વસ્તુઓસાથે એકમેક થઇ જવારૂપ અધ્યવસાયવાળા પરિણામ તે મૂર્છા. ઇષ્ટવસ્તુની પ્રત્યંના વિશેષ તે કામ. કોઇ ઇષ્ટપ્રતિ વિશિષ્ટ પ્રેમાદિરૂપ સ્નેહ. અમર્યાદ અભિ-ક્રંક્ષ્ણ તે ગૃહતા યા ગાર્હ્ય. આ વસ્તુ મારી છે અને હું એનો સ્વામી છું એવો ચિંતનો પરિણામ તે મમત્વ. ઇષ્ટ વસ્તુ પ્રાપ્ત થયેછતે પરિતુષ્ટ થવું તે અજિનન્દ. ઇષ્ટ પ્રાપ્તિને માટે મનોરથ તે અજિજ્ઞાપ. એ પર્યાય શબ્દોવડે જે અર્થ કહેવાય તે રાગ બાણુવો. ૧૮.

રાગ દ્વેષાદિક દોષનો ક્ષય તે વૈરાગ્ય કહ્યો. તેમાં પર્યાય શબ્દો વડે રાગનું નિ-રૂપણ કર્યું. હવે દોષનું નિરૂપણ શાસ્ત્રકાર કરે છે—

ईर्ष्या रोषो दोषो द्वेषः परिवादमत्सरामूयाः ।

वैरप्रचाणनाद्या, नेके द्वेषस्य पर्यायाः ॥ ૧૯ ॥

“ દ્વેષનાં બીજાં નામો. ”

ભાવાર્થ—ઈર્ષ્યા, રોષ, દોષ, દ્વેષ, પરિવાદ, મત્સર, અમૂયા, વૈર, પ્રચંડન એ આદિ અનેક દ્વેષનાં પર્યાય વચનો છે. ૧૯

૨૬૮

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

વિવેચન—પરધનાદિકને દેખી ચિત્તનો એવો પરિણામ થાય કે એ ધનથી આ માણસ રહિત થાઓ ! એ ધન મનેજ પ્રાપ્ત થાઓ ! બીજા કોઇને પ્રાપ્ત ન થાઓ, એનું નામ ઇર્ષ્યા. લોકપ્રિયતાદિક શુભને લોપનારો રોષ તે ક્રોધ. આત્માને મલીન કરે તે દોષ. અગ્રીતિ છે લક્ષણ જેનું તે દ્વેષ. પારકા દોષ ગાવા તે પરિવાદ. સદ્ગર્ભથી પોતાને ચૂકવે-ભુલાવે તે મત્સર. અક્ષમા-પરની સરસાઈ સહન કરી નશકાય તે અસૂયા. પરસ્પર વધાદિકથી ઉત્પન્ન થયેલા કોપમાંથી નીપ-જેલું વૈર. અત્યંત કોપ એટલે શાન્ત થયેલા પણ કોપાગ્નિનું પ્રજ્વલિત થવું તે પ્રચંડ. એ વિગેરે બીજા પણ અનેક દ્રેષના પર્યાયો છે.

હવે કઈ કઈ ક્રિયાઓને કરતો આત્મા રાગ દ્રેષને વશ થાય છે તે વાત ત્રણ કારિકાઓ વડે શાસ્ત્રકાર કહે છે—

અપૂર્ણ.

ભાવધર્મ.

ચંદ્રોદર રાજની કથા ચાલુ.

અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૪૪ થી.

અનુક્રમે કુમાર પાંચ વર્ષનો થયો ત્યારે તેને રાજાએ હર્ષપૂર્વક નિઃશેષ-કળા શિખવવા માટે કળાચાર્યને સોંપ્યો. અત્યંત અભ્યાસ કરતાં તે કુમારની બુદ્ધિના અતિશયને જોવા માટે જાણે કૌતુકવાળી હોય તેમ સર્વ કળાઓ તેની પાસે જવા લાગી. કુમારને હર્ષથી લાલન કરતી કળાઓ કૌતુકથી વારંવાર એકના અંકમાંથી બીજાના અંકમાં^૧ લઈ જતી હતી. ચતુર એવી તે કળાઓએ કુમારને એવી રીતે પોતામાં લીન કર્યો કે જેથી તે કુમાર એક ક્ષણવાર પણ તેણીના વિના રહી શકતો નહીં. અનુક્રમે કળાના સમૂહને વિષે અત્યંત અભ્યાસથી હીપતો તે કુમાર જ્ઞાનની વિશેષતાથી શુદ્ધો પણ શુદ્ધ થયો. લક્ષણશાસ્ત્ર (બ્યાકરણ)થી ખેદ પામેલું અને સૂર્યની જેવા તીવ્ર તર્કશાસ્ત્રથી આતુર થયેલું તેનું મન વારંવાર પશ્ચિકની જેમ સાહિત્ય રૂપી અમૃતની વાવોમાં પ્રવેશ કરતું હતું. લક્ષ્મી અને સરસ્વતીના સંગમવાળા જંગમતીર્થરૂપ આ દ્વાતાર તથા સુવિદ્યાવાન કુમારની પાસે દેશાંતરોના વિદ્વાનો આવતા હતા. તે કુમાર અભ્યાસને લીધે પોતાના અંગની ચોતરફ તરવારને એવી રીતે ફેરવતો હતો કે જેથી જોનારા લોકો તેને લોઢાના પંજરમાં રહેલો હોય તેમ દેખતા હતા. અભ્યાસના કૌતુકથી પણ બીજા કોઈ માણસ તેની સામે ટકી

૧ બોળામાં.

ભાવધર્મ.

૨૬૯

શકતો નહીં, તેથી તે ચતુર કુમાર સ્તંભનેજ લક્ષ કરીને ક્રીડા કરતો હતો. વેણીમાંથી પડતા પુષ્પથી પણ અધિક ત્વરાના આવેશથી સામાન્ય રીતે પાદન્યાસ કરતા તે કુમારના પૂર્વ પશ્ચાત્ પાદના ક્રમને કોઈ બાણી શકતું નહીં. ધનુર્વિદ્યાના અખાડા- (ચાળા)માં ડાબા જમણા મંડળે કરીને ક્રીડા કરતાં તે કુમારના અંગનો શ્રમ, સ્વેદ કે શ્વાસોશ્વાસ કાર્ષણ્ય દેખાતાં નહીં. વેધવિદ્યાના અભ્યાસમાં તે યોધો બાણવડે કરીને અશ્વેના નિરસ નખને તથા પાડાઓની ત્વચાઓને વીંધી નાખતો હતો. જેનું લેવું, સાંધવું, ખેંચવું અને મૂકવું એ કોઈ બાણી શકતું નહીં, એવા બાણ્યોએ કરીને દૂર રહેલા, ચલિત, સૂક્ષ્મ અને દૃઢ એવા લક્ષ્યો (નિશાન)ને તે વીંધતો હતો. તે સર્વે પ્રકારના દુષ્કરચિત્રો (વ્યૂહો)ને વિષે દુર્ધર હતો. તેને ઘણા રાજ્યો ધનુર્ધારીમાં ધુરંધર કહેતા હતા. તેના અન્ને હાથ ઉપર હૃદયમાં બાંધેલા શૌર્યરૂપી ગરોદ્રની જે મદ- રેખા જેવી કાળી પ્રત્યંચાના અંકની શ્રેણીઓ શોભતી હતી. અંચળ અશ્વોમાં સ્ફુરત્યામાન થતો તે રાજકુમાર તરંગોમાં સૂર્યના પ્રતિબિંબની જેમ શોભતો હતો. વાદળોની સાથે વાયુની જેમ તે કુમાર આમ તેમ ચલાવેલા, પાછા વાળેલા અને હોડાવેલા હાથીઓની સાથે સ્વેચ્છાએ ક્રીડા કરતો હતો. ઉરને દબાવીને, ગ્રીવાને પીડા કરતો તે મહોન્મત્ત હાથીને પણ પોતાની મરજી પ્રમાણે ચલાવતો હતો. આ પ્રમાણે સમગ્ર કળાના આશ્રલેપથી વિશેષ સુંદર આકૃતિવાળો ચંદ્રાદર કુમાર યુવાન ધર્મને પૂર્ણચંદ્રની ઉપમાને પામ્યો.

ત્યારપછી રાજ્યે તે કુમારને રાજનીતિ શીખવવા માટે સદ્ધર્મમાં ગતિરૂપ સારવાળા અને નીતિશાસ્ત્રમાં કુશળ એવા ગતિસાર નામના મંત્રીને સોંપ્યો. દાંતની કાંતિએ કરીને મંત્રીની દાદીના કેશોને અત્યંત ગાઢ કરતો તે કુમાર, મંત્રીની પાસે પોતાની વાણીને નચાવવા લાગ્યો. તેથી તે બોલ્યો કે—“હું વત્સ ! હું તમને જે કાંઈ શીખવું, તે સૂર્યને ઉજવલ કરવા જેવું છે. તોપણ રાજનીતિ આજ્ઞા અનુલ્લંઘ્ય છે તેથી હું કાંઈક બોલું છું. જેમ પરલોકની લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ કરનાર જિનભાષિત ધર્મ છે, તેમ આ લોકની લક્ષ્મીની અત્યંત વૃદ્ધિ કરનાર નીતિશાસ્ત્ર છે. રાજ્યે ધર્મ જેમ મનોરથોને પૂર્ણ કરે છે તેમ સેવકોના મનોરથ પૂર્ણ કરવા જોઈએ, અને પાપ જેમ અનેક પ્રકારના કષ્ટ આપે છે તેમ તેમને દુઃખ આપવું ન જોઈએ. કલ્પવૃક્ષ પ્રાર્થિત વસ્તુને વેગે આપે છે અને ધર્મ અપ્રાર્થિત વસ્તુને ચિરકાળે આપે છે, પરંતુ રાજ તો પ્રાર્થિત વસ્તુને તત્કાળ આપે છે. રાજ્યે લક્ષ્મીને વિષે અને સ્ત્રીઓ

૧ દાંતની કાંતિ શ્વેત અને વૃક્ષપણને લીધે દાદીના કેશ પણ શ્વેત તેથી તેના ગાદતા ધર્મ, આથી મંત્રીનું દક્ષત્વ પ્રગટ થાય છે.

૨૬૭

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

ને વિષે આસક્તિ કે વિશ્વાસ કરવો નહીં. કેમકે તે જીવતાં દુઃખ આપનારી થાય છે, અને મરણ પામ્યા પછી નરક આપનારી થાય છે. ધર્મમૂલક કીર્તિને માટે નિઃશંકર ઉદ્ધમ કરવો, બીજી કીર્તિની ઇચ્છા ન કરવી, કેમકે બીજી કીર્તિ તો ભૂમીપર રહેલી તૃણચોળીની જેમ તત્કાળ નાશ પામે છે. મનુષ્યોના શરીરનું રૂપ તે કાંઈ રૂપ કહેવાતું નથી, પણ ખરું રૂપ જગત્તે હર્ષ આપનાર દાનજ કહેલું છે. કેમકે વૃદ્ધિને કરનારાં કાળાં વાદળાં પણ શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ વૃદ્ધિ નહીં કરનારાં નિર્મળ (શરદ ઋતુનાં) વાદળાં શ્રેષ્ઠ નથી. ડાહ્યા રાજાઓએ પોતાના નગરમાં વ્યસની માણસને રહેવા દેવો નહીં. કારણ કે જેમ દુઃખસમૂહનું કારણ પાપ છે તેમ પાપનું કારણ વ્યસનો છે. ધર્મનું મૂળ અવ્યસન છે અને સર્વ પ્રકારના સુખનું મૂળ ધર્મ છે. મહાપુરુષો અગ્નિમાં શીતળી જેમ વ્યસનમાં સુખની ઇચ્છા કરે છે પણ તે કયાંથી મળે ? માટે હે ભાઈ ! સર્વ વ્યસનથી મુક્ત અને સુકૃતના ઉત્સવથી મુક્ત એવા પુરુષોને વિષે તારે પ્રીતિ રાખવી. ” આ પ્રમાણે સચિવાચાર્યની વાણીવડે પ્રસન્ન થયેલા રાજપુત્રે અમૃતવડે તૃપ્ત રહેનારા દેવોથી પણ પોતાને વધારે સુખી માન્યો.

એકદા પ્રકાશિત તારા વાળા આકાશમાં ચંદ્રની જેમ રામરાજાએ દેહીપ્રમાન સેવકોવાળી સભાને અલંકૃત કરી હતી. તે વખતે સૂર્યથી વિકાસ પામેલા કમળના અંકમાં હંસની જેમ રાજાના મુખ રૂપી સૂર્યથી પ્રકુલિત થયેલા મંત્રીદ્રના અંકમાં રાજપુત્ર બેઠો હતો. કળાવાનોની સાથે કળાના સમૂહને વિસ્તારતા પુત્રને જોઈને રાજા પોતાને દીક્ષા લેવાનું અને પુત્રને રાજ્યઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાનું ઇચ્છવા લાગ્યો. પરંતુ રાજાએ (પુત્રનો વિવાહ થયો નથી તેથી) તેના વિવાહને પોતાની દીક્ષામાં અંતરાય રૂપ માન્યો. તેજ વખતે દ્વારપાળે આવીને નમ્રતા પૂર્વક રાજાને વિજ્ઞાપિત કરી કે—“ હે સ્વામી ! સર્વ શત્રુઓને નમાવનાર કાંપીલયપુરના રાજા રત્નસેનનો દૂત દ્વારપાસે ઉભો છે. તે આપના મુખચંદ્રને જોઈને પોતાના નેત્રને પ્રસન્ન કરવા ઇચ્છે છે; તો પૃથ્વીપર કલ્પવૃક્ષ સમાન હે પ્રભુ ! તેનો તે મનોરથ પૂર્ણ કરો. ” તે સાંભળીને રાજાએ બ્રહ્મટીની સંજ્ઞાવડે તેને અનુમતિ આપી, એટલે દ્વારપાળે તે દૂતને તત્કાળ સભામંડપમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. તે વખતે જેને અત્યંત હર્ષ પ્રાપ્ત થયો છે એવો દૂત રાજાને નમીને તેમણે બતાવેલા આસન પર બેઠો. પછી રાજાએ હર્ષિત ચિત્તે તેને પૂછ્યું કે—“ મારો પરમ મિત્ર રત્નસેન કુશળ છે ? તે ઉત્તમ રાજાએ તમને મારી પાસે શા માટે મોકલ્યા છે ? ” આવો પ્રશ્ન થતાં શબ્દ કરીને મેઘનો તિરસ્કાર કરનાર તે દૂત બેલ્યો કે—“ હે સ્વામી ! જેણે આપના હસ્તમાં પોતાનો ઉદય અર્પણ કર્યો છે,

ભાવધર્મ.

૨૭૧

તેની કુશળતાનો શો પ્રશ્ન? શું કદાપિ સૂર્યચક્રી ક્રીડાક્રમણ સંકોચતાને પામે? ન પામે; વિકરવરજ થાય. હે પૃથ્વીપતિ ! ચંદ્રચક્રી અંતઃપુરના ક્રીડાચક્રોરની જેમ આપને આધીન રહેલા તે અમારા રાજ પોતાની કાંઈપણ ન્યૂનતા માનતા નથી. પૃથ્વી રૂપી સ્ત્રીના કાનના કુંડળ સમાન અને મર્ચ્ચલોકના અગ્રેસર હે રાજ ! તે અમારા રાજનું જે કાર્ય છે તે આપ સાંભળો,—“ રત્નસેન રાજને રત્નમંજરી નામે રાણી છે, તે રાજના પુણ્યરૂપ વૃક્ષની બાજુ મંજરી હોય તેવી શોભે છે. તે રાણીની કુસી રૂપી કમળમાં હંસી જેવી અને તે રાજના નેત્રને ઉત્સવ કરનારી કળાવતી નામે પુત્રી છે. સંસારથી આરંભીને પણ પૂર્વે નહીં જોયેલું એવું શીલને અનુરૂપ લાવણ્ય તે કલાવતીમાં બાજુ તેના દર્શન માટે ઉત્કંઠિત થઈને આવ્યું હોય તેમ આવીને રહ્યું છે. પોતાથી પણ અધિક તેણીની બુદ્ધિ જોઈને બાજુ લગભગ પામી હોય તેમ કળાની શ્રેણી તેણીના હૃદયમાં ગુપ્ત રીતે આવીને રહી છે. જિનપ્રણીત અયોનું શ્રવણ કરવાથી, જિનાજ્ઞાનું વહન કરવાથી અને જિનભક્તિને ધારણ કરવાથી અલંકૃત થયેલા તેણીના કર્ણ, મસ્તક અને હૃદયવડે તે અચંત શોભે છે; બાકી બીજા આભૂષણ તો તેણીને ગૌણપણેજ શોભાવે છે. રત્નસેન રાજ તે કન્યાવડે જેવો શોભે છે તેવો તેના પુત્રોવડે પણ શોભતો નથી. જુઓ! “હિમાચલ પર્વત ગંગાનદીએ કરીને જેવો શોભે છે તેવો કાંઈ હિમવડે શોભતો નથી. ” સભા, દાન અને દેવાલયની ભૂમિને વિષે રાજની સાથેજ તેની છાયાની જેમ તેણી નિરંતર રહે છે, એકદા પોતાના ઉત્સર્ગમાં ઝેડેલી તે કન્યાને જોતો રાજ ઘણા રાજઓએ વિભૂષિત કરેલી સભાભૂમિને શોભાવતો હતો. તે વખતે તેણે ઘણી પૃથ્વીમાં ફરેલા હૃતોને પૂછ્યું કે— “ આ પૃથ્વી પર રૂપ, કળા અને શીળે કરીને આ કન્યા સમાન કોઈ વર છે ? ” આ પ્રશ્નનો તેઓ કાંઈક જવાબ આપે તેવામાં તો આનંદથી શોભતી તે કુંવરી ઓલી કે ‘હું વિવાહ કરવાને ઇચ્છતી નથી.’ તે સાંભળીને વિલક્ષ થયેલા રાજએ તેણીને કહ્યું કે—“ હે પુત્રી ! તારી બુદ્ધિ પાણિગ્રહણથી વિમુખ કેમ થઈ? કદાચ કોઈ દાસ દાસી વિના તારા હૃદયમાં પ્રીતિ ન થતી હોય, તો તે માણસ શરીરની છાયાની જેમ તારા શ્વસુરગૃહને વિષે પણ તારી સાથેજ આવશે. જો કદાચ સરોવરના વિયોગથી પત્તિનીની જેમ મારા વિયોગથી મ્હાન થતી હો, તો રાજહંસની જેવા તારા પતિને હું અહીંજ લાવીને રાખીશ. અથવા બીજો કોઈ પણ તારો દુર્લભ મનોરથ હશે તો તે પણ પૂર્ણ કરીશ. પરંતુ હે પુત્રી! મારી ઇચ્છાથી તું વિવાહના દેવને મુકી દે. ” આ પ્રમાણે ઘણા આગ્રહવાળી રાજની વાણીથી પણ તે કન્યાએ વિવાહની વાતો માન્ય કરી નહિ. ત્યાર પછી એકાંતમાં રાજની પ્રિયાએ કળાવતી પાસે

૨૬૨

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

વારંવાર વિવાહની પ્રાર્થના કરી ત્યારે ચિરકાળે એક દિવસ તે યોલી કે—“ હે માતા ! જે પુરુષ રાધાવેધ કરે, અને ણીજી સ્ત્રી પ્રત્યે ગમન ન કરે (ણીજી સ્ત્રી ન પરણે) એવા ઉર્ધ્વ ચતુર પુરુષ સાથે મને પરણાવો. ” આ પ્રમાણે તે પુત્રીનાં વચનને સાંભળતા મુખથી સાંસળીને રાગએ રાધાવેધ સાથે તેવા વીર પુરુષોને યોલાવવા પોતાના અનેક ચર પુરુષોને મોકલ્યા છે, તેમાં આપ સાથેની મૈત્રીની શ્રેષ્ઠતામાં વૃદ્ધિ કરવાના મનનાળા રાગએ મને અહીં મોકલ્યો છે, અને મારી સાથે વિરમિરૂપે કહેવશાનું છે કે—“ હે દેવ ! મારી કન્યાએ વરને માટે રાધાવેધનું પશુ કર્યું છે, તેથી ચંદ્રાદર કુમારની ચોદ્દાપણાની સિદ્ધિવડે મારું મન હર્ષિત થયું છે. ચંદ્રાદર વિના ણીજી કોઈ રાધાવેધ કરવામાં સમર્થ નથી, એવો તેનો યશ સર્વત્ર પ્રગટ કરવા માટેજ ણીજી વીરોને યોલાવવામાં આવ્યા છે, માટે ત્યાં આવવાની ચંદ્રાદરને આપ આજ્ઞા આપો, અને આપણી સ્નેહચંદી અધિક દ્રઢતાને પામે તેમ કરો. ” આ પ્રમાણે રત્નસેન રાગએ કહેવરાવેલ સંદેશાએ કરીને આનંદ પામેલા અને હર્ષવડે કંચુકને ધારણ કરતા પૃથ્વીપતિને રાધાવેધમાં ઉત્સુક થયેલા પશુ વિવાહની ઉક્તિથી લજ્જા પામતા એવા ચંદ્રાદરને આ મહોત્સવમાં જવા માટે તરતજ આજ્ઞા આપી; એટલે તે દૂત રાગએ આપેલું પ્રીતિદાન લઇને આનંદપૂર્વક ત્યાંથી વિદાય થયો.

ત્યાર પછી ચંદ્રાદર કુમારે ચતુરંગ સેના સહિત હર્ષથી પ્રયાણ કર્યું. સેનાની મહત્તાએ કરીને જતાયેલા સમુદ્રે જાણે કર તરીકે અર્પણ કર્યો હોય તેવા ધ્વનિ ને વિશ્વને વિષે વિસ્તારતી સેનાવડે ચોતરફથી પરવરેલો, રત્નોવડે અલંકૃત કરેલાં મહત્તા નિર્ઝરેને ઝરતા અને જ્યલક્ષ્મીના જંગમ ક્રીડાપર્વતો જેવા ગંધહસ્તીઓને જોતો, વેગના સમુદ્રથી સુન્દર અને લોકના ચિંતાને વારંવાર આર્કર્ષણ કરતી અશ્વોની શ્રેણીને વિષે દષ્ટિ સ્થાપતો, ધૃસરીને જોડેલા અશ્વોપાસે જાણે ત્વરા શીખવા માટે આવી હોય તેવી ધ્વજના મીંચે કરીને આવેલી ગંગા નદીની લાહેરોવડે મનોહર એવા રશ્મેને જોતો, ઉત્તમ ગુનિઓની જેવા સ્વપરના ભેદ સહિત અને પોતાના ધૈર્યથી પોતાના પ્રાણોને તથા ત્રણ લોકને પણ તૃણ સમાન ગણનારા એવા વીર સુલોકથી સેવાતો, પોતાની સદશ પતિને વરનારી સ્વર્ગ અને પાતાળની કન્યાઓને સાંભળીને તેને જેવા માટે અશ્વોની ખરીવડે પૃથ્વીને જોદતો, અને તેથી ઉડતા રજસમૂહ વડે (આકાશમાં) પાળ (સડકે) બાંધતો, હર્ષને પ્રાપ્ત થયેલી પ્રપ્રુલિત દષ્ટિવાળી અને સંસ્કાર વિના પણ મનોહર દેખાતી ગા-

૧. જ્ઞાન, વચ્ચે, અસ્કાર વિગેરેના સંસ્કાર.

ભાવધર્મ.

૨૭૩

મહાની સ્ત્રીઓથી એકી નજરે જોવાતો, માર્ગમાં પાતાનાં મનની જેવાં ઉજ્જવળ થી, દહીં અને દૂધ રૂપ લેટણું લઈને આવેલા ગામડાના વૃદ્ધ જનોનું સન્માન કરતો, ગજસમૂહના મદ રૂપી જળ વડે અરણ્યના વૃક્ષોનું સિંચન કરતો અને દુરતર નદીઓને ધૂળના સમુદ્ર વડે સુખે તરી શકાય તેવી કરતો, પર્વતોની મધ્યમાં રહેલા માર્ગની વિષમતાને સ્થાના ચક્રો વડે લેદતો, અને વીરોના સિંહનાદે કરીને અરણ્યના સિંહોને પણ જોભ પમાડતો, તથા પડિતો સાથે થતી કથાના રસ વડે કરીને જેને માર્ગનો ખેદ કિંચિત્ પણ જણાયો નથી એવો તે કુમાર અનુક્રમે કાંપીદય પુરની સમીપે આવી પહોંચ્યો. તેને રત્નસેન રાજાએ સન્માનપૂર્વક ચંદ્રના કિરણોનો પણ નાશ કરે તેવા અધિક તેજસ્વી મહેલમાં ઉતારો આપ્યો. ધનુર્ધર પુરુષોને વિષે પોતપોતાને ધુરંધર માનતા અને તેથી કરીને રાધાવેધ સાધવા માટે તત્કાળ દોડી આવેલા બીજા વીર પુરુષોએ પણ એ પુરની પૂર્ણ કરી દીધી.

ત્યારપછી ભૂમંડળમાં ઇંદ્ર સમાન તે રાજાએ જાણે કામદેવના સ્પષ્ટ નિધાનના કલશો હોય તેવા ચપળ ધ્વજની છાયા રૂપી સર્પોએ રક્ષણ કરેલા કલશો વડે અલંકૃત કરેલો, અને મણિઓની શ્રેણીની શોભાનો તિરસ્કાર કરનારા મંચ સમૂહ વડે શોભતો એવો વિલાસમંડપ કરાવ્યો. તેમાં તે રાજાએ સર્વ બાહુબળી વીરોને બોલાવીને યોગ્ય સ્થાને બેસાડ્યા. તે સર્વેમાં તારાઓમાં ચંદ્રની જેમ ચંદ્રદાર કુમાર અધિક કાંતિવડે શોભતો હતો. પછી આકાશમાં ઉંચું એક યંત્ર ઉભું કરી તેના અગ્ર ભાગે સોળ આરાવાળું અને બાર આરાવાળું એમ બે ચક્ર ગોઠવ્યા. તે બન્ને ચક્રો ઉત્પત્તિ અને સંહારના રૂપે એક બીજાથી વિપરિત દ્રવતા હતા, તે ચક્રની ઉપર ચક્રની જેમ ફરતી એક કાષ્ઠની કાચળી ગોઠવી અને તે યંત્રની નીચે પૃથ્વીપર સ્વચ્છ ઘૂતનું ભરેલું મોટું સુવર્ણ પાત્ર મુક્યું. પછી રાજાએ હાથ ઉંચો કરીને સર્વ વીરોના સાંભળતાં જળથી ભરેલાં વાદળોની જેવા ધીર અને ગંભીર સ્વરવડે કહ્યું કે—“ જે પુરુષ ઘૂતમાં પ્રતિબિંબિત થયેલા લક્ષ્ય ઉપર દૃષ્ટિ રાખીને વેગના આવેશથી દ્રવતા બાંને ચક્રના આરાની અંદર થઈને બાંધ તેમ ઉંચું બાણ ફેંકી દ્રવતા કાચળીના વામ નેત્રની કીડીને વીંધશે, તે પુરુષ આ મારી પુત્રીને પરણશે. ”

આ પ્રમાણેની રાજાની વાણી સાંભળીને ધનુર્વિદ્યાથી હુર્મદ થયેલો એક રાજા ધનુષ્યને લઈને રાધાચંત્રની નીચે ગયો અને બાણ મુક્યું, પણ તે ત્વરાથી દ્રવતા આરા સાથે અથડાઈને જાણે પોતાનું અંગ ભાંગી જવાના ભયથી હોય, તેમ ચક્રને વામ બાજુએ મુકીને આધું ઉડી ગયું. પછી બીજા કોઈ રાજાએ ‘ આ આરાઓજ

૨૭૪

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

વારંવાર લક્ષ્યના માર્ગને રૂંધે છે' એવા કોપથીજ બાણે હોય, તેમ પોતાના બાણે કરીને ચક્રના આરાત્રિજ વિધ્યુ. પછી 'અમારી સાથે આ (બાણ) વેગ વડે સ્પર્ધા કરે છે' એવા કોપથી હોય તેમ ચક્રના ફરતા આરાત્રિ કોઈ રાત્રના બાણનેજ જાંગી નાંખ્યું. કોઈ રાત્રએ કાચળીની દૃષ્ટિને ભેટવા મૂકેલું બાણ ચક્રના આરાત્રી સ્થાનના પામીને પાછું નીચેજ પડ્યું, તે બાણે ઉંચું મુખ કરીને ઉભેલા તેજ વીરની દૃષ્ટિને વીંધી નાખી. કોઈક વીર તો લોકોવડે હસાતા અને વગોવાતા રાત્રઓને જોઈને 'હું તો જોવા માટેજ આવ્યો છું' એમ કહી મંચ ઉપરથી ઉભોજ થયો નહિ. કોઈ રાત્રએ 'આપણી અભ્યાસ કરેલી કળાને એક સ્ત્રીને માટે બતાવવી એ કેવી શરમની વાત છે?' એમ કહીને હસતા હસતા રાધાની અવજા માત્રજ કરી. એ પ્રમાણે રાધાવેધ નહિ સાધી શકનારાઓએ બધા ઉત્તરો રોકી લીધા, એટલે કોઈક વીર તો કાંઈપણ બોલ્યા વિનાજ મંચપરથી ઉઠીને ચાલતો થયો. આ પ્રમાણે સર્વ રાજપુત્રોનો સમૂહ શિથિલ થયો ત્યારે કાંપિલ્યપુરના રાત્રએ ચંદ્રોદરની પાસે આવીને પ્રકુલિત ગર્જનાવાણી વાણીથી કહ્યું કે—“હો ધનુષ્યકળામાં ધુરંધર કુમાર ! ઉઠો, ઉઠો, કેમકે આ સર્વ વીરોએ પોતાના મુખપર અયોધપણની અપકીર્તિરૂપ સ્થામતા ધારણ કરી છે. આ જગતમાં વીરપુરૂષો તો ઘણા છે, પરંતુ રાધાવેધ કરવામાં તો તમેજ એક નિપુણ છો. કેમકે તેજસ્વીઓ તો ઘણા હોય છે પણ રાત્રિને ક્ષય કરવામાં તો એક સૂર્યજ સમર્થ થાય છે. 'કોઈપણ મનુષ્ય આ રાધાનો વેધ કરી શકે તેમ નથી' આવા આ રાત્રઓના લજ્જાકારી નિશ્ચયને સામ્યલક્ષ્મી સહિત તમે હરાણ કરો” આ પ્રમાણે રત્નસેન રાત્રની વાણી સાંભળીને હસ્તિની ગતિની લીલાને ધારણ કરને રામપુત્ર ઉઠીને રાધાચત્ર પાસે ગયો. તે વખતે બીજા રાત્રઓએ મશકરીમાં હસતા હસતા તેની સાચું જોયું. કુમારે ધનુષ્યને ચડણ કર્યું, તેને વંદના કરી અને સજ્જ કર્યું. પછી તે ચતુરે તેનાપર સૌચના અગ્રભાગ જેવી શિખાવાળું બાણ ચડાવ્યું. પછી ઘૂતમાં પ્રતિબિંબિત થયેલા ફરતા લક્ષ્યને જોઈને 'આ (લક્ષ્ય) વારંવાર અહીં આવે છે' એમ ધારી, તે સ્થાને દૃષ્ટિને સ્થિર કરી દૃષ્ટિમાં આવેલા લક્ષ્યની સન્મુખ બાણનો અગ્રભાગ રાખી, ધનુષ્યને ખેંચી, ચિરકાળ સુધી ચિત્રમાં આજેજેલાની જેમ તે કુમાર સ્થિર રહ્યો. તે વખતે સર્વ રાત્રઓની દૃષ્ટિ હૃદયની સ્પર્ધાએ કરીને વેગથી તે બાણના અગ્રભાગપર અને તે લક્ષ્યપર વારંવાર ગમનાગમન કરવા લાગી પરંતુ તે કુમારને કોઈએ બાણ મૂકતો જોયો નહીં, તેમજ બાણને આકાશમાં જતું પણ જોયું નહીં, પરંતુ વિસ્મય પામેલા તે રાત્રઓએ લક્ષ્યનેજ વીંધેલું જોયું. તે વખતે મહા આશ્ચર્યને લીલા કરવાના સ્થાનરૂપ સર્વ—રાત્રઓમાંથી કોણે

બાવબર્મ.

૨૭૫

તે રામપુત્રને તેના શ્રમનો નાશ કરવા માટે શ્લાઘારૂપી અમૃતનો રસ ન પાચો ? અર્થાત્ સર્વ રાજાઓએ તેની પ્રશંસા કરી. પછી સન્માન પૂર્વક સર્વ રાજાઓ સહિત રત્નસેન રાજ્યે કુમારને પુર પ્રવેશ કરાવ્યો.

રાજાની આજ્ઞાથી આનંદે કરીને શોભતા સર્વ રાજલોક પાણિગ્રહણના મહોત્સવમાં ઉત્સુક થયા, તે વખતે તે કલાવતી કન્યાએ કાંઈક મ્હાન મુખ કર્યું. તે જોઈને દુઃખની ધંજરી સમાન તેની માતા રત્નમંજરીએ ઉદય પામતા આનંદ સમૂહથી મંદવાણી વડે તેને કહ્યું કે—“ હે પુત્રી ! સમગ્ર પરિવારના મુખક્રમજની રાત્રી જેવી શ્યામતાને હજુ સુધી તું તારા મુખપર કેમ વહન કરે છે ? રૂપને વિષે અનુપમ અને વાંછિત કળાઓની કીડાભૂમિરૂપ શુદ્ધ વંશવાળા રાજપુત્રે તારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી છે. વળી ધીર અને ઉદાત્ત (ઉચ્ચ પ્રકારની) આકૃતિવાળો તથા દાક્ષિણ્યના ભૂષણવાળો આ કુમાર તને કોઈવખત પચ્ચ સપત્નીનું દુઃખ દેખાડશે નહિ. એવી ખાત્રી માટે હે પુત્રી ! વિમુખતાને મૂકી દે, અને આવા ઉત્સવમાં સ્વજનોના આનંદ રૂપી ક્ષીરસાગરને ચંદ્રસમાન તારું મુખ વિકસિત કર. ” આ પ્રમાણે માતાની વાણી સાંભળીને તે ચંદ્રમુખી કન્યા ભૂકુટીની ચેષ્ટાવડે અંદરના મોટા શોચને સૂચવતી બોલી કે—“ હે માતા ! મને કદાપિ સપત્ની થકી ભય નથી, પરંતુ જો તે સપત્નિએ ઇર્ષ્યાને લીધે મારા નિમિત્તે કાંઈપણ કર્મબંધ કરે તેનોજ મને ભય છે, અને જો તેઓ અતિ પ્રીતિની રીતિથી વર્તશે તો હું તે સ્વામીની સપત્નિઓને મારી સહોદરી સમાનજ ગણીશ. માટે હે માતા ! મારા મનમાં તે સંબંધી માલિન્યનું કારણ નથી, શું સૂર્ય કમલિનીના સંકેતમાં નિમિત્તપણુને ધારણ કરે ? (સંકેતમાં નિમિત્તભૂત થાય ? ન થાય.) પરંતુ તે રાજકુમારે રાધાવેધે કરીને મારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી નથી. કેમકે જે રાધાવેધવડે મારા હૃદયને મહોત્સવ થાય તેમ છે, તે રાધાવેધ જુદાજ પ્રકારનો છે. સત્કર્મ અને દુષ્કર્મ રૂપ બે ચક્રના ઉત્પત્તિ અને સંહારના ક્રમે કરીને ફરતા વેદનામય આરાઓની ઉપર ત્વરાથી સંદેહરૂપી મંત્રે ફેરવેલા સૂક્ષ્મ પરમ તત્ત્વને વિચાર રૂપ બાણવડે કરીને જે પુરૂષ ભેદે, તે રાધાવેધ કરનારો મારો પ્રિય છે. ” આ પ્રમાણે તે કળાવતી બોલતી હતી, તેવામાં તેના કીડા વાતાયનની નીચે રાજમાર્ગમાંથી સંદસા આ પ્રમાણે એક શ્લોક સાંભળવામાં આવ્યો.

ઈદ્ઙ્ક રાધાવેધેન કલાવત્યા મનઃ પ્રિયઃ ॥

एकश्चन्द्रोदरो विश्वमौलिवर्ती जयत्ययम् ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ આવા રાધાવેધવડે કરીને કલાવતીના મનને પ્રિય થનારો વિશ્વના મુકુટમાં વર્તનારો આ એક ચંદ્રોદરજ જયવંત વર્તે છે. ”

૨૭૬

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

આ ઉપશ્રુતિને અનુમોદના આપતી હર્ષવંત થયેલી નૃપ પ્રિયાએ કલાવતી સહિત જાળીયામાંથી બહાર દષ્ટિ નાંખી, તો તેણે જેની આગળ બંદીજનો સ્તુતિ પાઠ કરી રહ્યા હતા એવા અશ્વપર બેઠેલા ચંદ્રોદર વીરને તે માર્ગે ચાલ્યો જતો દીઠો. ચંદ્રોદર અને કલાવતીના મુખને વારંવાર જોતી રત્નમંજરીએ અનુરૂપ જોડું મળવાથી શિરઃકંપ અનુભવ્યો. પછી ‘આ કુમાર ક્યાં જાય છે?’ એમ તેણીએ કોઈ દારીને પુછ્યું, ત્યારે તે દારી તત્કાળ બહાર જઈને વૃત્તાંત જાણી પાછી આવી, અને તેણીએ વિનંતિ કરી કે—“હે દેવી! આજે આ કુમાર મન્નિંદ્ર મતિસાગરના કહેવાથી આ પુરીના સર્વ જિનાલયોમાં દર્શન કરવા માટે જાય છે.” આ વાતથી તથા ચંદ્રોદરનું સ્વરૂપ જોવાથી પ્રસન્ન થયેલી કલાવતી કાંઈક પાણિયહણુની ઇચ્છા વાળી થઈ.

પછી સમુદ્ર પર્યટના સ્વજનોના મેળાવડા સહિત રત્નસેન રાજાએ ચંદ્રોદર અને કલાવતીના પાણિયહણુનો ઉત્સવ કરાવ્યો. તે ઉત્સવમાં ‘હે મુખ્ય હમણા જાણુતો બંધ રહે.’ એમ વિદ્વાનનો પણ આક્ષેપ કરીને સંભ્રમથી ગોત્રવૃદ્ધ સ્ત્રીઓ હર્ષપૂર્વક પોતાનો રીત રીવાજ કરતી હતી, તાંબૂલની પૂર્ણતાથી સ્થૂલ કપોલવાળી સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ કુંકુમ, કસુંબી વચ્ચે અને આબૂષણોથી ઉલ્લાસ પામતી હતી, ચારણોનો સમૂહ ચોતરફ ઉંચેરવરે વધૂવરના ગોત્રનો ઉચ્ચાર કરતો હતો, વાળુત્રે ગાઠ અને સુંદર સ્વરે વાગતાં હતા, લાજળાએ કરીને નીચા મુખવાળા થયેલા વધૂવરને વારંવાર તેમના માણસો તેમના મુખ ઉંચા કરીને પરસ્પર એક દ્રષ્ટિવાળા (તારા મીલન) કરતા હતા, તેવામાં આકાશને પૂર્ણ કરતો, ત્રણ ભુવનના (લોકોના) શ્રવણુદ્રીને ભગ્ન કરતો, અને જાણે દિશાઓરૂપ ભીંતોના ભંગથી ઉત્પન્ન થયો હોય, તેવો કોઈ મહા તુચ્છ શબ્દ સાંભળવામાં આવ્યો. તે વખતે ‘આ શું?’ એમ બોલતા ભમરો ચડાવી, નેત્રો વિસ્તારી, ઉંચી કંધરા કરી રત્નસેન રાજા અને ચંદ્રોદર જોવા લાગ્યા, તેટલામાં વિપ્રસ્તાથી જેનો સ્વર રૂંધાઈ ગયો છે એવો કોઈ રાજસેવક આવીને ઉતાવળી ગતિને લીધે કંઠ શોષ થવાથી સૂક્ષ્મ વાણીવડે બોલ્યો કે— “હે સ્વામી! જાણે ગગનનો વિસ્તાર હોય, જાણે વિંધ્યાચળનો વ્યાસ (ઉંચાઈનું પ્રમાણ) હોય, અને જાણે યમરાજની કૂસ્તાની દીક્ષા આપવામાં પ્રથમ ગુરૂ હોય, તેવો કોઈ વનનો હાથી કોઈ ઠેકાણેથી આપણા નગરમાં આવેલો છે. તે (હસ્તિ) ના દાંતના અગ્રભાગ સૂઠની જેમ વળેલા છે, તે પોતાની ગર્જનાએ કરીને દિગ્ગંજની તર્જના કરે છે, જે કોઈ તેની દૃષ્ટિગોચર થાય છે, તેના નામનો પણ પોતાના ગાત્રના સ્પર્શથીજ તે નાશ કરે છે. નગરના

ભાવનમ્.

૨૭૭

હાટની બન્ને શ્રેણીઓના કિનારાઓને પોતાના મહા વેગથી પાડી નાંખે છે. હિંસા રૂપી મહાનદીના પૂરની જેમ તે દૂરથીજ ઉછળતો આવે છે, અને તેના મદના જળમાં લુપ્થ થયેલા ભમરાઓ તેના યશનું ગાન કરી રહ્યા છે. તે વનહસ્તિના ભયથી આપણા હસ્તિઓ બાજુ પોતાના ગર્વનુંજ ઊન્મૂલન કરતા હોય, તેમ બંધનસ્તંભનું ઊન્મૂલન કરીને કણ્ઠીની ચપળતા પાદને વિષે નાંખીને પલાયન કરી ગયા છે. પોતાના વેગથી વાયુને પણ પરાજય કરનારા આપણા અશ્વો પણ નાસતા નાસતા માર્ગના રોધ (સંકેત) થી અત્યંત ક્રોધ પામીને એક બીજાનું ઊલ્લંઘન કરે છે. જેઓની દૃષ્ટિએ પડેલા જગતના જનો ખડખડાટ પણ કરી શકતા નથી, એવા મહા બળવાન આપણા વીર પુરૂષો પણ હાથમાંથી શસ્ત્રો પડી જવાને લીધે નારી ગયા છે, હે સ્વામી ! વિશેષ શું કહું ? સમય વિનાના કલ્પાન્તકાળના મેઘની જેમ ગર્જના કરતો તે હસ્તી અહીંજ આવી પહોંચ્યો છે, માટે તેને આપ પ્રત્યક્ષ બુદ્ધિઓ.” આ પ્રમાણે તેની વાણી સાંભળીને તે કુમાર તથા રાજા પરિવાર સહિત તત્કાળ ઊભા થયા, તો તેણે સેવકના કહ્યાથી પણ અધિક ભયંકર તે હાથીને દૂરથી બોલ્યો. જેવામાં રાજા તેની સન્મુખ જોતો હતો, તેટલામાં વાયુથી તૃણની જેમ તે હસ્તિથી ત્રાસ પામેલા લોકોએ આગળથીજ તે પૃથ્વીતળને શૂન્ય (નિર્જન) કરી દીધું. તે હસ્તિ દુકાનોનાં બળીયાં તથા બારીઓની શ્રેણીને ચૂર્ણ કરવા લાગ્યો. તે વખતે નગરજનોપર દયા લાવીને કંપતો રાજા બોલ્યો કે— “ મારા સૈન્યસમૂહમાં એવો કોઈ પણ ક્ષત્રીપુત્ર છે. કે જે પોતાની ભૂમતા બળે કરીને આ હાથીથી આખા નગરનું અને પોતાનું પણ રક્ષણ કરે ? ” આ પ્રમાણે કહીને રાજાએ જે જે વીરના મુખપર દૃષ્ટિ નાખી, તે તે વીરે નવોઢા સ્ત્રીની જેમ તત્કાળ પોતાનું મુખ (લજ્જાથી) નીચું કર્યું. તેથી અત્યંત આતુર થયેલા પૌરજનો મહાઆકંઠ કરવા લાગ્યા. તે વખતે કળાવતીના ઉત્તરીય વસ્ત્રસાથે બાંધેલા પોતાના ઉત્તરીય વસ્ત્રને તત્કાળ ત્યાગ કરીને રોમાંચ રૂપી કંચુકને ધારણ કરતો રામરાજાનો પુત્ર ચંદ્રાદરે એકદમ કૂદકો મારીને ‘અરે! અરે! આમ આવ, આમ આવ,’ એ પ્રમાણે સિંહવત ગર્જના કરીને તે હસ્તિને બોલાવ્યો. તેની ગર્જના માત્રથી ભય પામીને સંપ્રાંત થયેલો હાથી બાજુ સ્તંબ થયો હોય તેમ શાંત રહીને પછી પોતાના ચિત્તને સ્થિર કરી તે કુમાર તરફ દોડ્યો. હાથી ડાબે પડ્યો એકદમ વળી શકતા નથી, એમ બાણનાર કુમાર તેની ડાબી બાજુએ થઈને તેની પાછળ ગયો. તે વખતે ઉત્કટ બળવાન તે હાથી ક્રોધથી પાછો વળ્યો, પણ શૂરવીર કુમાર તેના પુચ્છનેજ વળગી રહીને તેને વ્યથા પમાડતો સતો વારંવાર

૨૭૮

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

ફરવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે ક્રોધ દ્વેષાદિક દોષોથી ભરપૂર જીવને કર્મ ભમાવે તેમ તે વીરે કૃતજ્ઞલવડે તે હસ્તીને ચિરકાળ સુધી ભમાડ્યો. વારંવાર ડાળી બાબુવડે ફરવાથી થાકીને શિથિલ થયેલો તે હાથી અત્યંત ક્રોધ પામીને કૃત્રિમ (ચિત્રેલા) હાથીની જેમ નિશ્વળ ઉભો રહ્યો. એટલે શ્રમને લીધે જેનો મદ સુકાઈ ગયો છે, જેના નેત્રો ગીંચાઈ ગયા છે અને જે નિઃશ્વાસ મૂકી રહ્યો છે એવા તે હાથીની સામે જઈને કુમારે તેની સૂંઢ ઉપર પોતાના હાથનો થાપો માર્યો. તે વખતે ક્રોધાગ્નિથી બળે. રૂધિર ઝરતું હોય તેવા રક્ત નેત્રોને ધારણ કરતા તે દુષ્ટ હાથીએ જેમ દુષ્ટ સર્પ પોતાની ફણાને પછાડે તેમ પોતાની સૂંઢ તે કુમાર પર પછાડી. પણ લેણુદાર ધનિકને દુષ્ટ દેણુદાર હાંધે તેમ રાજપુત્રે તેના લાગમાં ન આવતાં નાચીને, ઉભા રહીને, સુધં જઈને તથા કુદકા મારીને તે હાથીને આકુળ વ્યાકુળ કરી નાખ્યો. પછી લોકાઞ્ચ ઉપર જેમ યોગી ચડે તેમ વેગને લીધે જેનો કુદકો ભ્રમણ શકાયો નથી એવો તે કુમાર બળે પથ્થરનો બનાવેલો હોય તેવા સ્થિર થયેલા તે હાથી ઉપર ચડી ગયો. ત્યારપછી સર્વજન સમૂહ તેને જોવાને ડોતુકવાળા થયા, એવામાં તો તે ઉત્તમ હસ્તિ પક્ષીની જેમ પૃથ્વીપરથી આકાશમાં ઉડ્યો. દેહીપ્રમાન વીજળીવાળા મેઘની જેમ કુમારની ક્રાંતિથી શોભતા રયામ ક્રાંતિવાળા તે હાથીને સર્વ જનોએ આકાશમાં જતો જોયો. ‘આ બંધ આ બંધ,’ એમ સર્વ જનો મેઘના ગર્જરવની જેમ બોલતા હતા, ‘તેવામાં તો કુમારરૂપી માણિક્યને ચોરનાર તે હાથી અદૃશ્ય થઈ ગયો.’

તે વખતે ‘આ શું ?’ એવા પ્રકારની ચિંતાથી નિશ્વળ થયેલા અને બળે ચિત્રમાંજ રહેલા હોય તેવા લોકોએ કરીને તે આખી નગરી બળે ચિત્રશાળા હોય તેવી થઈ ગઈ. નેત્રને પ્રિયતમ એવા તે કુમારને હસ્તિએ હરણ કરવાથી બળે પોતાનું સર્વસ્વ ગયું હોય, તેમ લોકોના નેત્રોએ અશ્રુધારા મૂકવા માંડી. તે હાથીના જવાથી (જવાનો માર્ગ આપવાથી) શત્રુરૂપ થયેલા આકાશને હણવા માટે નીચું સુખ રાખીને નિઃશ્વાસ મૂકતા જનોએ નિઃશ્વાસવડે ધૂળ ઉડાડી. પ્રિયકુમારની પાછળ જવા માટે આકુળ વ્યાકુળ થયેલા લોકોના પ્રાણ આયુષ્યે જેના દશે દારો રૂંધ્યા છે, એવા દેહરૂપી ધરને વિષે ચોતરફ ભમવા લાગ્યા. તે વખતે તે કુમારની સાથેજ પોતાનું હૃદય જવાથી ભૂપતિની પુત્રી કળાવતી મૂર્છા પામી. તે જોઈને હાઝ્યા ઉપર ફેલવાની જેમ દુઃખસમૂહ રૂપ સાગરમાં ડૂબતો રાજા ‘હવે શું કરવું ?’ એવા વિચારથી જડ થઈ ગયો. થોડીવારે ચેતના પામેલી તે રાજપુત્રી તે હાથીના માર્ગ તરફ દ્રષ્ટિ રાખીને ‘હું પ્રાણેશ ! ક્યાં ગયા ?’ એવી ઉક્તિ ગર્જિત બોલતી રૂઢન કરવા લાગી. તે વખતે લોકોને મહા ઉત્કટ દુઃખ થાય તેમાં

ભાવધર્મ.

૨૭૯

તે શુ' કહેવું, પણ તે રાજપુત્રીના રૂદનથી વૃક્ષો અને પથ્થરો પણ દુઃખી થયા. સર્વ જનો રૂદન કરવાનું કારણ (નિમિત્ત) ભૂલી જવાથી ' હા તોત ! હા માત ! હા દેવ ! ' ઈસાદિ શબ્દો બોલીને રૂદન કરવા લાગ્યા. એ રીતે રસિક (અધિક રસ-વાન) યતા-શોકની સાથે વિલાસ કરતા સર્વ લોકોના તે દિવસ એક ચપટી વાગે તેટલા વખતની જેમ નિર્ગમન થયો અને રાત્રિ પડી. ચક્રવાક મિથુનના શબ્દ વડે આક્રંદ કરતી, તારાઓ વડે અશ્રુબિંદુને ધારણ કરતી અને અંધકાર રૂપ કેશને છૂટા મુકતી રાત્રિ પણ તે વખતે દુઃખી જેવી જણાઈ. ત્યાર પછી ચંદ્ર ઉદય થયો, ત્યારે કુમારના મુખની શંકા વડે કરીને માણસોના હૃદય હર્ષ પામવા લાગ્યા, પણ તરતજ તે ચંદ્રની અંદર રહેલી કલંકની રેખાએજ તે હર્ષમાં વિદ્રા ક્યું. મોહ નિદ્રામાં પડેલા તે પૌરજનોએ કંઠમાં લાગેલી રૂદન ક્રિયાને નેત્રમાં ધારણ કરીને નિર્ગમન થતી રાત્રિને પણ જાણી નહી. ત્યાર પછી ચંદ્રરૂપ પ્રાણનાથના જવાથી વિયોગી થયેલી તારારૂપ સ્ત્રીઓને સૂર્યની ક્રાંતિરૂપ ચિતાસમૂહમાં પડતી જઈને ચિત્ત તથા પ્રિય (પતિ)ના વિયોગથી આર્ત થયેલી તે ભૂપપુત્રી પણ “ મારા દુઃખનું ઔષધ અગ્નિજ હો ” એ પ્રમાણે ઉચ્ચે સ્વરે બોલી. તે વખતે તેજ વચન રાજથી રંક પર્વત મરણને ઇચ્છતા સર્વ જનોના મુખમાંથી એકી વખતે ઉત્પન્ન થયું. આ પ્રમાણે એકમત થવાથી સર્વ લોકો સૂર્ય ભગ્યો ત્યારે ચિતાના તીર્થરૂપ નદીતીરની પૃથ્વીપર ગયા. લોકો દૂરથીજ પોતપોતાની ચિતાને માટે પૃથ્વીના કકડે કકડા વહેંચવા લાગ્યા, અને ખડ્ગને આકર્ષણ કરનારી આંગળીઓ તે પૃથ્વીના ખંડ [ભાગ] ને માપવા લાગી. પછી માણસોએ પોતપોતાના પુણ્યને અનુસારે મૂલ્ય આપીને ખરીદ કરેલા કાષ્ટખંડના સમૂહો વડે ‘ હું ’ પહેલો, ‘ હું ’ પહેલો ’ એમ બોલીને ચિતા રચવા માંડી. તે ચિતાઓની કેટલી મોટી જવાળા થશે ? તે વિચારીને પોતાને પણ તાપ લાગવાની શંકા થવાથી તે પુરના સીમાડાના આકાશ, જળ અને સ્થળમાં રહેતારા દેવતાઓ પણ કંપવા લાગ્યા. ત્યાર પછી સર્વ જનો ઘાસના પૂજામાં અગ્નિ નાંખીને તેમાં પોતાના જીવિતને ફેપવતા હોય તેમ મુખમાંથી પવન નાંખવા લાગ્યા. મુખના વાયુરૂપ તરંગોને વારંવાર મૂકવાથી સર્વ લોક થાકી ગયા, પણ અગ્નિ સ-જાગ્યો નહીં. કોતુહલી જનની જેમ વાયુ વડે હાંસી કરતા તે લોકોએ અ-ગ્નિ સજાગવવા માટે ઘણા ઉપાયો કર્યા, તો પણ તેઓ નેને સજા-ગાળવા શક્તિમાન થયા નહીં. એટલે વિલક્ષ થયેલી રાજપુત્રીએ દિશાઓમાં દૃષ્ટિ નાંખી, તો કેટલેક દૂર કાયોત્સર્ગે રહેલા એક મુનિને જોયા. તેને જઈને તેણીએ વિ-ચાર્યું કે— “ કરૂણારૂપી અમૃતના સાગર જેવા આ મુનિની સમીપે આટલા બધા

૨૮૦

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

જનસમૂહના મૃત્યુનો હેતુ નહીં થઈ શકવાથી અગ્નિ નથી સળગતો તે યુક્ત છે. તે મારે મારા સ્વાર્થની સિદ્ધિને માટે તત્કાળ તે મુનિપાસે જઈને અવશ્ય તેમને વંદના કરવી જોઈએ. કેમકે આવા ગુરૂએ મનોરથને પરિપૂર્ણ કરવામાં કંટપશ્વ જેવા હોય છે.” આ પ્રમાણે વિચારીને મુનિને વાંદવાની ઈચ્છાવાળી શુદ્ધ બુદ્ધિવાન રાજપુત્રી તે તરફ ચાલી. એટલે સાધુના દર્શનમાટે આનંદિત થયેલા સર્વજનો પણ તેણીની પાછળ ચાલ્યા. પછી જેણીનું મન રપટ ભક્તિથી દેદીપ્યમાન છે, એવી રાજપુત્રી તે મુનિને વંદના કરીને આ પ્રમાણે હુઁખીને ઉચિત વચન બોલી કે— “હે કૃપાસાગર ! શું આપેજ આ અગ્નિને તપની શક્તિથી સળગતો અટકાવે છે ? અગ્નિને પણ તિરસ્કાર કરનાર એવા તાપથી પીડિત થયેલા આ જનને શું આપ નથી બળુતાઈ જગતના પ્રાણીઓનું હિત કરનાર હે ભગવાન ! આવા હુઁ સહ તાપથી આતુર થયેલા આ જનને આપ સંયમરૂપી અમૃતના સાગરમાં નિમગ્ન કરો. ” તે સાંભળીને સંસારના પારને જોનારા (જ્ઞાની) મુનીશ્વર કાર્યોત્સર્ગ પારીને સાક્ષાત્ દ્રાક્ષજના સ્વાદનો પણ તિરસ્કાર કરનાર મિષ્ટ વાણીવડે બોલ્યા, કે— “હે કંડ્યાણી ! તારી પુણ્યસંપત્તિએ કરીને દાન, શીલ, તપ અને ભાવને પણ છતનારી એવી શાસનની પ્રભાવના તારા થકી ગૃહસ્થાશ્રમમાંજ થવાની છે. માટે તું હમણા સંયમના ઊદ્યમને ન કર. વળી ઘણા ભોગના ફળવાળું કર્મ તારે ભોગવવું બાકી રહેલું છે. અને જેના વિયોગથી નિરાશ થઈને આ ઊદ્યમ તે આદર્યો છે, તે રાજપુત્ર હાલમાં ક્યાં છે અને કેવી સ્થિતિમાં છે, તે તું સાંભળ.

“આ જન્મદ્રીપને વિષે કંડ્યાણ વડે પૂર્ણ લક્ષ્મીવાળી, વૈતાલ્ય પર્વતના મંડન રૂપ અને સર્વ નગરી સમૂહમાં શ્રેષ્ઠ મહાલીલા નામની પ્રસિદ્ધ નગરી છે. તે પુરીમાં મહા ઊત્કૃષ્ટ પરાક્રમી, વિદ્યાધરમાં શ્રેષ્ઠ, અદ્ભુત વિદ્યાશક્તિમાન અને ન્યાયવંત રત્નાંગદ નામનો રાજા રાજ્ય કરે છે. તે રાજાને લીલાવતી નામની રાણી છે. તે રાણી ની કુક્ષિ રૂપી કમલિનીમાં અદ્વિતીય રાજહંસી રૂપ, બહેલે દેહ ધારણ કરીને આવેલી સાક્ષાત્ લક્ષ્મીજ હોય તેવી રૂક્મિણી નામની પુત્રી છે. ગઈ કાલે તે રાજા સભામાં બેસી તે કન્યાને પોતાના ઉત્સર્ગમાં રમાડતો હતો, તે વખતે તેણીને યોગ્ય વયવાળી જોઈને સભાસદોને તેણે પૂછ્યું કે—“આ પૃથ્વીપર આ કન્યાને યોગ્ય કેઈ પણ કુવર છે ?” તેના જવાબમાં ખેચરોના મુખથી તે કન્યાથી પણ અધિક લક્ષ્મીવાન તારો પતિ ચંદ્રાદર કુમાર છે એમ સાંભળીને તે ખેચરપતિ કુમારનું હરણ કરી ગયો છે. ત્યાં લઈ ગયા પછી તેણે તે કન્યાના વિવાહ માટે કુમારની પ્રાર્થના કરી, ભારે નય, ધર્મ, સદાચાર અને સત્યમાં દૃઢ બુદ્ધિવાળો તે કુમાર

ભાવપર્મ.

૨૮૧

બોલ્યો કે— “હે વિદ્યાધરેન્દ્ર ! જેણીની રૂપમય લક્ષ્મી દેવની મર્યાદાને ઉલ્લંઘન કરનારી છે, અને જેણીના શીલાદિક ગુણોને દૃષ્ટિની લીલાજ કહી બતાવે છે, એવી વધુને હું આજેજ પરણ્યો છું. રૂપવતી અને સતી એક પત્નીને અંગીકાર કર્યા પછી ક્યા ગુપ્તને માટે બીજી સ્ત્રી પરણવી? કારાગૃહમાં પડનાર સારો છે, દેશાન્તરમાં પ્રમલ્લ કરનાર સારો છે, અને નરક ગમન કરનાર પણ સારો છે; પરંતુ બે સ્ત્રીના પતિ સારો નથી. બે સ્ત્રીના પતિ ઘેરથી સ્નાનાદિક ભૂખા રહિતજ બળ્ય છે, પાણીનું બિંદુ પણ પામતો નથી, તથા પાદનું ક્ષાલન કર્યા વિનાજ સુવે છે. સ્ત્રીઓને દુભાંગી અને કટૂપી પણ સપત્ની (શોક) હોય, તો તે નિરંતર હૃદયને વિષે તપાવેલા લોહ-શયની જેમ તેના દરેક ગાત્રોને શોષે છે. તેથી તેવા પ્રકારની પ્રિયાના પ્રેમરસમાં વ્યસનવાળા મને તમારી પુત્રીના વિવાહનો પ્રબંધ રૂચિવાળો છતાં પણ ઉચિત નથી.” આ પ્રમાણે કહીને ધર્માસક્ત રાજપુત્ર વિરામ પાર્યો, ત્યારે તે વિદ્યાધર-પતિ જિહ્વારૂપી હીંચકા વડે વાણીને હીંચકાવતો સતો બોલ્યો કે— “હે મહા-ભાગ્યવાન ! મારી પુત્રીને પરણ્યા પછી ભલે તમારે કોઈપણ વખત તેની સામું પણ જોવું નહીં; પરંતુ તમે તેણીને પરણો, એટલા વડેજ કરીને હું માંડું મહાભાગ્ય સમજું છું.” ધર્માદિક વાણીના સમૂહ વડે ઘણો આશ્ચર્ય કરીને ખેચરપતિએ તે કુમારને પરણાવ્યો છે. હવે તે કુમાર ત્યાં બે રાત્રી રહીને તેણીની સાથે અહીં આવશે.”

આ પ્રમાણે તે ચારણમુનિ રાજપુત્રીપરની કૃપાએ કરીને તે કથાને તથા પોતે કરેલા અગ્નિસ્તંભનને કહીને મનુષ્યની અગતિવાળા (આકાશ) માર્ગે ચાલ્યા ગયા. ‘પછી અહીંજ રહીને આપણે કુમારના આગમનના ઊત્સવની રાહ જોવી.’ એમ વિચારીને તે સર્વજનો તે નદીના તટ પરજ રહ્યા. ‘મુનિની વાણી નિષ્ફળ હોતી નથી, માટે આજે જરૂર અંત્રાદર કુમાર આવશે’ એમ નિશ્ચય કરીને ચોથા દિવસની રાત્રિએ સર્વ જનો બગલાજ રહ્યા. તેવામાં સર્વ પૌરજનોએ વધુના વિરોધે કરીને કોઠથી આકાશમાં દોડતા કોઈ બે પુરૂષોની આ પ્રમાણે ઉક્તિ પ્રત્યુક્તિ સાંભળી— “અરે ! મેં હરણ કરેલી કન્યાને પરણીને તેણીને લઈને ક્યાં બળ્ય છે ? આ હું તારો નાથ કરું છું, માટે હે અશ્વત્થ ! જલદીથી તું તારા શસ્ત્ર તૈયાર કર.” (જવાબ) “અરે ! આ વધુને હું પરણ્યો છું, છતાં જો તું તેણીને ઈચ્છતો હોય, તો તેજ પગલે ચાલ્યો આવ, જેથી હું તારું મસ્તક દેહથી જુદું પાડી નાંખું.” આ પ્રમાણે સાંભળીને ‘આ છું ?’ એમ બોલીને સંપ્રાત મયેલા જનોએ આકાશ તરફ દૃષ્ટિ કરી, તો માત્ર હુંકાર સહિત ખડ્ગના પ્રહા-

૨૮૨

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

રના ખડખડાટજ સંભળાયા. તે વખતે “આ લગાઈમાં કુમાર ન હોયતો સારું. અને કદાચ હોય તો તેને વિજય થાઓ.” એ પ્રમાણે વ્યાકુળ ચિત્તવાળા માણસોની પરસ્પર ભિક્ષિતઓ થવા લાગી. થોડી મુદતમાંજ ખર્જૂના પ્રહાર વાગવાથી રૂધિરની વૃદ્ધિ કરતો કેઈ દેહિધ્યમાન શરીરવાળો પુરૂષ પ્રાણુ રહિત થઈને આકાશથી પૃથ્વી-પર પડ્યો. તે વખતે “હા નાથ ! આ શત્રુ મને હરી બધ છે, તમે માફ રક્ષણ કેમ કરતા નથી ? કારણ કે રણાગ્રમાં મરણ પામેલા તમે શુભ ધ્યાનવડે ઘણી ઋદ્ધિ સિદ્ધિવાળા હેવ થયા હશે.” આ પ્રમાણે રૂદન કરતી કેઈ સ્ત્રીને દૂર દૂરથી શબ્દ સંભળાતો હતો. અને તેથી બંને તેણીને આકાશમાર્ગે કેઈ હરણ કરી લઈ જતું હોય તેમ લાગતું હતું. પછી પડેલા તે પુરૂષને રાજાએ દીવાવડે બેસે તો તેણે અદ્રોહર કુમારને ઓળખ્યો અને તત્કાળ પોકાર કર્યો. તે સાંભળીને કુમારનું મરણ થયેલું જાણી હર્ષ રહિત થયેલા પૌરજનો તે મહર્ષિની વાણીની નિંદા કરતા મોટા શોકને પામ્યા. શોક અને હર્ષથી રહીત થયેલી રાજપુત્રી તો ઘણા કાષ્ટોવડે વૃદ્ધિ પમાડેલી ચિતાનેજ રચવા લાગી. મૃત્યુના વ્યવસાયમાં વ્યય થયેલી રાજપુત્રીને બેઠને તત્કાળ સર્વજનો પણ તેજ કાર્ય કરવામાં રસવાન થયા. પછી રાજપુત્રી પોતાની ચિતામાં કુમારના દેહને મુકીને તેમાં અગ્નિ સળગાવી પોતે રનાન કરીને અંધારામાં કરવા માટે ચિતાની સન્મુખ કંપ રહિત ઉભી રહી. તે વખતે કેટલાકે પરાક્રમથી, કેટલાકે ઉચિતપણાના આચરણથી અને કેટલાકે લજ્જાથી તત્કાળ પોતા પોતાની ચિતાઓ સજ્જ કરવા માંડી. પરાક્રમની કસોટી રૂપ તે ક્ષણે જોમનાં ચિત્ત ત્રાસ પામ્યા છે એવા કેટલાએક નદીરનાનાદિક કરવાના મીષથી પલાયન કરી ગયા. લજ્જા અને ભય રૂપ બે પ્રકારની ચિતાઓ કરીને વ્યાકુળ થયેલા કેટલાએક ધી-મે ધીમે પોતા પોતાની ચિતાની રચના કરવા લાગ્યા. સત્ત્વને ધારણ કરનારા કેટલા-એક પ્રસન્ન ચિત્તવાળા થઈને કપોલપરના રોમાંચ સહિત રાજપુત્રી કરતાં પણ બ-મણા ઉત્સાહથી પોતાની ચિતા રચવા લાગ્યા અને બંને કૂંસતાથી છતાયેલા યમરા-જ પાસેથી તેના દંડ લઈ લીધો હોય, તેવા અગ્નિવાળા કાષ્ટને પોતાના મસ્તક કરતો ફેરવીને પોતા પોતાની ચિતાઓ સળગાવવા લાગ્યા તે વખતે પોતાના અર્ધા ભાગ વ-ડે પૃથ્વીને, જવાળાના સમુદ્રવડે આકાશને અને ઉડતા કણીઆ વડે સ્વર્ગને પણ તાપ પમાડતા આ અગ્નિઓ કેને ભયકારી ન થયા ? પછી જેણીના ચિત્તમાં પંચ-પરમેષ્ટિનો નમસ્કાર સ્ફુરણાયમાન છે અને જેણીના અંગ પર રોમાંચ વ્યાપી રહ્યા છે એવી રાજપુત્રી અગ્નિને વિષે અંધારામાં કરવા બધે છે તેવામાં “આહું આઓ, તમે અગ્નિમાં ન પડો. હે પ્રિયા ! તમેજ મારા પ્રાણ અને હૃદય છો.” એવું વચન સાંભળવામાં આવ્યું. તે વારે રાજપુત્રીએ આકાશ તરફ દૃષ્ટિ કરી તો નેત્રોને આનંદદાયક પોતા-

ભાવધર્મ.

૨૮૩

ના પ્રિયપતિને પત્ની સહિત વિમાનમાં બેસીને આવતો જોયો. ‘મારા પ્રિયની આ પ્રિયા છે, તેથી તે મને પણ અતિ પ્રિયજ છે’ એમ ધારીને તે રાજપુત્રીએ સપત્ની પર પણ પ્રીતિના રસવાણી દ્રષ્ટિ નાંખી. તે વખતે “શું આ આપણું જીવિત આવે છે? શું આનંદનો યોગ આવે છે? શું ઉદ્ધાસનો સમૂહ આવે છે? કે શું ઉત્સવનો પ્રસંગ આવે છે?” એમ બોલતા કયા મનુષ્યે વિકરવર દ્રષ્ટિવડે તેને ન જોયો? સર્વેએ જોયો. પછી તત્કાળ તે કુમારે પોતાના પાદન્યાસે કરીને ભૂમિને અલંકૃત કરી, અને કમળોને સૂર્યની જેમ તેણે સર્વ જનના મુખને સ્મિતચુકત કર્યા. ચ દ્રોહર કુમારે રાજાને પ્રણામ કર્યો, તે વખતે રાજાએ તેને આકાશમાં જોયેલા યુદ્ધાદિકતું વૃત્તાંત પુછ્યું. ત્યારે તેણે કહ્યું કે ‘તમોને ઠગવા માટે કોઈનો એ માયાપ્રપંચ હોયો.’ ત્યારપછી જેણે કુમારના આગમનનો મહાન ઉત્સવ કર્યો છે, એવા રાજાએ દાનવડે ધાત્યક સમૂહને આનંદ પમાડતાં પુરીમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યારપછી ઘણા કાળ સુધી જેણે જમાઈતું અત્યંત ગૌરવ કર્યું છે એવા રાજાએ પોતાના આત્માને કૃતાર્થ માન્યો. કુમાર પણ તેમને શાંતિ પમાડવા માટે ઘણા કાળસુધી ત્યાંજ રહ્યો.

અપૂર્ણ.

સત્ય-પંચમ સૌજન્ય.

લેખક-મોતીચંદ ગીરધરલાલ કાપડીયા, સોલીસીટર.

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૫૬ થી.)

સિંહરપ્રકરકાર શ્રી સોમપ્રભાચાર્ય કહે છે—

યશો યસ્માઙ્ગસ્મીજવતિ વનવન્દેરિવ વનમ્,
 નિદાનં છુઃસ્વાનાં યદવનિરૂહાણાં જલ્મિવ ।
 ન યત્ર સ્યાચ્છાયાતપ ઇવ તપઃસંયમકથા,
 કર્ષંચિત્તન્મિથ્યાવચનમજિધત્તે ન મતિમાન ॥

“જે વચન બોલવાથી દાવાનળથી જેમ જંગલ બળી જઈને નાશ પામે તેમ કીર્તિ તદ્દન બળીને રાખ થઈ જાય, વૃક્ષોને ઉગવાનું અને વધવાનું કારણ જેમ જળ છે તેમ જે વચન અનેક દુઃખોને વધવાનું કારણ થઈ પડે તેવું હોય અને જેમ સખતઉનાળામાં કોઈ જંગોપર છાયા પ્રાપ્ત થાય નહિ તેમ જે વચનમાં તપ, સંયમ કે એવા બીજા મહત્વના વિષયની છાયા પણ આવતી ન હોય એવું મિથ્યા-અસત્ય વચન બુદ્ધિવાન માણસ કદિ પણ બોલે નહિ.” અસત્ય બોલવાથી બહુ પ્રકારની હા-

૨૮૪

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

નિ થાય છે. પ્રથમ અને વ્યવહારિક દ્રષ્ટિએ જાહુ મોટી લાગતી હાનિ કીર્તિનો નાશ થવાની છે. એક વખત વ્યવહારમાં એમ છાપ પડી કે અમુક માણસ અસત્યવાદી છે કે તેજ વખતથી આખરનો નાશ થાય છે અને આખર વગરનું જીવિતવ્ય વ્યવહારની અપેક્ષાએ ધૂળ જેવું છે, કિંમત વગરનું છે, નકામું છે. વળી એથી પણ મોટું નુકશાન અસત્ય વચનોચ્ચારથી થાય છે. કારણ કે તે અનેક દુઃખ પરંપરાનું મૂળ છે. જોટી છાપ બેઠા પછી દુઃખો કેવી રીતે ચાલ્યા આવેછે તેના દાખલાઓ આપવાની જરૂર નથી. કદાચ અસત્ય બોલનાર થોડો વખત ખાટી બ્લય તો પણ આખરે તો સત્યમેવ જયતે-સત્યનોજ જય થાય છે. આવી રીતે અસત્ય વચન યશનો નાશ કરે છે અને દુઃખ પરંપરાને લઈ આવે છે, વળી એવા વચનોમાં કેઈ પણ પ્રકારની શાંતિ થાય એવી તો વાતજ હોતી નથી. એકવાર અસત્ય બોલાયું અથવા બોલાર્થ ગયું તો ત્યાર પછી તેને જાળવી રાખવા - તેને નિભાવી લેવા અનેક અસત્યો બોલવાં પડે, જોટી યુક્તિઓ રચવી પડે અને કંઈક લાગતી વાતો કરવી પડે. આ પ્રમાણે હોવાથી સમગ્ર માણસ કદિ પણ અસત્ય વચન બોલતો નથી.

અસત્ય બોલવાથી અનેક પ્રકારની હાનિ થાય છે એમાં જરા પણ શંકા રહેલી નથી. તેજ ગ્રંથના એક શ્લોકમાં કહે છે કે “ અસત્ય અવિશ્વાસનું મૂળ કારણ છે, કુવાસનાનું ધર છે, સમૃદ્ધિને રોકનાર છે, વિપત્તિને કરનાર છે અને અન્યને ઠગવામાં બળવાન છે. આ પ્રમાણે હોવાથી પાંડિતો અને ડાહ્યા મનુષ્યો કદિ પણ અસત્ય બોલતા નથી. ” આ નાના વાક્યમાં જાહુ ઉપયોગી વાત કહી છે. વિશ્વાસની મહત્વતા કેટલી છે અને તે બ્લય તો પછી વ્યવહારિક અપેક્ષાએ તો મનુષ્યની જીવંતીજ નકારી છે એ હકીકત આપણે અગાઉ જોઈ ગયા છીએ, ઉપરાંત કુવાસનામય વૃત્તિ કરનાર, સમૃદ્ધિને રોકનાર અને વિપત્તિ કરનાર એ ત્રણે એવા વિશેષણો છે કે એના પર વિચાર કરવાની જાહુજ જરૂર છે એ સર્વ સ્પષ્ટ રીતે મહા હાનિ કરનાર છે અને તે હાનિ પણ નાની સુની નથી.

અસત્ય વચન બોલવામાં ઉપર જોટલી હાનિઓ બતાવી તેટલીજ મહત્વતા, ગુણો, લાભ અને યશ સત્ય વચન બોલવામાં છે. કેટલીકવાર એમ પણ લાગે છે કે સત્ય વચન બોલતું એમાં કાંઈ વિશેષ નથી. સત્ય તો બોલવુંજ જોઈએ. કેઈ પણ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં તેના સંબંધમાં જેવું હોય તેવું કહેવું એમાં નથી પડતો મગજને શ્રમ કે નથી લેવી પડતી શારિરિક મહેનત; એતો બાણે સ્વાભાવિકજ હોય તેવું લાગે છે, તેથીજ ઉલટું જ્યારે અસત્ય વચન બોલવું હોય છે ત્યારે તો તેનો ઘાટ ઘડવો પડે છે, તેનો આકાર કંડપવો પડે છે અને તેને નભાવવા માટે પ્રયાસ પણ કરવો પડે

છે. આ પ્રમાણે હોવાથી સત્ય જોલવામાં બહુ મુશ્કેલી લાગતી નથી અને ખાસ કરીને ચાતુ અસત્યમૃષા ભાષા જોલવી એતો નિયમસરની વાત છે. પણ જે વચનપર ગોટ્ટી નુકશાની કે લાભનો આધાર હોય, જે વચનપર ન્યાય કે અન્યાય થવાનો હોય જે વચનથી લવિષ્યની પ્રજાનો માર્ગ અંકિત થવાનો હોય તેવા પ્રસંગોમાં પોતાની કીર્તિ આબરુ કે ધનની દરકાર કર્યા વગર યથાસ્થિત સત્ય (હિતકારી) વચન જોલવું. એથી પરિણામે અનેક પ્રકારનો લાભ મળે છે. જોલનારની દ્રષ્ટિ લાભ તરફ હોતી નથી પણ તેને અનેક દૃશ્ય અને અદૃશ્ય લાભો જરૂર મળેજ છે. આ વિષયને મધ્યમે સિંદૂરપ્રકરનો શ્લોક ટાંક્યો છે તેમાં લખે છે કે “ જે પુરૂષ સત્ય સુક્ત વચન જોલે છે તેને અગ્નિ જળ જેવો થાય છે, સમુદ્ર જમીન જેવો થાય છે, શત્રુ મિત્ર થઈ જાય છે, દેવતાઓ નોકર થઈ જાય છે, જંગલ શહેર થાય છે, પર્વત ધરસમાન થાય છે, સર્પ પુષ્પની માળા તૂલ્ય થાય છે, સિંહ હરણ જેવો થઈ જાય છે, પાતાળ છીદ્ર તુલ્ય થાય છે, શસ્ત્ર અસ્ત્ર કમળના પત્ર જેવા લાગે છે, હાથી શિયાળ જેવો થઈ જાય છે, અને વિષમસ્થાન હોય તે સમાન થઈ જાય છે.” સત્ય વચનનો આટલો બધો પ્રભાવ છે, રથૂળ દ્રષ્ટિવાળા જનોને કદાચ ઉપરની બાબતમાં અતિશયોક્તિ જેવું લાગે તો આ પ્રસંગ તેનું સમાધાન કરવાનો નથી, પરંતુ આપણે એટલું તો અવહારમાં વારંવાર અનુભવીએ છીએ કે જરા પણ ગોટા વાળ્યા વગર ગમે તેવા સંયોગોમાં પણ સત્ય જોલનાર હોય છે તેના વર્તન માટે લોકોમાં એવી ઉત્તમ છાપ પડે છે કે તેના વચનમાંજ એક બીજાનું તેજ દેખાય છે. એના વચનપર લોકો એટલો વિશ્વાસ મુકે છે કે હબરે કે લાખો રૂપિયાના વાંધા તેની લવાદીપર છોડી દેવામાં આવે છે. સત્ય જોલનારની વ્યવહારમાં એટલી ઉંચી છાપ પડતી હોવાથી તેને કેટલીક દેવી સંપત્તિઓ પણ પ્રાપ્ત થાય છે એમ માનવામાં કાંઈ પણ વિરોધ લાગતો નથી. સત્ય વચન જોલવાની ટેવ પડ્યા પછી સત્ય વચન એવું સિદ્ધ થઈ જાય છે કે તેને ધીમે ધીમે અમુક પ્રકારની વચન સિદ્ધિ પણ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેથી ઉપરના શ્લોકમાં જણાવેલા વચનો વધતે જાય છે દરજ્જે સત્ય થતાં જાય તો તેમાં અશક્યતા જેવું લાગતું નથી. એક જેરેમી કોલીઅર (Jeremy collier) નામનો અંગ્રેજી લેખક તો ત્યાં સુધી કહે છે કે ‘સત્ય’ તો એકત્રતાનો મુદ્દા લેખ છે અને માનુષિક

1 Truth is the bond of union and the bases of human happiness. Without this virtue there is no reliance upon language, no confidence in friendship, no security on promises and oaths.

Jeremy collier.

૨૮૬

જૈન ધર્મ પ્રદાશ.

સર્વ સુખોનો પાયો છે, આ સદ્ગુણ વગર માત્ર લાખામાં વિશ્વાસ આપવો નથી, મિત્રપર આધાર રહેતો નથી અને વચન અને સોગનપર ભરોસો ટકતો નથી. 'આવી રીતે સત્યને સર્વ સુખના પાયાની હાંસુ સુધી પણ મૂકી દેવામાં વિદ્વાન લેખકો આંચકો ખાતા નથી અને અસુક અપેક્ષાએ તે હકીકત તદ્દન વાસ્તવિક છે.

સત્ય વચનથી પરિણામે બહુ મોટો લાભ થાય છે એ જણાવવાની બહુ જરૂર રહેતી નથી. કમળ શેઠની જીજ્ઞાસા પર રાત્રીએ જે વિશ્વાસ મુક્યો તે 'અર્થદીપિકાનું' સુપ્રસિદ્ધ દૃષ્ટાંત બહુ મનન કરવા યોગ્ય છે. કદાચ તાત્કાલિક થોડો લાભ શુભાવવાના ભોગે પણ સત્ય બોલવાની દ્વિંમત ગતાવવામાં આવે તો પરિણામે બહુ ઐશ્વર્ય અને વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરી શકાય છે અને આ ભવ અને પરભવમાં મહાન પદ પ્રાપ્ત કરાય છે. એમાં જરા પણ શંકા લાગતી નથી. ઉપરોક્ત દૃષ્ટાંત એ હકીકતને બરાબર સિદ્ધ કરી ગતાવે છે. એ કમળશેઠનો પુત્ર વિમળ જે કે કમળશેઠ જેવા સુશ્રાવકનો પુત્ર હતો પણ તેનો વ્યવહાર પ્રમાણિક ન હતો અને વચનમાં સત્યતા નહોતી. તેથી તેને બહુ સહન કરવું પડેલું છે અને તેમ ધનુ'તે સ્વાભાવિક જણાય છે. એક લેખક કહે છે કે 'હુનિયાના વ્યવહારની અપેક્ષાએ બોલીએ તોપણ પ્રમાણિક વર્તનને માયા અને કપટની સાથે સરખાવતાં બહુ મોટો લાભ છે. વિશુદ્ધ વર્તન રાખવું તે વિશેષ સીધું અને સરલ છે, તેમજ વિશેષ સલામત અને સ્પષ્ટ છે. એમાં શુચવણ કે મુશ્કેલીનો કોઈપણ ભતનો ભય નથી. આપણું સાધ્ય પ્રાપ્ત કરવાનો તે સીધો ઉપાય છે અને સરલ માર્ગ છે.' ફક્ત જરા ધીરજની જરૂરીઆત રહે છે જે વિચારવાન જીવોને પ્રાપ્તવ્ય છે.

વળી જે મહત્વના વચન ઉપર ઘણા મનુષ્યનો આધાર હોય, ચાલુ તથા ભવિષ્યની પ્રજા જેનાપર દોરાય તેવું હોય એવું વચન તો કોઈપણ ભતની ભેગસેજ વગર તદ્દન સત્યાંકિતજ બોલવું જોઈએ. વસ્તુ રાજાના એક વચનપર મોટો આધાર હતો અને વિશેષમાં તેણે સત્યવાદીપણની છાપ પાડેલી હતી. શુરપુત્રને બચાવવાની તજવીજ કરવા જતાં તે પોતાનો ધર્મ ચૂકી ગયો અને 'અજ' શબ્દના અર્થમાં અસત્ય વચન બોલ્યો, તેના પરિણામે તે અધર રહેતા સિંહાસનપરથી નીચે પડી નરકે ગયો. અસત્ય વચનનું ભયંકર પરિણામ ગતાવનાર આ કથા એટલી પ્રસિદ્ધ છે કે તે અત્ર લખીને વિષય લાંબાવવાની જરૂર જણાતી નથી, પણ એ દૃષ્ટાંતથી બહુ ધડો લેવાની જરૂર છે. એક જાણુએ શુરપુત્રને બચાવવાનો પ્રસંગ

૨ શ્રી જૈનકથા રત્ન કોપ ભાગ ચોથો ૫૯ ૧૪૫-૧૬૨.

સત્ય-પ્રયત્ન સૌજન્ય.

૨૮૭

હતો અને બીજી બાબુએ અનેક જીવોનો પરંપરાએ સંહાર થતો હતો, તેવા પ્રસંગે મુસલમાનના લાલ તરફ દૃષ્ટિ રાખી રહ્યો તેથી તેને પરિણામે તે પાતાળમાં ગયો. સત્યવાદીપણના શુભની કસોટિમાંથી વિશુદ્ધ નીકળી શક્યો નહિ અને રાજ્યથી, મુખથી, ધર્મથી અને શુભગતિથી બ્રષ્ઠ થયો. સત્ય વચન બોલનામાં જરા સુખ, દ્રવ્ય, ખોટી કીર્તિ વિગેરેનો ભોગ તો આપવો પડે, વિશેષ નહિ તો થોડી પણ હાનિ થાય ખરી, પણ એવા પ્રકારના વિચારોથી સત્યને આંચ આપવા ન દેવી એ મુકેનું કર્તવ્ય છે. સત્યવાદી હરિશ્ચંદ્ર રાજાનું દષ્ટાંત સુપ્રસિદ્ધ છે. પોતાની બાલ્ય અને કુટુંબના ભોગે પણ એણે આપેલું વચન તોડ્યું નહિ, ધર્મરાજાના નામથી પ્રસિદ્ધ યુધિષ્ઠિર પણ પ્રતિજ્ઞા પાળવા બાર વરસ વનવાસ રહ્યા. એ સર્વ સત્યતાના આદર્શ છે. આખી જીંદગી સુધી સત્ય બોલનાર છતાં ‘અશ્વત્થામા પાંડવો’ એટલું વચન પ્રગટપણે બોલી ‘નરો વા કુંજરો વા ?’ એટલું વચન ધીમે ધીમે સદાચર તેજ યુધિષ્ઠિરના આખી જીંદગીના સદૈવ જીવનપર એક કાળી શાહીનો ઢાંચ પડ્યો. આ સર્વ બહુ વિચારવા યોગ્ય છે. એ વિચારનાર સત્યની મહત્વતા સતી રીતે સમજી શકે છે.

ઉપમિત ભવ પ્રપંચના ચોથા પ્રસ્તાવમાં રિપુદરાણુના ભવની વાત કરતાં કિલ્લ માનસ નગરમાં દુષ્ટાશય રાજા અને તેની જઘન્યતા નામની સ્ત્રીનું વર્ણન કરી તેના મૃષાવાદ નામના પુત્રનું જે તાદૃશ્ય વર્ણન કર્યું છે તે ખાસ વાંચવા યોગ્ય અને વિચારવા યોગ્ય છે. ત્યાં કહ્યું છે કે ‘સદરહુ (કિલ્લ માનસ) નગર સર્વ દુઃખેનું સ્થાન છે, સર્વ પાપોનું કારણ છે, દુર્ગતિનું દ્વાર છે અને તેમાં નષ્ટ ધર્મી માણસોજ રહે છે. દુષ્ટાશય રાજા તે નગરનો સ્વામી છે. તે સર્વ દોષોનું ઉત્પત્તિ સ્થાન છે, સર્વ કિલ્લ કર્મોની ખાણ છે અને સદ્વિવેક રાજાની સાથે તેને મોટી શત્રુતા છે. તે રાજાની જઘન્યતા નામની રાણી છે, તે પણ અધમ મનુષ્યને ઇષ્ટ છે, વિદ્વાનોને નિંદનિય છે અને સર્વ નિંદનિય કર્મોને પ્રવર્તાવનારી છે. આ દુષ્ટાશય અને જઘન્યતા (રાજા રાણી) ને મૃષાવાદ નામનો પુત્ર છે, તે સર્વ પ્રાણીઓના વિશ્વાસને ઘેદનારો છે અને સર્વ દોષોનું સ્થાન હોવાથી વિચક્ષણ માણસોથી નિંદાયલો છે. રાજ્ય (હુઝ્યાઈ), પૈશુન્ય (ચાડી), દુર્જનતા, પરદ્રોહ વિગેરે બીજા રાજપુત્રો છે, તે આ રાજપુત્રની મહેરબાની મેળવવા માટે નિરંતર તેની સાથેજ રહે છે. મનુષ્ય મૃષાવાદ હોય ત્યાં તેઓ પણ આવી પહોંચે છે. સ્નેહ, મૈત્રી, પ્રતિજ્ઞા, વિશ્વાસ વિગેરે શિષ્ટ લોકો તે નગરમાં રહે છે તે સર્વનો આ રાજકુમાર દુશ્મન છે,

૧ ઉપમિત ભવ પ્રપંચ પ્રસ્તાવ ચોથો પૃષ્ઠ ૪૪૩થી ૪૪૬.

૨૮૮

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

લીધેલા મતનો ભંગ કરવારૂપ અહિતમતભંગ નામનો પુત્રનો તે મૃષાવાદ પિતા થાય છે, મર્યાદાનો મોટો દુરમન છે, અને પારકા અયશોવાદ બોલવારૂપ વાંસળી વગાડવામાં તત્પર છે. કોઈને નરકમાં જવું હોય તો તેનો માર્ગ તે બહુ સારી રીતે બતાવી આપે તેવો તે કુશળ રાજકુમાર છે. ” રાજકુમાર મૃષાવાદનું આ એટલું તાદૃશ્ય વર્ણન છે કે એ સંબંધમાં વિશેષ ટીકાની જરૂર ન રહેતી નથી. એ રાજપુત જ્યારથી સોળતમાં આવે છે ત્યારથી બુદ્ધિ મહા અધમ થાય છે, અને એક વખત તેના પાસમાં આવ્યા પછી છુટવું મુશ્કેલ પડે છે. એક અસત્ય બોલ્યા પછી તેને બીજાની રાખવા સંજ્ઞાબંધ અસત્યો બોલવા પડે છે અને તેમ કરતાં ઉપર જણાવેલા બીજા અનેક દુર્ગુણો પ્રાપ્ત થાય છે અને વધતા જાય છે. ધીમે ધીમે અસત્ય બોલવાની ટેવ પડી જાય છે, એટલે પછી તે દૂર કરવી પણ મુશ્કેલ પડે છે. એક લેખક કહે છે કે ‘સત્ય વચન બોલવાનો માર્ગ સીધો અને સલામત છે, અસત્ય બોલવાનો માર્ગ ગુચ્ચવણીવાળો અને આશો અવળો છે. એક વખત સત્ય માર્ગથી આડા અવળા ચાલ્યા એટલે આડે રસ્તે ચલ્યા પછી તમારે કયાં અટકવું તે તમારી સત્તામાં રહેતું નથી. એક જોડી યુક્તિ પ્રયુક્તિ બીજી જોડી યુક્તિ પ્રયુક્તિ તરફ તમને ઘસડી જાય છે, અને બીજી ત્રીજી તરફ લઈ જાય છે. આમ વિમાર્ગની અગવડ વધતાં વધતાં તમારી પોતાની બનાવેલી જાળમાં તમે પોતેજ ફસાઈ જાઓ છો.’ આ પ્રમાણેની સ્થિતિ છે અને તેનું તાદૃશ્ય દૃષ્ટાંત બેવું હોય તો રિપુદામણનું ચરિત્ર ઉપમિત લવ પ્રપંચમાંથી જરાજન વાંચવું. એ ચરિત્રના દરેક વિભાગ એવી સારી રીતે લખાયેલા છે કે તે પર લક્ષ આપવાથી સત્ય બોલવાની મહત્વતા જરાજન સમજાય તેમ છે, આ લેખ ધારણા કરતાં અતિ વિસ્તૃત થઈ ગયો છે તેથી તે પર અહીં વિશેષ લખ્યા શિવાય તે વાંચવાનીજ ખાસ ભલામણ કરવામાં આવે છે. રિપુદામણને અસત્ય બોલવાના પરિણામે પ્રથમ સહજ લાભ થાય છે, એટલે તે લાભ અસત્યના પ્રભાવથી થયેલો તે સમજે છે, પણ અદૃશ્ય રીતે તેની સાથે ‘પુણ્યોદય’ નામનો મિત્ર રહેલો છે, તેનાં પ્રભાવથી તે લાભ મળ્યો છે. એમ તે સમજતો નથી. આ પ્રમાણે આપણા સંબંધમાં પણ બહુ વાર બને છે. જોડી યુક્તિ પ્રયુક્તિ લગાવવાથી જરા લાભ મળે તો તેમ

1 The path of truth is a plain & safe path; that of falsehood is a perplexing maze. After the first departure from sincerity it is not in your power to stop. One artifice unavoidably leads to another; as the intricacy of the labyrinth increases, you are less entangled in your own snare.

Blair.

સત્ય-પંચમ ઐજન્ય.

૨૮૯

પેતાની શક્તિનો ખોટો ખ્યાલ કરી જીવ તેમાં મસ્ત થઈ જાય છે. જેને વસ્તુ સ્વ-ભાવનું જ્ઞાન હોય તે તો સમજે છે કે ગતભવમાં કરેલા પુણ્યોદયનોજ તે પ્રભાવ હોઈ શકે, અસત્યના બદલામાં તો વિપરીતજ પરિણામ આવવું જોઈએ અને તે આગળ ઉપર જરૂર આવશે, પણ હાલમાં જે કોઈ લાભ દેખાય છે તે અસત્યનો નહિ પણ ગત ભવમાં મેળવેલ પુણ્યરૂપ પુણ્યનો જય માત્ર છે. આ હકીકત નિરંતર હૃદયમાં રાખવાની જરૂર છે. અને તેટલીજ જરૂર નાના કે મોટા ગમે તેવા પ્રસંગમાં સત્ય બોલવાની છે. ઘણીવાર એવો વિચાર આવે છે કે ‘નાની બાબતમાં જરા ખોટું બોલાય તો તેમાં અડચણ શું છે ? ખાસ કરીને મોટી બાબતોમાં-મોટા પ્રસંગોમાં સંભાળ રાખી સત્ય બોલવાની જરૂર છે.’ આ વિચાર તદ્દન ભૂલભરેલો છે. જીવની નાના બતાવોનીજ બનેલી છે. જે હકીકત પ્રથમ નાની લાગે છે તેજ હકીકત સારા સંયોગોમાં પડેલા મોટા માણસોના સંબંધમાં મોટી જણાય છે. કારણકે તેનો નોંધ કરનારા બહુ હોય છે. તે બાબત ગમે તેમ હો પણ નાની બાબતમાં અસત્ય બોલવાની પદ્ધતિથી પણ અસત્ય બોલવાની ટેવ પડી જાય છે અને પછી નાની મોટી બાબતનો ખુલાસો મનની સાથે ગમે તેમ કરી નાખવો પડે છે. મશકરીમાં પણ ખોટું બોલવાની ટેવ પાડવાથી પરિણામે નુકશાન થાય છે, માટે અસત્ય ગમે તેવા નાના પ્રસંગે કે એાઈ અગત્યની હકીકતમાં પણ બોલવાની ટેવ રાખવી નહિ એટલુંજ નહિ પણ ગમે તેવો પ્રયાસ કરીને ગમે તેટલા ભોગે પણ સત્ય અને હિતકારી વચનજ બોલવું.

સત્ય વચનની એટલી મોટી મહત્વતા છે કે તેવાજ કારણથી તેને બીજા મહા-વ્રતમાં દાખલ કરવામાં આવ્યું છે. તેમજ દશ પ્રકારના યતિધર્મોમાં પણ તેને દાખલ કરેલ છે, એ તેની મહત્વતા સૂચવવા માટે પૂરતું છે. એ વ્રતના શાસ્ત્રકાર પાંચ અતિચાર કહે છે, તે પણ સમજવા યોગ્ય છે. કોઈ પણ હકીકત બરાબર જાણ્યા વગર ઉતાવળથી કોઈપર આળ ચડાવી દેવું તે સહસ્રાત્કાર નામનો પ્રથમ અતિચાર છે. કોઈની છુપી વાત જુલી પાડી દેવી, એકાંતમાં થયેલી વાત ઉઘાડી પાડવી તે રહસ્ય પ્રકટન નામનો બીજો અતિચાર છે. સ્વચ્છીની શુભ વાત એકાંતમાં કહેવી હોય તે અન્યને કહેવી તે સ્વદ્વારા મન્ત્રભેદ નામનો ત્રીજો અતિચાર છે. સલાહ કેવા આવે અને પોતાપર વિશ્વાસ મુકે તેને મૃષા ઉપદેશ આપવો, ઉંધે રસ્તે ચડાવી દેવો અથવા વિશ્વાસઘાત કરવો તે મૃષા ઉપદેશ નામનો ચોથો અતિચાર છે અને ખોટા દસ્તાવેજ મહોર છાપ કરવા તે કુટલેખ નામનો પાંચમો અતિચાર છે. આ મંત્રરહસ્ય પ્રકટન અને સ્વદ્વારા મન્ત્રભેદ એ બે અતિચારમાં તો જે હોય તેજ વાત

૨૮૦

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

કહેવાય છે પણ તેમાં અન્યને મહા પીડા ઉપજવાનું કારણ બને છે અને પરને પીડા ઉપજે તેનું વચન અસત્યજ ગણવામાં આવ્યું છે, તેથી તેને અતિચારના વિભાગમાં ગણવું યોગ્ય છે. આ વિષયમાં સત્યને અંગે સત્ય, પ્રિય, તથ્ય, હિત અને મિતતા વિશેષણોપર અગાઉ ઉલ્લેખ કર્યો છે તેની સાથે તે બંધ થેસતું છે. સ્વહારા મંત્રલેઃ ને ખાસ અતિચાર ગણવાનું કારણ બરાબર સમજાતું નથી. કારણ રહસ્ય અતિચારમાં તેનો સમાવેશ થઈ જાય તેમ છે. પણ સ્ત્રીઓ પાસેથી કોઈ વખત એવી હકીકત બહુવામાં આવે છે અને તેનો સ્વભાવ એવો લજ્જાળુ હોય છે કે તે બહાર પાડવાથી તેનું મરણ થાય છે. એ પંચેન્દ્રિયવિઘાતના અતિબંધક રૂપે તેને બુદ્ધો અતિચાર ગણવામાં આવેલ હોય એમ સમજાય છે. કુટલેખને અતિચાર કહ્યો તે પણ અજ્ઞાન અવસ્થા માટેજ સમજવું. બહુ બેઠને ખોટો દસ્તાવેજ કરે, પાછલી આગલી તારિખ નાખે, કોઈના નામની ખોટી સહી કરે, ચોપડામાં નવાં પાનાં નાખે, બુના પાનાનો નાશ કરે, ખોટું નામું માંડે, એ સર્વ કિં થયો તો વ્રતનો લંગ્ગ થાય છે.

આવી રીતે સત્ય વચનનું સ્વરૂપ વિચારવા યોગ્ય છે, વિચારીને તદનુસાર વર્તન કરવાની જરૂર છે. માત્ર સ્વરૂપ સમજવાથી કે લેખમાં લખવાથી કોઈ લાભ નથી. કેમકે પરને ઉપદેશ દેવાનો પ્રસંગ હોય છે ત્યારે તો આ જીવ અનાદિ કાળથી બહુ ડાહ્યો થઈ જાય છે, મોટી મોટી વાતો કરે છે, પણ જ્યાં વર્તનની વાત આવે છે ત્યાં નરમ નરમ વાત કરવા મંડી જાય છે, ખોટા જુઠાસાઓ આપવા માંડે છે અને અણુઘટતા અથાવ કરવા ઉચત થઈ જાય છે. આ સર્વ સત્ય સ્વભાવની મંદતા અને પરિપક્વ નૈતિક બળની ખામી બતાવે છે. વર્તન—ચારિત્રની દૃઢતા ન હોય ત્યાં સુધી મોટી મોટી વાતો કરે એ નકામી છે, અન્યને વિપરિત દૃષ્ટાંત રૂપ છે અને પરિણામે મહા હાનિ કરનાર છે. ગમે તે હકીકત પર વિચાર ચાલતો હોય ત્યારે સારામાં સારા શબ્દો વાપરવા, ઉચ્ચ અભિપ્રાય બતાવવો અને અંતઃકરણમાં તેની જરા પણ અસર થવા ન દેવી એ મૂઢતા છે, અજ્ઞાન છે, દાંલિકતા છે, મહા પાપ છે. ઘણા ખરા મનુષ્યના સંબંધમાં એમજ બને છે. ‘પરોપદેશે પાંડિત્ય’ એ એક રીતે જોતાં મહા અધમ માર્ગ છે. એથી પરોપદેશ થતો હોય એમ માનવું એ પણ ખોટું છે. જ્યાં સુધી બોલનારમાં એક સરળતા વિચાર, ને વર્તન ન હોય ત્યાં સુધી તેનો ઉપદેશ અસર કરનાર થતો નથી. સત્ય વચન બોલવાની ટેવ ન હોય અને સત્ય બોલવાનો ઉપદેશ આપવામાં આવે એટલે પછી સત્યતાનો ડોળ ધાલવો પડે છે અને તેથી પરિણામે સાંભળનાર પર અસર થતી નથી. શરૂઆતમાં જણાવ્યું છે તેમ સત્ય વચન એ વર્તનનો વિષય છે. એના સામાન્ય લાભો તો અનેક ગણાવી શકાય

સત્ય-પંચમ સૌજન્ય.

૨૮૧

તેમ છે પણ તે દરરોજના અનુભવમાં આવે તેવા હોવાથી તે પર વિશેષ વિવેચન કરવાની જરૂર નથી.

એક ચંડાળની કન્યા મદિરા માંસ લક્ષણ કરનારી હાથમાં મનુષ્યની ખોપરી લઇને ચાલે છે અને બીજે હાથે જમીન પર પાણી છાંટે છે તેને કેઈ વિદ્વાને સવાલ કર્યો કે—“તું કયા પ્રકારની વિશુદ્ધતા માટે જલ છાંટકાવ કરે છે?” તેના જવાબમાં તે ચંડાળ કન્યા કહે છે કે—“બોટી સાક્ષી પૂરનારા, મુષાવાદ બોલનારા અને અસત્યને પક્ષ કરનારા જમીન પર ચાલી જમીનને અપવિત્ર કરે છે. તેના વડે અશુદ્ધ થયેલી ભૂમિને શુદ્ધ કરવા હું પાણી છાંટું છું.” પંડિત આ જવાબ સાંભળી નિરૂત્તર થઇ ગયો. કહેવાની મતલબ એ છે કે અમુક અપેક્ષાએ બળિત ચાંડાળ કરતાં પણ અસત્ય બોલનાર વધારે નીચ છે. સત્ય વચનના સંબંધમાં જેટલો લાંબો લેખ કરવો હોય તેટલો થઇ શકે તેમ છે. એને માટે વિશેષ બાબતોની ઈચ્છા વાળાને ઉપમિતિ ભવ પ્રપંચનો ચોથો પ્રસ્તાવ, ઉપદેશ પ્રાસાદમાં^૧ બીજા અભુવત પરતું વિવેચન, અર્થ દીપિકામાંથી બીજા વ્રતના અતિચાર, અદાર પાપસ્થાનક પૈકી બીજા પાપ સ્થાનક પરની ઉપાધ્યાયજી શ્રી મદ્યશોબિજ્યજીની સંજ્ઞાય, બીજા વ્રતની પૂન વિગેરે વાંચવાની ભલામણ કરવામાં આવે છે.

સત્ય વચન બોલવાની જરૂરીયાત એટલી બધી છે કે તે વગર જીવનનકામું છે એમ કહીએ તો અતિશયોક્તિ કરી ગણાય નહિ. બહુ થોડા અને તાત્કાલિક લાભ ખાતર જે ચાઈ જઈ આ જીવ આ ભવ અને પરભવમાં મહા અહિત કરનાર અસત્ માર્ગ તરફ પ્રયાણ કરવા લલચાઇ બંધ છે અને તેમ કરી પોતાની સજ્જનતાને દૂર ફેંકી દે છે. જેઓ ખરેખરા સજ્જન છે તેઓ તો ખોટું બોલી શકતા નથી, અને બીજા માણસો ખોટું બોલતા હશે એમ સમજી પણ શકતા નથી. અસત્ય બોલવાથી દુર્જનમાં ગણના થાય છે અને તેથી પરંપરાએ મહા હાનિ થાય છે. એ વિચારી સત્યવચન બોલવા નિશ્ચય કરવો, જે વચન બોલ્યા વગર ચાલે તેવું હોય તે કારણ વગર બોલવું નહિ, બોલવું તે પણ સામા મનુષ્યને પ્રિય લાગે તેવું અને તેને હિત કરનાર હોય તોજ બોલવું અને જે બોલવું તે સર્વાંશે સત્ય બોલવું અને તેમ કરી પોતાની સજ્જનતા મજબૂત કરવી. હરિશ્ચંદ્ર રાજાએ પોતાનું વચન પાળવા માટે કેટલો લોગ આપ્યો હતો? પોતાના સ્ત્રી પુત્રના કે પોતાની બતના સુખની પણ દરકાર કરી નહોતી. તે વારંવાર દિચારવું અને પોતાની બતને કદાચ થોડો વખત સહન કરવું પડે તો તેટલા લોગે

૧ ઉપદેશ પ્રાસાદ ભાગ બીજો—આખ્યાન ૭૬-૭૮.

૨૬૨

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

પણ સત્ય વચન બોલવું, બોલેલું વચન પાળવા ગમે તેટલો ભોગ આપવો, પરને અહિત કરે તેવું વચન પોતાના લાલ ખાતર કદાપિ બોલવું નહિ, પરને લાભ થાય તેવા ખાસ કારણ વગર અપ્રિય વચન બોલવું નહિ અને જે બોલવું તે હૃદમાં રહીને જરૂર પૂરતું જ બોલવું. સમજનનું એજ લક્ષણ છે.

અપૂર્ણ.

બ્રહ્મચર્ય.

(લેખક-ન્યાસચંદ લક્ષ્મીચંદ બી. એ. એલ એલ. બા.)

[અનુસંધાન ૫૪ ૨૫૦ થી]

અનેકાંત મતવાદી જૈન શાસ્ત્રકારો એકાંત અબ્રહ્મચર્યમાંજ પાપ માને છે. બીજા મતોના સંબંધમાં તો કદાચિત્ વિરૂદ્ધ આચરણથી રૂપ ખનન ન્યાયે અલ્પ પાપ અને વિશેષ પુણ્ય બંધ થાય છે એમ કહે છે. દેરાસરો-ઉપાશ્રયો વગેરે બંધાવવામાં સહજ જીવહિંસા થાય છે, વળી જીવહત્યા નિમિત્તે કદાચિત્ જીવું પશુ બોલવું પડે છે પરંતુ અબ્રહ્મચર્યથી તો એકાંત પાપનો બંધજ પડે છે. આવા કારણને લઈનેજ શાસ્ત્રકારોએ મૈથુન સેવનનો એકાંત નિષેધ કરેલો છે.

બીજી ઇન્દ્રીયોના વિષયમાં લીન થતાં કદાચિત્ આત્મસ્વરૂપની વિચારણા બગ્નત રહે તો લાલ પણ થવા સંભવ છે પરંતુ સ્પર્શેન્દ્રીયના વિષયને અંગે સ્ત્રી-સંયોગ કરતાં તો એકાંત અહિતજ થાય છે. સ્પર્શેન્દ્રીયની ભયંકરતા એટલા ઉપ-રથી જ જણાશે કે શાસ્ત્રકાર બાકીની ઇન્દ્રીયોના વિષયોને ભોગવતાં પુણ્ય સંયોગે કેવળજ્ઞાન થવાનું કહે છે. સુગંધ લેતાં, સુસ્વર સાંભળતાં, રમણીયરૂપ જોતાં અને ઉત્તમ પદાર્થો ખાતાં જે આત્મસ્વરૂપ વિચારવામાં આવે અને પૌદ્ગલિક ભાવનો ત્યાગ કરવામાં આવે તો કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકે પરંતુ સ્ત્રીસંયોગથી તો એકાંત દુર્ધર્મન થવાજ સંભવ છે. આત્માના અનંત ગુણો બ્રહ્મચર્ય પાળવાથીજ ધીમે ધીમે પ્રગટ થઈ શકે છે અને તેથી છતી શક્તિએ સાધનોના યોગ છતાં પણ ઇન્દ્રીયજીત પુરૂષો બ્રહ્મચર્ય પાળી શકે તેમાંજ ખરી મહત્તા રહેલી છે. દૃઢા નારી પતિવ્રતા । અશક્તિવાન જવેત્સાવુઃ એ કહેવતો અનુસાર મૂત્રાશયના સંયમ માત્રથી તો સૌ કોઈ બ્રહ્મચર્ય પાળી શકે પરંતુ મનને સંયમ કરીને મન, વચન અને કાયાથી બ્રહ્મચર્ય પાળવું જોઈએ.

પ્રહાર્ય.

૨૯૩

સ્વર્ગની ર'લા અગર ઉર્વશી સમાન અપ્સરાઓ ખુબસુરત પોશાકમાં સજ્જ થઈ પ્રાર્થના કરતી હોય, સ્થાન એકાંત હોય, કેાઈપણ પ્રકારનો ભય-વિઘ્ન ન હોય અને બીજી સર્વ બાબતની અનુકુળતા હોય છતાં પણ અગ્નિ પાસે ધી નહિ એમજવાની માફક વચન અને કાયા તો શું બદકે મન ઉપર પણ અ'કુશ રાખી શકાય ત્યારેજ ખરૂં પ્રહાર્ય પાળ્યું કહી શકાય. શાસ્ત્રકારોએ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિએ પ્રહાર્ય પાળનાર અનેક મહાપુરૂષોના ચરિત્રો પ્રકાશિલા છે અને તેમાં એવા ઉત્તમ પ્રકારના તેમના મનઃ સંયમ, વૈરાગ્ય ભાવ વિગેરે ઉત્તમ ગુણો વર્ણવેલાં છે કે તેની આગળ સરસ્વતિચંદ્રના ચોથા ભાગમાં સુન્દર ગિરિના શ્રૃંગ ઉપર સૌમનસ્ય અને વશંત શુક્રામાં સરસ્વતિચંદ્ર અને કુમુદે જે મનઃસંયમથી ચાર રાત્રીઓ પસાર કર્યાં જણાવેલ છે તે કંઈ હીસાબમાં નથી. ચોરાશી ચોવીશી પર્યંત જેનું નામ અમર રહેનાર છે—જેની કીર્તિના યશોગાન થયાં કરવાનાં છે તે મુનિવર્ય સ્થૂલ-ભદ્રજી, ખાવીશમા તીર્થંકર શ્રી નેમીધર ભગવાન, જ'ણુ સ્વામિ, સુદર્શન શેઠ અને વિજય શેઠ વિજયા રાણી જેવા અનેક પુરૂષસિંહો થઈ ગયા છે. સ્થળ સંક્રાંત્યને દર્દને અત્ર તેમનું દરેકનું બોધક ચારિત્ર લખવાથી વિરમણું પડે છે.

સિંહગુફવાસી, સર્પના બીલ ઉપર રહેનાર અને કુવાપરના કાષ્ઠ ઉપર ઉભા રહીને ચોમાસું વ્યતીત કરનાર મુનિઓના હુંકર કાર્ય કરતાં પણ કામદેવને બાગ્યત કરે તેવા માદક પદાર્થોનો પ્રતિદિન આહાર કરનાર અને રમ્ય મહેલમાં એકાંત સ્થાનમાં કેાશા જેવી સુંદરમાં સુંદર વેશ્યા હંમેશાં અવનવા નાટકો કરી અદ્વિતીય નૃત્ય કળાથી પ્રીતિયુક્ત ભાવથી રીઝવતી હતી છતાં તેણીનો પ્રયાસ નિષ્ફળ કરનાર મુનિગણમાં સરદાર મુનિવર્ય સ્થૂલભદ્રજીના ચતુર્માસ સ્થિતિ રૂપ કાર્યને ઘણું જ હુંકર કહેતાંમાં આવ્યું હતું જેમણે કામને પ્રદક્ષિ કરે તેવી ચિત્રશાળામાં રહી વર્ષાઋતુના કાળમાં ષડ્રસ ભોજન કરતાં છતાં પણ પોતાપર અત્યંત રાગવતી નવ-પૈવના વેશ્યાને પ્રતિબોધ પમાડ્યો તેવા શકટાલપુત્ર સ્થૂલભદ્રજીને શાસ્ત્રકારો શ્રી નેમિનાથજી કરતાં પણ વધારે વીર પુરૂષ લેખે છે. કારણ કે શ્રી નેમિનાથજીએ તો પર્વત ઉપર જઈને મોહને જીત્યો પરંતુ ઉક્ત મુનિશ્રીએ તો મોહનાજ ઘરમાં જ ઝીને તેને માર્યો. અસંખ્ય ઋદ્ધિના ઘણી ધના શાળીભદ્રને એક સાથે સર્વ સ્ત્રીઓનો ત્યાગ કરવાનો પ્રસંગ પણ ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે.

‘જર જમીન અને જોડ, એ ત્રણ કળ્યાના ભેડ’ એ કહેવત અનુસાર જૂદા જૂદા સર્વ દેશોમાં ખાસ કરીને ખુબસુરત સ્ત્રીના અપહરણથી અનેક પ્રસંગે મેહન યુદ્ધ થયા છે અને હબારો મનુષ્યો રણમાં રગદોળાયા છે, અવિચારી, સાહ-

૨૯૪

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

સીક મનના દુષ્ટ આચારવાળા અને વ્યભિચારી અનેક રાજાઓએ પોતાની પ્રજાને અસહ્ય પીડા ઉપજાવ્યાના તથા લડાઈઓ કરાવ્યાના અનેક દાખલાઓ ઐતિહાસીક ગ્રંથોમાં મોજુદ છે. જે સગા ભાઈઓ વચ્ચે પણ કુસંપના બીજ રોપનાર સ્ત્રીજ છે. એક સ્ત્રી માત્રના કારણથી અનેક જીવંતોનો ભોગ અપાયો છે. અસંખ્ય પુરુષોના અમૃતમય જીવનમાં સ્ત્રી વિષયક સવાલ ઉદ્ભવતાં વિષ રેડાયું છે. અઘાપિ પણ સ્ત્રીના કારણથીજ યુનના, સંપ્ર ભારાભારીના અને અપહરણાદિકના અનેક કેસો સર્વત્ર ફોજદારી કોર્ટમાં દાખલ થાય છે. પોતાને વૈરાગી (વેરાગી ?) કહેવરાવતા આજકાલના બાવાઓ પણ આ દ્વંદ્વમાંથી બચવા પામ્યા નથી. આ બધું મોહાંધતાને નહિ તો બીજા કોને આભારી સમજવું ? બ્રહ્મચર્યવ્રતના સેવનથી પોતાની જાતને તેમજ અન્ય જનોને કેટલો લાભ આપી શકાય છે ? એ પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવાનું 'બુદ વાંચક' જનો ઉપરજ છોડું છું.

ઉપરોક્ત ઉત્તમ પ્રકારના બ્રહ્મચર્યવ્રતના રક્ષણ નિમિત્તે જૈન શાસ્ત્રકારોએ નીચે મુજબની નવવારો પ્રરૂપેલી છે—

- ૧ જે સ્થાનમાં (આવાસમાં) સ્ત્રી, પશુ અને નપુંસક રહેતા હોય ત્યાં વસવું નહિ.
- ૨ સ્ત્રી સાથે કથા કરવી નહિ, સ્ત્રી સંબંધી કથા કરવી નહિ, સ્ત્રી સાથે એકલાં વાત કરવી નહિ.
- ૩ સ્ત્રી જે આસનપર બેઠી હોય તે આસનપર સાથે બેસવું નહિ, તેના ઉઠી ગયે પછી પણ તે આસન પર બે ઘડી સુધી બેસવું નહિ.
- ૪ સ્ત્રીના કોઈ પણ અવયવ ઉપર તાકીને જોવું નહિ. સામાન્ય રીતે જોવાઈ બન્ધ તો દ્રષ્ટિ જે ચી લઈ તે અવયવની સુંદરતા સંબંધી ચિતવના કરવી નહિ.
- ૫ દંપતિની કામવિકારાદિ જન્ય વાત જે હોલની પડખેના હોલમાં થતી હોય તેવા હોલમાં સુવું કે બેસવું નહિ. તેવી વાત સાંભળવી નહિ.
- ૬ અગાઉ સાંસારિક સુખ વિલાસ ભોગવ્યા હોય તે યાદ લાવવા નહિ.
- ૭ સ્નિગ્ધ, માદક વસ્તુ ખાવી નહિ, અવિકારી ખોરાક લેવો.
- ૮ અવિકારી ખોરાક પણ અધિક ખાવો નહિ, ફક્ત શરીર ધારણ માટે નિર્વાહ પૂરતો લેવો.
- ૯ શરીરની વિભૂષા કરવી નહિ.

આ સંબંધમાં મુનિરાજ શ્રી ઉદયરતનજી કૃત શિયળની નવવાડની સંગ્રહ ખાસ મનન પૂર્વક વાંચવા—વિચારવા લાભામણ કરવામાં આવે છે.

અભ્યર્ચ્ય.

૨૬૫

સ્રીનું સુંદર ચિત્ર સુદ્ધાંત જોવું તે પણ યોગ્ય નથી કારણ કે તેથી કામવિકારની ભગૃતિ થવા સંભવ છે. જિનમંદીરોમાં તેમજ ઉપાશ્રયોમાં તદ્દન સાદાઈને સ્થાને મોહક સ્ત્રીઓના સુંદર ચિત્રો આજોખવામાં આવે છે તે આ ગણ્યતરીએ કેટલે દરજ્જે પસંદ કરવામાં યોગ્ય છે તે વિચારવાનું છે.

અશ્રદ્ધાચર્યમાં પ્રવર્તનાર માણસ સ્ત્રી સંયોગમાં સુખ માને છે પરંતુ તેને વાસ્તવિક રીતે સુખ કેમ કહી શકાય ? સાંસારીક સુખનું સ્વરૂપ પ્રકાશતાં સંસારને સંપૂર્ણ અનુભવ લેનાર રાજર્ષિ ભર્તૃહરિ લખે છે કે—

તૃષા શુષ્યત્યાસ્યે પિવતિ સલ્લિઙ્ગં સ્વાનુસુરજિ,
 ક્ષુધાર્તઃસન્શાલ્લિન્કવલ્લયતિ શાકાદિવલ્લિતાન ।
 પ્રદીપ્તે રાગાગ્નૌ મુઙ્ગદત્તરમાશ્લિષ્યતિ વર્ષું,
 પ્રતિકારો વ્યાધેઃ સુલ્ભમિતિ વિપર્યસ્યતિ જનઃ ॥

“જ્યારે તૃષાથી ગળું સુકાઈ જતું હોય ત્યારે સુગંધી ઠંડુ પાણી પીને શાંત કરે છે, ભૂખથી પીડાય છે ત્યારે ઓખા શાક વિગેરે ખાય છે અને રાગાગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય છે ત્યારે સ્ત્રીનો સંયોગ કરે છે પણ આ સર્વમાં સુખ શું છે ? વ્યાધિનાં ઓષધને આ મૂઠ્ઠા જીવ ભૂલથી સુખ માને છે.” જરા સુખનો પૂરતો વિચારજ કરવામાં આવતો નથી અને તેથીજ આત્મિક અક્ષય સુખથી વિસુખ રહી માની લેવામાં આવતા પૌદ્ગલિક સુખમાં મનુષ્યો મોહાંધતાથી રાત્ર્યા માત્ર્યા રહે છે.

સર્વથા સ્ત્રીનો ત્યાગ ન કરી શકનાર—સાધુધર્મ પાળવાને અશક્ત પુરૂષને માટેજ ગૃહસ્થાશ્રમ ઉપદિશ્યો છે. શ્રાવકના ખાર વ્રત પૈકી ચતુર્થ વ્રતને ‘સ્વદારા મંત્રોપ પરસ્ત્રી ગમન વિરમણ વ્રત’ કહેવામાં આવે છે. શાસ્ત્રોક્તવિધિથી જે સ્ત્રી સાથે લગ્ન ગ્રન્થીથી જોડાઈ તેને પોતાની સ્ત્રી તરીકે સ્વિકારવામાં આવી હોય તે સિવાયની અન્ય તમામ સ્ત્રીઓને ગૃહસ્થ પુરૂષે માતા તુલ્ય ગણવી જોઈએ. અને તેવીજ રીતે સ્ત્રીએ પરપુરૂષોને પિતાતુલ્ય માનવા જોઈએ. કુંવારી, વિધવા, વેશ્યા, અન્યની રખાયત અગર પરિણીત કોઈ પણ સ્ત્રી સાથે કાયાથી તો શું જલકે વચનથી તેમજ મનથી પણ સંલોગ કરવાની ઈચ્છા માત્રથી વિરમણ જોઈએ. દરેક ધર્મના શાસ્ત્રો પરસ્ત્રી સેવનને મહાન અનિષ્ઠ દુર્ગુણ રૂપેજ માને છે અને ખાસ કરીને આર્ય ધર્મ શાસ્ત્રો અતિશય ભાર દઈને આ દુર્ગુણથી હંમેશા દૂર રહેવા ભલામણ કરે છે.

જે દેશમાં—જે પ્રજામાં પરસ્ત્રી સેવનને દુર્ગુણ રૂપે નહિ માનતાં તેના તરફ

૨૯૬

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

આંખમીંચામણાં કરવામાં આવે છે તે દેશ તેમજ પ્રજા આપણી નજરમાં જંગલીજ લેખાશે, આપણા દેશના રીત રીવાજો તો આ વિષયમાં એટલા બધા ચુસ્ત conservative છે કે બીજી વાત તો દૂર રહી પરંતુ સ્ત્રીઓને પરપુરૂષ સાથે સંભા-પણ કરવાનો-વાતચીત કરવાનો પ્રસંગ પણ આપવામાં આવતો નથી અને કેટલેક કેકાણે તો પરદાસીસ્ત્રી પાળવામાં આવતી હોવાથી એકાંત કેદખાના રૂપ જનાનામાં જ સ્ત્રીઓને જીંદગી પર્યંત રાખવામાં આવે છે.

આ પ્રસંગે જણાવવું જોઈએ કે સ્ત્રીઓના ઉપર પર પુરૂષ સેવનના વિષયમાં જેટલો અંકુશ મુકાયો જોઈએ તેટલોજ બદકે તેથી પણ વધારે અંકુશ પુરૂષો ઉપર પરસ્ત્રીસેવનના વિષયમાં મુકવાની જરૂર છે. કારણકે સ્ત્રી પુરૂષના શારીરિક બંધા-રણ તરફ તેમજ તેમના મર્યાદા ગુણ તરફ નજર કરતાં કામની જાગૃતિ સ્ત્રીને સવિ-શેષ છતાં પણ પુરૂષનેજ એકદમ લક્ષ્યાઈ જવાનો સંભવ છે. રાજર્ષિ ભર્તૃહરિ કહે છે કે-યુવતિજનકયામૂઠનાવ; પેરેપાં એટલે અન્ય પુરૂષની સ્ત્રીઓની વાર્તામાત્રમાં પણ મોત ધારણ કરતું જોઈએ, વળી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથાના કર્તા સિદ્ધર્ષિગણિ પણ પ્રરૂપે છે કે-વારણીયઃ પરદારાજિજ્ઞાસઃ (વચન અનેકાંકાયા માન-થીજ નહિ; પરંતુ મનથીએ પરસ્ત્રીસેવનનો વિચાર તજ્યો જોઈએ.)

પરસ્ત્રીમાં મોહ રાખનાર ધણીએ તેના ફંદમાં પડતાં પહેલાં કેટલો બધો વિચાર કરવાની જરૂર છે. વ્યભિચારી-પરસ્ત્રીલાં પટ પુરૂષની જન સમાજમાં બીલ-કુલ પ્રતિષ્ઠા જળવાતી નથી. સગા બહાલાં-સ્નેહીઓ તેમજ અન્ય જનો વ્યભિચારી પુરૂષ તરફ હંમેશાં ધિક્કારની નજરથીજ જુએ છે, તેનો મુદલ વિશ્વાસ રાખતા નથી અને પોતાને ત્યાં તે આવે જાય તે પણ પસંદ કરતા નથી. પરસ્ત્રી સેવન કરનાર તેણીના પતિથી તેમજ બીજા તેના સગાં બહાલાંથી હંમેશા બહીનો રહે છે અને પોતાની જીંદગી ઘણાંજ જોખમમાં નાખે છે. આ ભવમાં ત્યાયની કોર્ટમાં સળ મેળવવા ઉપરાંત પરભવમાં તે નરકગામી થાય છે. અમુક માણસ મને જોઈ જશે અને અમુક માણસ મારી હકીકત પ્રગટ કરશે તેવા ભયથી નિરંતર તેનું ચિત્ત આકુળ વ્યાકુળ રહ્યા કરે છે. વ્યભિચારી પુરૂષને પોતાની ઇચ્છા તૃપ્ત કરવા માટે અપવિત્ર સ્થાનમાં શય્યા આસન વિના પણ સુવું બેસવું પડે છે. ધાર્મિક કાર્ય તો શું બદકે પોતાના સ્વાર્થના અન્ય સાંસારિક કાર્યોમાં પણ તેનું ચિત્ત ચોંટતું નથી. અમુક સ્ત્રી માટે અભિલાષા થતાં પ્રથમ તેને મેળવવા માટે કાર્ય સંકલનામાંજ તેનું ચિત્ત જોંટેલું રહે છે અને પાછળથી દેવયોગે કાર્ય સાધ્ય થતાં તેના સાથેનો અયોગ્ય અનેક જુદા જુદા ઉપાયોથી-પ્રતારણા અને પ્રલોભનથી નીલાવવામાં અને પો-

અહ્યયર્થ.

૨૮૭

તાના જીવ કર્મની હકીકત ગોપવવામાં તેનું મન રોકાયેલું રહે છે. ખીજા કોઈ ઉપ-
યોગી કાર્યની સુઝાજ પડતી નથી. ધનિક અગર રાજવૈભવ સંપન્ન પુરૂષ આવા
કાર્યમાં ફસાયેલો હોય છે તે તેના લેણી, લુચ્યા અને અધમ પાસવાનો આવા
કાર્યમાં તેને અસાધારણ સહાય કરવાવડે, તેની પ્રીતિ સંપાદન કરી, તેને આડી અવળી
રીતે સમજાવી-અવળા પાટા બંધાવી, અનેક ઉપાયોથી ને તદ્દબીરોથી તેની પાસેથી
પૈસા કઢાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે અને આખરે મહા સંકટમાં ફસવાનો પ્રસંગ લાવી
મૂકે છે. આવા બહીના સમયે શાણા સલાહકારની સલાહ-શિખામણ તરફ ખીલ-
કુલ લક્ષ્ય આપવામાં આવતું નથી. વ્યભિચારી પુરૂષને અનેક પુરૂષોની સાથે વૈર
બંધાય છે-વિરોધમાં ઉતરવું પડે છે. મહા મહેનતે મેળવેલું ધન પણ લપટ પુરૂ-
ષ ટુંક સુદતમાં ગુમાવી બેસે છે. પોતાના માતા પિતા તેમજ સંબંધી જનોને પણ
અનેક રીતે તે પીડા કારક થઈ પડે છે. લપટ પુરૂષ પોતાના વડીલોની ઉજવણ કી-
ર્તિને કલંક લગાડે છે અને કુળમાં અંગારા સમાન લેખાય છે.

જ્ઞાન, બળ તેમજ કુળમાં હલકામાં હલકી સ્થિતિ અનુભવનાર મનુષ્ય પણ
પોતાની સ્ત્રીની પવિત્રતા જળવાઈ રહેતા માટે એટલો બધો કાળજીવંત હોય છે
કે કવચિત્ તેણીની અપવિત્રતા સંબંધી ઉડતી ગપ પણ પોતાને કાને આવતાં તે
અનેક સંશયમાં પડી ગમે તેવા અનિષ્ટ પરિણામકારક કાર્યો કરવા તરફ દોરાઈ
બધ છે; તરતમાં તે એટલો બધો ડરકેરાયેલો હોય છે કે, પોતાથી બની શકે તો
તે ગમે તેટલો દયાળુ અગર કાયર છતાં પણ પોતાની સ્ત્રી સાથે વ્યભિચાર સેવનાર
પુરૂષનો તેમજ પોતાની સ્ત્રીનો વધ કરતાં આંચકો ખાતો નથી. અગર તો પોતાની
આબરૂને કલંક લાગેલું માની, પોતાના બહીતા માણસોમાં દેખાવ આપવાનું અ-
યોગ્ય ધારી આત્મઘાત કરવા તરફ પણ દોરાઈ બધ છે.

યુનના, આત્મઘાતના તેમજ ગર્ભપાતના મહા ભયંકર અનેક ગુન્હાઓ બન્યા
બધ છે, જેમાંના કેટલાએક પ્રકારમાં આવે છે, ત્યારે ઘણા બધા ગુન્હાઓ અગર
તેનાં કારણો તદ્દન અંધારામાં જ રહે છે.

પરસ્ત્રી સેવન કરનાર અન્ય પુરૂષોના હક ઉપર કેટલે દરજ્જે પગ મુકે છે અને
જે પુરૂષની સ્ત્રી સાથે આડો વ્યવહાર કરે છે તેની અતિશય કોમળ લાગણી હુખા-
વી તેને કેટલું બધું નુકશાન કરવામાં આવે છે, તેનો ખરેખરો ખ્યાલ ત્યારેજ
આવી શકે કે જ્યારે તે સામા માણસની સ્થિતિમાં પોતાને મૂકી સઘળી બાબતોનો
યોગ્ય રીતે વિચાર કરે. હુણી-વ્યભિચારી પુરૂષની પોતાની સ્ત્રી પણ તેના વર્તન-

૨૯૮

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

થી એટલી બધી અસંતુષ્ટ રહે છે તથા બાળ્યા કરે છે કે તેણી પણ પોતાના મન ઉપરનો અંકુશ જોઈ બેસી છેવટે અનાચાર તરફ પ્રેરાય છે. જે વ્યભિચારિણી કુલટા સ્ત્રી સાથે વ્યભિચાર સેવવામાં આવે છે તે, પોતાના પરશુતર ઘણીને બેવફા નીવડેલી સ્ત્રી બન પુરૂષ તરફ પણ હમેશાં પ્રેમવાળી રહી તેને નહિ ફસાવે અગર તેને પડતો મૂકી અન્યમાં આસક્ત નહીં થાય તેની ખાતરી શું? અનેક પુરૂષ સેવતી સ્ત્રીઓ તો આ દુનિયામાં જીવતી ડાકણોજ ગણાય છે. કેવળ દ્રવ્યના લોભથીજ પતિત થયેલી સ્ત્રી પોતાનું કાર્ય સરતાં બન પુરૂષને ધણે નહીં મારે એમ શા આધારે કહી શકાય? દુર્ગુણની ખાતરજ દુર્ગુણને સેવનારી અધમ કામાતુર સ્ત્રી એકજ પુરૂષથી કંઈ રીતે સંતોષ મેળવી શકશે? વેશ્યાની માફક અનેક પુરૂષોની સાથે અનાચાર સેવનારી સ્ત્રી સાથેના સંયોગથી આંદી, પ્રમેહ વિગેરે શરિરનો ક્ષય કરનારા કેવા કેવા રોગો ઉદ્ભવે છે વિગેરે બાળતોનો દીર્ઘદષ્ટિથી વિચાર કરવાની જરૂર છે.

સહયુષ્ણોના મહાન રસ્તા ઉપરથી જરા પણ રખલિત થતાં એકદમ દુર્ગુણોમાં ગબડી પડાય છે—ફસી પડાય છે. શરૂઆતમાં નજીવો ગણાતો વ્યભિચાર દુર્ગુણ શ્રેણીબદ્ધ અનેક દુર્ગુણોને જન્મ આપે છે. વ્યભિચારી પુરૂષને પોતાની ગુણ હકીકત છુપાવવા માટે અનેક તર્કો રચવાં પડે છે—અસત્યની બાજુ પાથરવી પડે છે. તેને પોતાનો રસ્તો (પરત્ની સેવનનો) સરલ બનાવવા માટે પોતાના માર્ગની આડે આવનારનું કાસળ કાઢવાનો વિચાર કરવો પડે છે, અને તેને પરિણામે ઘણી વખત બનપુરૂષો પોતાની રખાયત સ્ત્રીના ભતોરનું ખુન કરવા તૈયાર થઈ જાય છે, તેવા પ્રકારના ચોરીપર શીરભેરીના રૂપના—દાઝ્યા ઉપર ડામ જેવા અનેક ખુનો થતાં સાંભળીએ છીએ, અને વળી આવા કાર્યમાં પાપણી કૂલટા સ્ત્રીઓ પણ મહદગાર થઈ પડે છે.

આ ભેતાં સઘળી બાળતોનો યથાર્થ વિચાર કરનાર વિવેકી પુરૂષ દુર્ગુણોમાં શિરોમણિ ગણાતા વ્યભિચાર દોષથી દૂર રહેવા અવશ્ય પ્રયાસ કરશે.

જે સ્ત્રીઓના મનમાં અન્ય પુરૂષ, વચનમાં અન્ય, તથા શરીરની ચેષ્ટાઓમાં પણ અન્ય પુરૂષ હોય છે, એવી પહારના હાવભાવથીજ રીઝવનારી વેશ્યાઓ સુખની હેતુભૂત સ્ત્રી રીતે થઈ શકે? અલબત્ત થઈ શકેજ નહિ; પરંતુ આંખ ઉઘાડીને ભેટું છે કેને? કામાંધ પુરૂષો તો વિચારશૂન્ય હોય છે. કામાતુરાણાં ન જયં ન દાજ્ઞા—કામાતુર પુરૂષોને છેવટે કોઈનો હાય પણ રહેતો નથી, તેમજ તેઓ

અહચર્ય.

૨૬૯

લાજ-મર્યોદા પણ નેવે મુકે છે. આવી રીતની સ્થિતિ છતાં પુરૂષો શામાટે વ્યભિચારમાં પ્રવર્તતા હશે? દુધની લાલચમાં ગતિ કરનારી બીલાડી પોતાની સામે રહેલ દુધનેજ દેખે છે; પરંતુ પોતા સામે ઉગામવામાં આવેલ ડાંગ તરફ બીલકુલ નજર ઠરતી નથી. કદાચ એમ પણ બને છે કે ધૃષ્ટ પણ મૂઢ બીલાડી ડાંગ બુએ છે, તો તે ચુકાવવાનો પ્રયાસ કરે છે, અગર તો છેવટે તેનો માર સહન કરીને પણ દુધ પીવા લલચાય છે. પાપ કૃત્ય કરનાર, ઘરના ખુણામાં બેસી ખોટા દસ્તાવેજ લેખા કરનાર, છુપી રીતે શુદ્ધાઈત કૃત્યો કરનાર અધમ જનોને ન્યાયની કોર્ટની અગર તો છુપી પોલીસની તેમજ પરમાત્માની બીલકુલ બીક હોતી નથી, તેવીજ રીતે કામાંધ પુરૂષ પણ ખાર ગાઉ પર્યંત અંધારૂંજ દેખે છે, જગબહેર છતાં પણ પોતાના દુષ્ટ કૃત્યને ઢાંકપીછોડોજ ચોઢાડે છે. આવા કામાંધ પુરૂષોના દુરાચરણ તરફ છેવટ લોકો પણ તેમની સુધારણા અસાધ્ય સમજી, વખત જતાં બેદરકાર થતા જાય છે.

કોઈ કોઈ પ્રદેશમાં આ દુર્ગુણ એટલો બધો સાધારણ હોય છે, ત્યાંના લોકોની તદ્દવિષયક લાગણીઓ એટલી બધી ખુંટી થઈ ગયેલી હોય છે કે તેની વિસ્તારથી અત્ર નોંધ લેવાની આવશ્યકતા ધારવામાં આવતી નથી. પાછલા જમાનાનો ઇતિહાસ તપાસીએ છીએ તો કોઈ કોઈ વખત એવો પણ આવી ગયેલો જણાય છે કે જ્યારે વ્યભિચારને એવા મોટા સ્વરૂપનો દોષ લેખવામાં આવતો ન હોય વર્તમાન સમયમાં પણ કેટલેક ઠેકાણે એક ધણી સાથે કાયદેસર રીતે પરણેલી સ્ત્રીને પોતાની મરજી મુજબ છુટથી અન્ય પુરૂષો સાથે સંયોગ કરવા દેવામાં આવે છે-તે તરફ બીલકુલ ધિષ્ઠારની નજરથી જ્ઞેતામાં આવતું નથી.^૧ અર્ધ દૈવી સ્વરૂપ ધારણ કરનારા કેટલાએક કહેવાતા ધર્મગુરૂઓ અને ધાર્મિક ક્રિયા ગણીને દક્ષિણમાં દેવોને અર્પણ કરવામાં આવતી મુરલીઓ-દેવદાસીઓ-જેઓ પાછળથી કુલટા સ્ત્રીઓ તરીકેજ પોતાની આખી જીંદગી ગુબારે છે તેમની સ્થિતિનો વિચાર કરવોજ અત્ર અયોગ્ય છે. ધર્મને ખુદાને સેવવામાં આવતો વ્યભિચાર, ધર્મોધ પ્રેમલા લક્ષ્મી જનો તરફથી તેને આપવામાં આવતું અનિષ્ટ ઉત્તેજન કેટલા ધિષ્ઠારને પાત્ર છે તેનો વિચાર કરવાનું વાંચક જનોનેજ સોંપવાનું યોગ્ય ધારવામાં આવે છે. પ્રાચીન સમૃતિકારોએ કબુલ રાખેલ ક્ષેત્રજ, ગૂઢજ, કનીન, સહોદ, પૌનર્ભવ, નિષાદ, પારાસવ વિગેરે જાતના પુત્રો તે સમયની નીતિને ઉત્તમ નીતિની ગણનામાં મૂકી શકતા નથી.

૧ વિસ્તારથી વિવેચન માટે જુઓ જે, ડી, મેનકૃત હિંદુલો, છઠી આશ્રિતિ પારિગ્રહ ૬૧ થી ૬૬ અને તેની નીચેની પ્રુટનોટો-

૩૭૦

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

કદાચ પરસ્પર વિગ્રહ—યુદ્ધને જન્મ આપતા લડાયક જમાનામાં કંઈક સ્વાર્થની નજરે પોતાનું સમૂહ જળ વધારવાના હેતુથી નીતિના ઉત્કૃષ્ટ નિયમોનાં ભોગે આવા પ્રકારના પુત્રો કાયદેસર રીતે યોગ્ય પુત્રો તરીકે કળુલ રાખવામાં આવ્યા હોય. નિયોગનો અધમ રિવાજ પણ આવવાજ કારણને આભારી હોય એમ જણાય છે. હાલ ઉચ્ચ કોમમાં તેવા રીવાજો પ્રવર્તતા નથી અને તેથીજ વધારે ઉદાર નીતિનું પોરણુ સ્વિકારવામાં આવ્યું હોય તેમ જણાય છે.

આધુનિક સમાજ ઉત્તમ નૈતિક વર્તનને પોતાના આદર્શ (Ideal) તરીકે સ્વિકારે છે તે જોતાં આ વિષયમાં ઘણો પ્રચાર થવાની જરૂર છે.

પ્રહાર્થવાનુ પ્રતિભાશાળી પુરૂષોના તેમજ સતી સ્ત્રીઓના જીવન ચરિત્રોને સમાજમાં વધારે અને વધારે પ્રસિદ્ધતા આપી કામ લેવાની જરૂર છે. શાસનને ઉપગારી સાધુઓએ અવાર નવાર આ વિષયને હાથ ધરી ખાસ ઉપદેશ આપવો આવશ્યક છે. સાધ્વીઓ પણ સાંસારિક વિક્ષાઓની ઉપાધિથી અલગ રહી, સ્ત્રીસમુદાયમાં સારીરીતે જાહેર પોતાનો લાગવગ વાપરી, આ વિષયને મન ઉપર લે તો ઘણું કરી શકે તેવી સ્થિતિ છે. જૈન સમુદાયનું ઉચ્ચ નૈતિક વર્તન, પ્રતિદિન વ્યાખ્યાનદ્વારાએ સદૃશ્યુજાળવી રાખવાનો ઉપદેશ આપતા સાધુ સાધ્વીઓને આભારી છે. પોતાના પુત્ર પુત્રીઓની ભવિષ્યની વર્તણુક સારી જળવાઈ રહેવાની ઈચ્છાવાળાઓએ તેમને જાળપણથી સાધુસાધ્વીઓના પ્રસંગમાં આવવા દેવાની જરૂર છે.

વ્યભિચાર એ એક એવો મીઠો દુર્ગુણ છે - અને ખાસ કરીને તે પૈસાપાત્ર આગેવાન ગણાતા ગૃહસ્થ કુટુંબોમાં કંઈ કંઈ કારણોને લઈ કવચિત્ પ્રવેશ પામી એવો છુપી રીતે નીભાવવામાં આવે છે કે મ્હોટા ઘરના પુરૂષ સ્ત્રીઓના વર્તન માટે વધારે ફરિયાદ કરવાનું કારણ મળે છે. હલકા વર્ગના અસહાયરણી નોકરોના કુસંગથી-ખરાણ સોળતથી સાધન સંપત્ત સ્ત્રીઓ તથા પુરૂષો લંપટપણના ફંદમાં ફસાય છે. ગૃહસ્થ કુટુંબોની સ્ત્રીઓને એક બાબત જોતાં પૌષ્ટિક ખોરાક મળતાં કામની જાગૃતિ વિશેષ રહેતી હોવાથી અને આ સજ્જત હરિકાર્યના જમાનામાં વધતા જતા ધંધાનાં વ્યવસાયને લઈને અગર તો વધારે જોખમદારી (responsibility) વાળી ઊંચા દરજ્જાની નોકરીને લઈને તેઓના ચિતાચસ્ત પુરૂષોથી તૃપ્તિ નહિ મળતાં અને થીજી બાબતોએ આખો દિવસ લઇ પુરૂષ નોકર આકરોના પ્રસંગમાં આવવાનું થતાં તેમજ સામાન્ય રીતે ઉત્તમ પ્રકારની સુદર કેળવણીના અભાવે માત્ર નવરાશમાંજ વખત ગાળવાનું હોવાથી છુટથી વાતચીત કરવાનાં પ્રસંગ પાડવાની શરૂઆત થતાં રહેજે કુછંદમાં ફસવાનું બને છે. કમભાગ્યે એક ગણત દુર્ગુણના ફસી પડ્યા પછી પરિણા-

અદ્યક્ષ.

૩૦૨

મ એ આવે છે કે મહા મુરઢેલીએ પણ તેનાથી છુટી શકાતું નથી. અન્ય જનોને પાડેશીઓને પણ આ બાબતમાં મુદ્દલ સંશય ન પડે તેવી રીતે-ચોરી છુપકીથી તેના પ્રકારના સાધનોની સહાયતાથી લાંબા વખત સુધી આવા દુર્ગુણને વશ વર્તી કામ લેવામાં આવે છે અને બાદ્ય નજરે એટલું બધું લજ્જાશીલપણું બતાવવામાં આવે છે કે છેવટે ખરી હકીકત બહાર આવતાં આબુખાબુના જનોમાં ધિરદાર સાથે અભયખીની લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે. અને ‘ન્યાય નિયમ સૌ રંકને, સમર્થને સૌ માફ’ એવી કહેવતો સાંભળવા પ્રસંગ આવે છે. એક અંગ્રેજ કવિ ઉપરની મતલબની હકીકત અનુભવતાં કહે છે કે—

“The lowest and vilest alleys do not present a more dreadful record of sin than does the swiling and beautiful countryside”

બાળલગ્ન, વૃદ્ધવિવાહ, કબ્બેડાં વિગેરે દુષ્ટ હાનિકારક રીત રીવાજો આ બ્લિન્ડર દોષને કેટલેક અંશે આડકતરી રીતે પુછી આપે છે. બાળવિધવાઓમાં કોઈ કેંઈ જગ્યોએ આ દુર્ગુણ આશ્રય મેળવી કેવા અનિષ્ટ પરિણામો નીપજાવે છે તે ત્રે કોઈને વિદિત હશે. બાળ-વિધવાઓની સંજ્ઞાનો વધારે બાળલગ્ન અને વૃદ્ધ વિવાહનેજ આભારી છે, અને ગરીબ બીચારી બાળવિધવાઓનું દુરાચાર તરફ વલણ થતાં અનેક ગુન્હાઓ બનવા પ્રસંગ આવે છે. કબ્બેડાંથી પણ પુરૂષ અગર સ્ત્રીના સ્વભાવ એક બીજાને અનુકુળ નહિ થતાં અણબનાવ થાય છે, દ્વંપતિધર્મ એક બીજાથી બાળવી શકાતો નથી, અને પરિણામે વર વધુ બંને પોતાની ઇચ્છા તુલ્ય કરવા અન્ય સાધન તરફ પ્રેરાય છે. મોટી ઉમરની સ્ત્રી સાથે નાની ઉમરના પુરૂષનો વિવાહ ક્યાંથી કવચિત્ સ્ત્રી અવળે રરતે ચડી જાય છે. આવાં અનેક કારણો ને લઈને દુષ્ટ હાનિકારક રીત રીવાજો સમુદાયમાંથી દૂર કરવાની જરૂર છે. સામાન્ય રીતે ગામ હોય ત્યાં ઢેઢવાડો હોયજ છે; પરંતુ ખાસ કરીને કોઈ કોઈ શહેરો અને ગામો તો આ પ્રકારના દુર્ગુણ માટે ખાસ પ્રશંસા (?) પામેલા હોય છે, તેથી તેના શહેરોમાં વસવાટ કરવાનો પ્રસંગ આવતાં સજ્જનોએ ઠંધક વધારે સાવચેતી રાખવાની જરૂર રહે છે.

આબુખાબુના સાનુકુળ કે પ્રતિકુળ સંયોગો મન ઉપર સારી અગર નરસી એટલી બધી મજબુત અસર કરે છે કે ભલભલા માણસો ને ઋષિ મુનિઓ પણ તેમાં ફસી પડે છે. આ વિષયમાં એક કુળવધુનું દૃષ્ટાંત ઘણું સાડું અજવાળું પાડે છે. “એક પ્રસંગે પરદેશ ગયેલ પુત્રની નવવધુના અશુભ વિચારની હકીકત ઘરના વડીલ પુરૂષના કાન ઉપર દાસી મારફતે આવતાં તે વિવેકી પુરૂષે ગ્રહકાર્યનો તમામ

૩૦૨

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

બોલે એકદમ તે નવવધુ ઉપર નાખી દીધો અને તેથી તેમાં તે એટલી બધી મશગુલ રહેવા માંડી કે તેણીના મનમાં ફરીથી વિષયસેવનનો વિચારજ ઉદ્ભવ્યો. નહિ અને પરિણામે તેના સંબંધમાં કંઈ પણ ફરિયાદ કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો નહિ.” આથી એમ સૂચન થાય છે કે ‘નવરો બેઠો નખોદ વાળો’ એ કહેવત અનુસાર જરા પણ નવરાશમાં વખત ગાળવાથી—સુસ્તાઈથી—નકામા બેસી રહેવામાં કાળ ગુમાવવાથી મર્ફટ જેવું અંચાળ મન અશુભ અધ્યવસાયમાં એકદમ દોરાઈ બેસે છે, વિષયસેવન એ એક નવરાની નિશાનીજ છે. ધર્મકાર્યમાં—સ્વદેશ સેવામાં કે વાંચવા લખવામાં મશગુલ રહેનાર માણસ ભાગ્યેજ વિષયાસક્ત માલમ પડશે. વિષયસેવનથી દૂર રહેવા માટે મનને કાળુમાં લાવવાની જરૂર છે. મનના વિચારોજ શુભ અગર અશુભ પ્રવૃત્તિમાં પ્રેરણા કરે છે, અને તેથીજ સારા વિચારો કરવાની—ઉત્તમ લાવનારો લાવવાની ટેવ પાડવાથી—તેના અભ્યાસથી સારાં કાર્યો કરવાનું—સદ્ગુણી રહેવાનું—રહેજે બની શકે તેમ છે. મન એવ મનુષ્યાણાં, કારણં બંધમોક્ષયોઃ કર્મના બંધનું’ કે મોક્ષનું કારણ મનુષ્યોનું મનજ છે. કામદેવની ઉત્પત્તિનું સ્થાન પણ મનનેજ માનવામાં આવે છે, અને તેથી તેને મનોભૂ (સંકલ્પજ) કહેવામાં આવે છે. આ કારણથીજ કામવૃત્તિજન્ય વ્યભિચાર દોષથી મુક્ત રહેવા માટે મનને વશ રાખવાનો પ્રયાસ કરવાની શાસ્ત્રકારો તરફથી વારંવાર ભલામણ કરવામાં આવે છે. ‘મન સાધ્યું’ તેણે સઘળું સાધ્યું’ એમ કહેવામાં આવે છે, તે પણ ઉપર જણાવેલ ગણ્યતરી એજ. પરમ પૂજ્ય મુનિવર્ય શ્રી સ્થૂલભદ્રજી જેવા મજબુત મનોબળવાળા પુરૂષો આ દુનિયામાં વિરલાજ નજરે પડે છે, માટે નબળા મનના પુરૂષો એ સદ્ગુણી રહેવા માટે આ કલિયુગના સમયમાં એટલી બધી કાળજી રાખવાની જરૂર છે કે બનતાં સુધી એવાં સંયોગોમાંજ મૂકાવું નહિ કે જેથી પરસ્પ્રીના સુંદર હાવભાવોથી કે પ્રીતિમય કટાક્ષથી લલચાવા—ફસી પડવા પ્રસંગ આવે. બ્રહ્મચર્ય વ્રતની રક્ષા નિમિત્તે શાસ્ત્રકારોએ નવ વાડ યોગેલી છે તેપણ પ્રતિકુળ સંયોગોથી દૂર રાખવાના હેતુનેજ લઈને છે. સાવચેત નહિ રહેનાર અને તેવા પ્રતિકુળ સંયોગોમાં આવી જનાર અનેક મોટા મોટા પુરૂષો સદ્ગુણના રસ્તા ઉપરથી ખસી પડ્યાના દાખલાઓ ઐતિહાસિક ગ્રંથોમાં તે મજ ધર્મ પુસ્તકોમાં આપણે રસ્તો સરલ અને વિઘ્નમુક્ત બનાવવા માટે પ્રકાશ આપવા દીવાદાંડીરૂપે મળીએ છે. વર્તમાન સમયમાં પણ મોટા મોટા વિદ્વાન જણાતા, સિંહની માફક મહા સભાઓમાં ગર્જના કરતા, નદીના કાંઠા ઉપર બેઠેલા બગલાની માફક બાહ્ય દેખાવમાં સાધુ પુરૂષ જણાતા, મોટી મોટી ફીલોસોફીના

અક્ષયર્થ.

૩૦૩

મહુન વિષયોની ચર્ચા કરતા, ધર્મોપદેશકો તરીકે પ્રખ્યાતિ મેળવતા, અક્ષયારી કે બ્રહ્મનિષ્ઠ કહેવાતા અનેક પુરૂષોનું ખાનગી ચરિત્ર ઉંડા ઉતરી તપાસીશું તો ઘણે ભાગે દિલગિર થવાનું જ કારણ મળશે. આવા ધર્મોપદેશકો અક્ષયર્થ વિષય પરત્વે અસરકારક ઉપદેશ કરી શકવાનાજ નહીં—તે વિષય ઉપર આવતાંજ આંચકો ખાશે, અને કદાચ અણુકુટકે તે વિષય ઉપર વિવેચન કરવાનો પ્રસંગ આવી પડશે તો તેમના વચનો, તેમના હૃદયને તથા મુખની આકૃતિને છેતરતા હોય—તેનાથી નિત્ર પડતાં હોય તેમ લાગશે. ઘણા થોડા બાહોશ પુરૂષોજ સર્વ પ્રસંગે પોતાનો વ્યભિચાર હોય વિચક્ષણ મનુષ્યોથી ગુમ રાખી શકશે. તેમનાં વિષયમાં વધારે નહિ કહેતાં એટલુંજ કહી વિરમવું પડે છે કે, તેઓ પોતાને નુકશાન કરવાં ઉપરાંત, જન સમાજને પણ આડે રસ્તે દોરી મહાન ખાડામાં ઉતારે છે, તેમનો વૈરાગ્યરંગ પરવંચનાર્થેજ છે. અનેક મુગ્ધજનો તેમના કેટલાએક આકર્ષક ગુણોથી ખેંચાઈ, તેમના હોષથી અજ્ઞાત રહી તેમને પૂજ્યગુરૂ તરીકે સ્વિકારે છે અને તેને પરિણામે અનેક દુઃખમાં સંડોવાય છે. ઇશ્વર આપણને તેમનાથી બચાવે ! સદ્ગુણ ટકાવી સંપ્રવાને પ્રતિકુળ સંયોગો આપણાથી હજારો હાથ દૂર રહે ! આજકાલ ગુણની ખાતર ગુણને વળગી રહેનારા ઘણાજ થોડા માણસો દૃષ્ટિપથમાં આવે છે. સાધનોના અભાવે, પોતાના મલિન વિચારોને અમલમાં મુકવાને અનુકુળ સંયોગો નહિ મળતાં, જેના તરફ—જેને માટે અયોગ્ય પ્રીતિ ઉદ્ભવી હોય તેના તરફથી માનસીનો અસ્વિકાર થતાં, ધીન્ન કેટલાએક જોખમો ખેડવાને સાહસિકપણું ધારણ કર્યા છતાં પણ છેવટ કંઈ નહિ તો લોક લજ્જાએ, ભવિષ્યની કેટલીએક ઉમેદો નિષ્ફળ નિવડવાના લયને લઈને, નહિ કે સદ્ગુણની તરફ અવિચળ શુદ્ધ પ્રેમની ખાતર કેટલાએક પુરૂષો અવ્યભિચારી જણાય છે. આ રીતનું સદ્ગુણ તરફનું વલણ પણ કેટલેક અંશે ઇચ્છ્યા યોગ્ય છે. કેમકે તેનાથી ધીમે ધીમે સદ્ગુણ માટેની પ્રીતિ જામવા સંભવ છે.

અપૂર્ણ.

ચૌર્ય નિષેધક પદ.

રાગ સારંગ.

(મન માને નહિ, સૌ ફેરા સમજાવું તોય શું થાય ?) એ રાગ.

પર પ્રાણુ સમાન, પરધન હરતાં જગમાં ચોર ગણાઈએ;

દેડે દરબાર, આ લવ પરલવ નરકતણાં દુઃખ પાઈએ.

૩૪

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

ધન જય ચોરતું ચંડાળે, પછી ચોર હાથ હેયું જાળે,
 કરી પાપ મરી જય પાતાળે, પરપ્રાણુ ૧
 કોઈ ચોરને નવ પાસે રાળે, ગુહ વાત ન ચોર કને ભાળે,
 ઘર સોંપે નહિ બગડી શાળે. પર પ્રાણુ ૨
 કોઈ ન લળે ચોરતણે નામે, અપયશ પામે કામે કામે,
 વિશ્વાસ ન રાળે કોઈ કામે. પરપ્રાણુ ૩
 પડ્યું વિચર્યું અણદીપું લેતાં, પરવસ્તુ પોતાની કહેતાં,
 સો ચોરને ઓળસો દેતા. પરપ્રાણુ ૪
 ધન ચોરતણી પાસે ન કરે, પ્રાયે હોય દરિદ્રી ચોર ખરે,
 નવ પેટ ભરાય ભુજેજ મરે. પરપ્રાણુ ૫
 વીર વચ્ચે ચોરપણું વાર્યું, શેહણીએ નિજ કારજ સાર્યું,
 મત પાળી સુરપદ નિરધાર્યું. પરપ્રાણુ ૬
 પરની ઘાપણ નવ ઓળવીએ, પરતૂણ તુસ પણ નવ ગોપનીએ,
 સાંકેલચંદ સુર સુખ અનુભવીએ. પરપ્રાણુ ૭

જૈનવર્ગને અગત્યની સૂચનાઓ.

વર્તમાન કાળે સુધારાના અંગે ધર્મ કાર્યોમાં પણ જે બાહ્ય દેખાવ વધી જાય ત્યાં આશાતના વધતી જાય છે તે બાબત અવશ્ય ઉપયોગ કરવો સુકત છે. તેમાં કેટલીક આ નીચે જણાવવામાં આવી છે.

૧ જિન પ્રતિમાના તથા મુનિ મહારાજના ફોટોગ્રાફો (છબીઓ) જે પાંડીતાદ્ ભાવનગર, અમદાવાદ વિગેરેથી વેચાતા લઈ પોતાના ઘરને વિષે (ધર્મના સ્થાને બેસવાના સ્થાને અથવા સુવાના સ્થાને,) મંદિરને વિષે, ઉપાશ્રયને વિષે રાખવા આવે છે; હવે આથી પ્રથમ તો તેવા ફોટોગ્રાફો (છબીઓ) નું ઉચિત બહુમાલ સચવાતું નથી; તેમાં લાલ કેટલો છે તેના તો તેના અનુભવીઓએજ વિચાર કર લેવો. આ ફોટોગ્રાફોને હેતુ નેના દર્શન પ્રમુખ કરવાનો છે યા ફક્ત શોભા તરફ કેનો છે ? જો દર્શન કરવાનો હોય તો સાધ્ય પ્રાયઃ બાબુપર રહે છે. વળી તે ફોટોગ્રાફો, કેટલાક યુરોપીયનોની અને આપણા કુટુંબીઓની છબીઓ સાથે

જન વર્ગને અગત્યની સુચનાઓ.

૩૦૫

અજ્ઞાની છવો રાખે છે,તે પણ કેટલું લગભગ ભરેલું છે. જ્યારે કોઈ પણ વાત અતિ થાય છે ત્યારે પછી વિવેક રહેતોજ નથી.

હવે જે રીતે ફાટોગ્રાફ અને છે તે રીતિજ પ્રત્યક્ષ ધર્મથી વિરુદ્ધ છે. તે એકે કે-જે કેમેરામાં કાચ લીધો હોય તેના ઉપર મૂર્તિનું પ્રતિબિંબ આવે છે, પછી તેને ક્ષેત્ર દ્વાના મિશ્રણોમાં નાખવો જોઈએ છે, જે દવાઓમાં દારૂ (સ્પીરીટ) પ્રમુખ અશુદ્ધ પદાર્થો હોય છે તેની સાથે આ કાચમાં ઉઠેલી છબીનો સ્પર્શ થાય તે પ્રત્યક્ષ ધર્મથી વિરુદ્ધ જણાય છે. તથા જે ચકચકીત કાગળો ઉપર છબી ઉતારવામાં આવે છે તેની બનાવટમાં ઈંડાનો રસ વાપરતા હોય એવી શંકા થાય છે,તેનો વિશેષ નિર્ણય કરવો યોગ્ય છે.વળી પાણી પણ અણુગણ વાપરવામાં આવે છે.ત્યાર બાદ તેની કાગળો પર નકસો લેવામાં આવે છે તે થોડા કાળમાં ઝાંખી થઈ જાય છે, જેથી નિરૂપયોગી થઈ પડે છે. વળી છ છ આઠ આઠ આનાની (એક આનાની પણ) જુજ કિમતે જ્યાં ત્યાં વેચાય છે. આ વાત જો કે તેના ઉત્તેજકોને એકદમ રૂચશે નહીં તો પણ તેઓએ પરમાર્થથી નફા તોટાનો વિચાર કરવો ઘટે છે.

આ પ્રમાણે અત્યંત આશાતનાનું કારણ જ્યારે આપણે પોતેજ કરીએ તો પછી બીજાને આપણે કેવી રીતે અટકાવી શકીએ? હમણું કોઈ ઇંગ્લેન્ડ કંપનીએ બ્રિટીશમાં પહેરવાના બટનોમાં બંને બાજુ કાચમાં તીર્થંકરની મૂર્તિઓ કરીને બહાર પાડેલ છે.હવે બુદ્ધો કે તે બટનોવાળા બ્રીસો પહેરીને હલકા ઉંચા દરેક વર્ણવાળા શુદ્ધ યા અશુદ્ધ સ્થાને જવા આવવાથી કેટલી આશાતનાનું કારણ બનશે.ટુંકામાં લઘુ નીતિ યા વડીનીતિ કરવા પણ તે બટનો પહેરીનેજ બેસશે. જો કે એવી આશાતનાઓ જે કરશે તેનેજ તેનું ફળ લોગવલું પડશે, પણ આપણા જૈનોમાંથી પણ કેટલાક તેને ઉત્તેજન આપવાવાળા નીકળશે, તેથી તે બીચારા પણ કર્મબંધના કારણિક થશે. આ લખાણથી ટુંકામાં સાર એજ લેવાનો છે જે આવા આવા અનેક કારણોથી આ છબીઓમાં બિરાજિત આપણા દેવ ગુરૂની આશાતના થાય છે તથા બહુમાન થટતું જાય છે, તેથી આ રીતિ યુક્ત જણાતી નથી. બેહતર તો એજ છે કે જ્યાં જિનબિંબનું અવલંબન છે ત્યાં આવી છબીઓ રાખવાની બીલકુલ જરૂર નથી,છતાં પણ કોઈ ગામડામાં કે જ્યાં દેરાસરનો અભાવ હોય ત્યાં અથવા કોઈ ગ્રહસ્થને તેવાજ કોઈ ધ્યાનાદિક અગત્યના કારણે જરૂર હોય તો હાથથી સુશોભિત રંગોવડે ચિત્રીત એવી છબીનું અવલંબન રાખવું યોગ્ય જણાય છે. જો કે ફાટોગ્રાફ કરતાં તે મોંઘા તો પડશે તથા પ્રાસ થવામાં મહેનત પણ પ્રડશે પણ જે વસ્તુ કિમતી હોય છે તથા મહેનતે મળે છે તે સ્વાભાવિક રીતેજ બહુ માનનીય

૩૦૬

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

સચવાય છે. તો દરેક આત્માર્થીએ આ બાબત પૃષ્ઠી વિચાર કરવો ચુકત છે. વર્તમાન કાળે જે વેગ ચાલે છે તે એકદમ અટકવો મુશ્કેલ છે પણ આત્માર્થી, વિવેકી, ભક્ત પ્રાણીઓએ સાર અસારનો વિચાર કરવો યોગ્ય છે. રેલવેમાં પાણુ છળીઓ, નવપદ્મ છનાગટા પ્રમુખ સાથે રાખરામાં આવે છે પણ મ્લેચ્છોની સાથે અરસપરસ અડવાથી દોષ કેટલો થાય છે? તેનો વિચાર કરવામાં આવતો નથી. ઉચિત અનુચિતનો વિચાર બાબતુપર રહે છે. કેટલાકો અનુપૂર્વીની ચોપડીઓમાં તીર્થંકર મહારાજની મૂર્તિ છપાવે છે પણ તેવી નાની ચોપડીઓની શું શું વ્યવસ્થા થાય છે તેનો વિવેક પૂર્વક ખ્યાલ કરવો યોગ્ય છે.

૨ નવા નવા પુસ્તકો પણ જેની ધ્યાનમાં જેમ આવે તેમ છપાવે જાય છે, પણ તેની જવાબદારી કોણ ધરાવે છે? માથે નાયક કોઈ રહ્યા નહિ તેથી “ધણી વિનાનાં ઘોર સૂનાં” ની જેમ આ હુંડાવસર્પિણીમાં થતું જાય છે. આચારાંગ, કલ્પસુત્ર પ્રમુખ સૂત્રોનાં ભાષાંતરો પણ છપાય છે. વળી બે પ્રતિક્રમણ અથવા પાંચ પ્રતિક્રમણની ચોપડીઓ જુદાજુદા અનેક ગૃહસ્થો તરફથી કેટલા પ્રમાણમાં છપાણી છે તે હવે છપાતી જાય છે, પછી તે શુદ્ધ હો કે અશુદ્ધ? કેટલાક બિચારા પોતાના લાભને અર્થેજ આ ધંધો ખોલી બેઠા છે. કેટલોક ભાગ કીર્તિને અર્થે છપાવે છે. કેટલાકો જેને સ્વઉપગારની માલૂમ નથી, પણ પરઉપગાર અર્થે નવા નવા પુસ્તકો જુદા જુદા આશયોથી છપાવે છે. કેટલાક વળી પોતાને ઘેર પુસ્તકોના સંગ્રહ કરી કળાટોમાં રાખી લાયઝેરી કરી આનંદ માને છે. આવી રીતે કારણ, મેળવે છે પણ કાર્ય એક બાબતુપર રહી જાય છે તેથી મોટો ખેદ થાય છે. કેમકે તે પુસ્તકો કેંઈ આત્માર્થી હોય તો વરસ છ મહિને તપાસે છે, સાર સંભાળ રાખે છે, નહિતર તેમાં કંથુઆ પ્રમુખ ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ થઈ પુસ્તકો સડી જાય છે યા ઉઘઈ ખાઈ જાય છે. આગળ જ્યારે આટલું બધું છાપવાનું નહોતું ત્યારે પુસ્તકનું કેટલું બધું માન હતું, તથા કેવો ઉપયોગ હતો? હવે જ્યારે પ્રમાણમાં વધતું ગયું ત્યારે પંચપ્રતિક્રમણ પ્રમુખ સૂત્રોની ખુકોના પાનાઓ વિગેરે જાહેર રસ્તામાં રખડતા દેખાય છે, જેમ તેમ અવિનીતપણે આશાતના થતી જઈએ છીએ. આ વધતી જતી આશાતના માટેજ અત્રે લખવું પડ્યું છે તેથી લવભીરૂએ ઉપયોગ રાખવાની જરૂર છે અને જેઓ સ્વાર્થબુદ્ધિથી જેમ ધ્યાનમાં આવે તેમ છપાવે છે તેને માટે ઉચિત બંદોબસ્તની જરૂર છે. અગાઉ આત્માર્થીઓ એક ગ્રંથને ધારણ કરતા તે બરોજ કર્યા પછી બીજા લેતા; હવે આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈએ છીએ કે ખંડ ખંડ પારિસ્તર જેમ થોડુંક એક ગ્રંથમાંથી, તો થોડુંક બીજામાંથી, એમ જોઈ સાંભળી પડિત વં

જૈન વર્તન અગત્યની ચુચનાઓ.

૩૦૭

એ છે, થોડું પણ સમ્યગ્જ્ઞાન છે તેજ ક્ષીભૂત છે; ઘણું પ્રાપ્ત કરેલું મિથ્યાજ્ઞાન ક્ષીભૂત નથી. તેથી થોડું કરવું પણ શ્રદ્ધાપૂર્વક અને ખરાખર કરવું તે ઠીક જાય છે. ઇંગ્લેન્ડમાં પણ કહેલ છે જે “slowly but steadily” તેનાં પણ જોજી ભાવાર્થ છે. ઘણા અથો માત્ર જોઈ જવાથી કે માત્ર સંપ્રદા કરવાથી હિત થવાનું નથી પણ એ અથોદ્વારો જે કાર્ય કરવાનું છે તે કોઈ અથો પણ સિદ્ધ કરીએ તેજ સાર્થક છે. હાલતો કાંઈક અંદર અંદર તકરાર થઈ કે છપાવો ન્યુસમાં કે ચોપાનીઆમાં. આમ થવાથી કેટલીક વખત બે આગે ચીથી અતિ દ્રેષભાવ છુટે છે ને મમત્વ બંધાય છે. બંને પક્ષવાળા કહે છે કે અમે કહીએ છીએ તે સર્વસત્ય વચન છે અને અન્ય કહે છે તે વિરુદ્ધ છે પણ તેના મધ્યસ્થતાથી નિર્ણય કરવાની જરૂર છે તે કોઈ કરતું નથી.

૩ શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય સાહત્રણસો ગાથાના સ્તવનની ઢાળ ચોધીની તેરમી ગાથામાં કહે છે કે—

પૂરવ બુધને બહુ માને, નિજ શક્તિ મારગ જ્ઞાને ;

ગુરુ કુળવાસી ને જોડી, યુગતિ એકમાં નહી ખોડી ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—જો અંથના જોડનાર આવા થઈને નવા અંથ જોડે તો તેમાં કાંઈ દોષ નથી. એક તો પૂર્વ પંડિત-ગીતાર્થ થયા તેનું બહુમાન કરે જે પૂર્વોચાર્ય આગળ હું તે શા હિસાબમાં છું પણ તેનું વચન ખડે નહીં. તથા બીજું પોતાની શક્તિ પ્રમાણે યોજના કરે પણ અધિક યોજના ન કરે. અધિક કરે તો ખોટું લખાઈ જાય તેથી શક્તિ મુજબ જોડે. વળી જૈન માર્ગનું જ્ઞાન ચોખ્ખું નિર્મળ હોય તો જોડે. વલી ગુરુ-કુળવાસી હોય તે સંપ્રદાય શુદ્ધ જાણે. તેટલી બાબત હોય ત્યારે યથાર્થ જોડાય. એવા પુરૂષે નવું જોડવું યુક્ત છે; તેમાં કાંઈ હાનિ નથી. (શાસ્ત્રોક્ત રીતે નિર્ણય કરીએ તો માન ગળી જાય તેવું છે.) નવી રચના કરતાં ઉપરની ચાર બાબત માટે પૂરતો વિચાર કરવો. પ્રથમ તો આ ઢાળ મુનિને ઉદ્દેશીને છે; શ્રાવકને કરવા યોગ્ય બાબતો પાંચલી ઢાળમાં કહેલ છે. ગુરુકુળવાસી એ શબ્દ એટલા માટે છે કે જે મુનિ ગુરુકુલમાં વસેલ હોય તેજ શુદ્ધ સંપ્રદાય જાણે. વળી જૈનમાર્ગનું નિર્મલ જ્ઞાન અવશ્ય જોઈએ, તેથી નવા અથો જોડવાના અધિકારી શ્રાવક હોઈ શકે કે કેમ તે વિચારવું. કેમજે જૈનશૈલી બણ્યા વિના ઉત્સૂત્ર આવતાં વાર લાગે નહીં અને જરાપણ ઉત્સૂત્ર લખા-મૂર્ધી સંસાર વધી જાય. આજ કાલ ક્રીલોસોફીના બે ચાર અંથ જોયા કે ઉપર ઉપરની સ્તો સાંભળી એટલે પોતાની કૃતિરૂપે બે ચાર પુસ્તકો છપાવ્યાં છે. આ બાબત વિચાર કરવા જેવી છે. અત્રે કોઈ ધનપાલ પંડિત યા ઋષભદાસ શ્રાવકે નવી જોડી

૩૭૮

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

કરી છે એમ વિચારે તો ધનપાલ પંડિતની કહેલ ઋષભ પંચાશિકા સ્તુતિવડે શ્રીમાન. હિમચંદ્ર સૂર્યએ શત્રુજય ઉપર મૂળનાયકની સ્તુતિ કરી હતી; તે વખતે કુમારપાળ સન્નિએ પ્રશ્ન કરતાં ધનપાલ પંડિતની સ્તુતિ તથા પોતાની લઘુતા દર્શાવી હતી. ઋષભદાસ શ્રાવકને દેવની સહાય હતી એમ સાંભળવામાં છે. વળી વિજયસેન સૂરિપ્રમુખે કહેલું છે જે ઋષભદાસની સ્તુતિ વિગેરે પ્રતિક્રિયાબાદિમાં કહેવાય. તે તે દૃષ્ટાંત લેતાં પહેલાં તેવી યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે. મુનિઓએ પણ ઉપરની ચાર બાબત પુખ્ત રીતે વિચાર કરવાનો છે. વળી સૂત્રનાં ભાષાંતરો છપાય છે તે આજ્ઞા છે કે કેમ? તે તપાસો. જૈન-શાસનની આવીજ રીતે દિન પ્રતિદિન લઘુતા થતી જાય છે. પાંચમા આરા માટે કહેવામાં આવ્યું છે કે “ચારણીએ ધર્મ ચળાશે” તેવો કાળ આવતો જાય છે. વળી જેઓને જૈન એટલે શું? તથા જૈન થવાને કોણ યોગ્ય હોઈ શકે? તેનું જ્ઞાન નથી તેવા જે અન્ય દર્શનીઓ વિગેરે તેના હાથમાં આપણે જ જૈનસિદ્ધાંત મૂકી વાહ વાહ માનીએ છીએ તો આવી રીતે શું જૈન શાસનની ઉત્તતિ થવાની હતી? કોલે-જમાં ભણવા વાળાઓ કે જેને સિદ્ધાંતના વિનય યા બહુમાનની શુદ્ધ પણ નથી તેઓ આ સિદ્ધાંતનું રહસ્ય જાણવાના હતા? જૈન કોણ સાચો? તે સંબંધમાં યશોવિજયજી મહારાજનું પદ “પરમ શુર જૈન કહો ક્યાં હોવે?” તે વિચારવું. ખરેખર મોટા કરે તે સાચું પણ ઉચિત અનુચિતનો વિચાર રહેતો નથી. પોતાનું હિત બની શકતું નથી ને આખી દુનિયાનું હિત કરવા જવું તે પણ આશ્ચર્ય છે. “નિજ દયા વિણ કહો પરદયા, હોવે કવણ પ્રકારે?” તેવું બન્યું છે. વળી “ધામધૂમે ધમાધમ ચલી, જ્ઞાન માર્ગ રહેો દૂર રે” તેમ બનતું જાય છે. આત્માર્થી પુરૂષે આ લેખમાંથી હંસની જેમ સાર ગોંચી લેવો.

આ વિષય ઉપદેશ રૂપે લખવાનો આશય નથીજ, પરંતુ હાલમાં આશાતના વધતી જાય છે, બહુમાન ન્યૂન થતું જાય છે, સ્વચ્છંદપણું વધતું જાય છે, કાંઈપણ મર્યાદા રહેતી નથી તેથીજ સજ્જનની સન્મુખ હૃદયની લાગણી બંધર કરી છે. માટે મધ્યસ્થતાથી ઉપરની બાબતોનો વિચાર કરી આપણું કર્તવ્ય શું છે? તે પર લક્ષ દેવા વિનંતિ છે.

૪ પ્રસંગોપાત માસિક અઠવાડિક પ્રમુખ ન્યુસ-પેપરનાં (જૈન ધર્મ પ્રકાશ-આત્માનંદ પ્રકાશ-કોન્ફરન્સ હૈરલ્ડ-જૈન પ્રમુખ) જેના તરફથી પ્રસિદ્ધ થાય છે, તેઓને વિશ્લેષ કરવાની કે-પ્રેસમાં છપાયેલા યુક્તિ, છપાવા માટે આવેલા લેખ-વિષયો તથા તે સિવાય અનેક રહ થયેલા છપાયેલા કે લખાયેલા કાગળોની આશા-તના બનતી રીતે દૂર કરવી, તેની ઉપેક્ષા જેટલી થાય છે તેટલી થશે તો તેથી જ્ઞાન વરણીય કર્મનો બંધ થવાનો. આ બાબત વિષે સંદેષમાંજ સૂચના કરી છે.

જૈન વર્ણને અગત્યની સૂચનાઓ.

૩૭૬

૫ પર્યુષણના ખમત ખામણાની ક'કેત્રી કાડ' સંખ'ધે પણ આત્માર્થીએ આગળ પાછળનો વિચાર કરવો. જેનું શાસન ચાલે છે તેવા મહા પુરૂષોના નામો (કે જે નામ ધ્યાન સ્થાપના નિષ્કેષો છે) ની શું શું આશાતના નહિ થતી હોય! સ્વહસ્તે ક'કેત્રી લખવાના આપણે પ્રમાદી થયા તેની સાથે તે ક'કેત્રી પ્રમુખમાં ઘણું ભાગે તે કોના તરફથી છે તેટલું નામ પૂરતું વાંચવાનેજ અવકાશ મળે છે એમ થયું ત્યારે વિચારો કે તેમાં લખેલ નામ સ્થાપના નિષ્કેષાની આપ શું વ્યવસ્થા કરો છો? તેના છાપવાવાળાઓએ તેમ છાપવાનારાઓએ પૂર્વાપર વિચાર કરી લાભનો રસ્તો લેવો યોગ્ય છે. હસ્તાક્ષરથી લખેલ પત્ર વાંચવા મન આકર્ષાય છે પણ છાપેલા પત્ર સંખ'ધે તે વિગેરે વિગેરે હશે એમ માની કોઈ વાંચતુંજ નથી. તેથી તે તો એક શોભા ને પ્રવાહ રૂપેજ જણાય છે. માટે પત્રમાં તેવા મહાન પુરૂષોના બને ત્યાંસુધી નામ ન લખવા કે જેથી અન્યવડે થતી આશાતનાના આપણે કારણીક થઈએ. આત્માર્થીએ આવી દરેક બાબતોનો વિચાર કરવો યોગ્ય છે.

૬ હવે કોઈ પણ ધર્મ સંખ'ધી પત્ર વિગેરેની તથા સામાન્ય જ્ઞાન સંખ'ધી ન્યુ-સ થોપાનીઆ વિગેરેની શું વ્યવસ્થા કરવી? તે સંખ'ધે આશાતના દૂર કરવાનો ઉપાય મારા ધ્યાનમાં નીચે પ્રમાણે આવે છે તે જણાવું છું.

૧. તેવા પત્રના ઝીણા ટુકડા કરીને દરિયા કિનારે યા નદી કિનારે રેતીમાં ખાડો ખોદી પધરાવી દેવા. અથવા—

૨. તેવા કાગળોનું બંડલ કરી ઉત્તમ ગિરિરાજની શુદ્ધમાં પધરાવી દેવા યા તેવી શુદ્ધ ભૂમિ ઉપર પધરાવવા કે જ્યાં કોઈથી હાલચાલ ન હોય. અથવા—

૩. ગોડ' પુઠા ઉપર શુદ્ધરવડે ચોટાડી દેવા.

૪. કોઈ પવિત્ર અક્ષર હોય તેને બુદ્ધા રૂપમાં કરી દેવો દ્રઘાંત (કર્દપના) જે તરીકે “ધનુર્વિદ્યા” તે આપણો પવિત્ર અક્ષર હોય તો તેની આશાતના ન થવા માટે તેના પર સાહીથી । । । આવી રીતે કરવાથી પણ શુભ આશયથી લાભ સંમળાય છે.

આ કરતાં પણ જેમાં દોષ અદષ્ટ હોય તેવી રીતે વિશેષજ્ઞાનીને પૂછીને તેની વ્યવસ્થા કરવી. પણ આશાતના ઘયા કરે તેવી સ્થિતિમાં રાખી ન મૂકવા.

આ લેખમાં કાંઈપણ જૈનશૈલી વિરુદ્ધ લખાણું હોય તો તેને માટે મિચ્છામિ દુઃકંડ આપું છું.

પ્રાણુલાલ મંગળજી.

સર્વજ્ઞ ધર્મની યોગ્યતા.

શ્રી ઉપમિતિ ભવ પ્રપંચા કથાનો જે પારિશ્રદ્ધ આ માસિકના અંદરના મુખ્ય પૃષ્ઠને મધ્યે મૂકવામાં આવે છે, તે ખાસ વિચારવા—સમજવા—મનન કરવા યોગ્ય છે. તેની અંદર કહ્યું છે કે—આ જીવમાં કેટલીક યોગ્યતા પ્રાપ્ત થયા પછી પ્રસન્ન હૃદયવાળા ગુરૂ મહારાજ તેને ગૃહસ્થાવસ્થાને ઉચિત તેમજ સાધુદશાને ઉચિત—જાને પ્રકારનો ધર્મમાર્ગ પ્રતિપાદન કરે છે—કહે છે. અને તેવા ધર્મમાર્ગને ઉપાર્જન કરવાના ઉપાયો મહા યતન વડે તેને ગ્રહણ કરાવે છે—સમજાવે છે. તે ભવ્ય જીવ પ્રતિ ગુરૂમહારાજ કહે છે કે—હે ભદ્ર! સદ્ધર્મ સાધનની યોગ્યતા પોતામાં પ્રાપ્ત થાય એવી અભિલાષાવાળાએ પ્રથમ આ પ્રમાણેનાં કર્તવ્યો કરવાં જોઈએ. આ પ્રમાણે કહીને પછી જે જે કર્તવ્યો સૂચવ્યાં છે, તે માત્ર સૂત્રરૂપ હોવાથી તેનું કાંઈક વિવેચન કરવાના ઉદ્દેશથી આ લેખ લખવામાં આવ્યો છે. સુરજનો તેટલા દિગ્ગ્દર્શન માત્રથી પણ સ્વખુદ્ધનુસાર તેનું વિશેષ રહસ્ય સમજી શકે છે, પરંતુ બાળજીવો તેનું વિશેષ પ્રકટીકરણ કરી શકતા નથી, તેમને માટેજ આ વિવરણ લખવામાં આવ્યું છે.

ગુરૂ મહારાજ સદ્ધર્મની યોગ્યતા સંપાદન કરવા માટેના કર્તવ્યો પૈકી પ્રથમ જણાવે છે કે—

સેવનીયા દયાલુતા—દયાળુપણાનું સેવન કરવું. દયાના અનેક પ્રકાર છે. સ્વદયા, પરદયા, વ્યવહાર દયા, નિશ્ચય દયા, સ્વરૂપ દયા, હેતુ દયા, અનુબંધ દયા, ઇત્યાદિ દયાના પ્રકાર પ્રથમ સમજવા જોઈએ. દયા, દયા પોષકારનારા તો ઘણા ન જરૂર પડે છે, પરંતુ તેનો બહોળો ભાગ દયાનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ સમજતો ન હોવાથી દયા કરવા જતાં પણ હિંસા કરે છે. જેમણે જીવનું સ્વરૂપ—તેના લેહ વિગેરે જાણેલ નથી તે એક જીવને આજીવિકાનો ઉપાય બતાવતાં અનેક જીવોની વિરાધના—હિંસા થાય તેવાં કાર્ય બતાવે છે. કેટલાક માત્ર મનુષ્યમાજ જીવત્વ માનીને અથવા તેનેજ સુખી કરવાની—દુઃખી નહીં થવા દેવાની જરૂર માનીને અનેક અન્ય જીવોના ભોગે તેને સુખ આપવા મથે છે. યુરોપ વાગીઓનો પ્રાયઃ આ પંક્તિમાં સમાવેશ થાય છે. બીજા કેટલાક મનુષ્ય ને તિર્યચોમાં જીવ માને છે, પરંતુ એકેં દ્રિયાદિકમાં જીવ ન માનવાથી તેની વિરાધનાનો વિચાર પણ કરતા નથી. અનંત કાય—કંઠમૂળાદિકનું યથેચ્છ આસ્વાદન કરનારા; વાસી, ગોળા, વિદળાદિ અલક્ષની સમજ વિનાના અન્યમતિઓ માત્રનો આ પંક્તિમાં સમાવેશ થાય છે. કેટલાએક

સર્વ ધર્મની યોગ્યતા.

૩૧૨

એકેંદ્રી, વિકળેંદ્રી કે પંચેંદ્રી સર્વમાં જીવ તો માને છે, પરંતુ પંચેંદ્રી મનુષ્ય તિ-
ર્થયાદિ શિવાય અન્ય જીવોની વિરાધનામાં સહજ માત્ર પાપ માની તે જાણતની
વડન ઉપેક્ષા કરે છે. તેની વિરાધનામાં બેદરકાર રહે છે, તેવી વિરાધના અટકાવ-
વાનું કહેનારને—અભક્ષ્ય અનંતકાયાદિનો કે વનસ્પત્યાદિનો ત્યાગ કરવાનું કહે-
નારને હસી કાઢે છે, તેઓ જૈની નામ ધરાવનારા છતાં ભવાભિનંદી જીવો જાણવા,
જેમને ખરેખરે જૈન તત્ત્વનો બોધ થયો છે, તેના પર શ્રદ્ધા બેઠી છે, ભવનો
ભય લાગ્યો છે, આત્મોન્નતિ કરવા ઉજમાળ થયા છે, તેવા ઉત્તમ જીવો તો સર્વ
પ્રકારના જીવોની હિંસા વર્જવા અને દયા પાળવા અહર્નિશ યથાશક્તિ તત્પર રહે
છે. આવા જીવોજ દયાળુપણાનું સેવન કરી શકે છે. જીવોનું પ્રાણવ્યપરોપણ ન
કરવું તેજ માત્ર દયા નથી પરંતુ તદુપરાંત અનેક જીવોને ધર્મની સન્મુખ કરવા,
ધર્મથી વિમુખપણું અજસાવવું, કોઈ પણ જીવને પરિતાપ ન ઉપજાવવો, અસત્ય,
ચોર્ય, પરભીસેવનાદિ કાર્યો પર જીવને પરિતાપ ઉપજાવવાના કારણો છે તે પણ
વર્જવા, અનીતિ કે અપ્રમાણિકપણું કરી કોઈની વંચના ન કરવી—એ સર્વ દયા-
નાજ પ્રકારો છે. માટે દયાળુપણાનું સેવન કરવા ઈચ્છનારે સર્વ જાણ સંભાળવા
યોગ્ય છે. કેમકે સર્વ ધર્મચરણ સ્વદયા કે પરદયા પાળવાને નિમિત્તેજ કરવામાં
આવે છે—તે માટેજ કહેલાં છે. માટે ગુરૂ મહારાજે કહેલાં પ્રથમ સૂત્રની અંદર
રહેલા આવા તમામ રહસ્યને સમજીને દયાળુપણાનું સેવન કરવું.

ત્યાર પછી ગુરૂ મહારાજ કહે છે કે—

ન વિષેયઃ પરપરિજ્ઞવઃ—પર જીવનો પરિભવ એટલે પરાભવ ન કરવો અ-
થવા કોઈ જીવને પીડા ન ઉપજાવવી. આ પ્રકાર જો કે પ્રથમના વાક્યની અ-
ંદર સમાઈ શકે તેવો છે, તો પણ જાણજીવોને વધારે સ્પષ્ટતા થવા માટે જુદો પાઠ-
લો છે. પરને પીડા કરવાના—પરાભવ પમાડવાના અનેક પ્રકારો છે. કોઈનું અપ-
માન કરવું, દ્રવ્ય સંબંધી હાનિ કરવી, શારીરિક પીડા ઉપજાવવી, અન્ય પ્રકારે દુઃખ
દેવું, ભય ઉપજાવવો, ખોટું કલંક આપવું, ચાડી ખાવી, નિંદા કરવી, આજીવિકાનો
વિનાશ કરવો ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારો પૈકી કોઈ પણ પ્રકાર પરજીવને માટે કરવો
નહીં. તે તે પ્રકારનો ઉપયોગ કરતાં એમ વિચારવું કે—તેવા પ્રકારનો ઉપયોગ
કોઈ તારા તરફ કરે તો મને કેટલો ખેદ થાય? તેવોજ ખેદ તે જીવોને થશે અને
મને અશુભ કર્મનો બંધ પડશે, જે કર્મ આગામી ભવે ઉદયમાં આવશે ત્યારે ભો-
ગવવું મુશ્કેલ થઈ પડશે. ઇત્યાદિ વિચાર કરીને ધર્મની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવાની
ઈચ્છાવાળાએ કોઈ પણ પ્રાણીનો પરાભવ કરવો નહીં—પરિતાપ ઉપજાવવો નહીં.

૩૬૨

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

ત્યાર પછી ત્રીજું વાક્ય એ કહ્યું છે કે—

મોક્તવ્યા કોપનતા—કોપ કરવાપણું સુકી દેવું. કોઈ પશુ છત્ર કે અજીવની ઉપર કોપ-ક્રોધ કરવો નહીં. કોઈ આપણને ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય તેવું કારણ આપે તોપણ તેના પર ક્રોધ ન કરતાં તેના મૂળ કારણભૂત આપણી કર્મસ્થિતિ તરફ દૃષ્ટિ કરવી. આપણે સંપૂર્ણ પુણ્ય પ્રકૃતિનો ઉદય હોય તો કોઈ આપણને કોપાવી શકતું નથી. જે આવે છે તે ખુશામત કરતા આવે છે. અથવા આપણે પ્રસન્ન થઈએ તેવા કારણોજ જોડે છે. માટે જેમાં મૂળ દોષ આપણો છે, તેમાં કારણભૂત (નિમિત્ત કારણ) થયેલા પરની ઉપર દ્રેષ-કોપ શા માટે કરવો? જે જીવોને કર્મની પરિસ્થિતિનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન છે, તે પ્રાણી કોઈની ઉપર દ્રેષ કરતાજ નથી. તે તો પોતાના આત્માનો દોષ જોઈને તેના પરજ કોપ કરે છે. અજીવપર ક્રોધ કરવાનું કારણ પથ્થરની ઠેશ વાગવાથી અથવા થાંભલા કે બારણા સાથે અથડાઈ જવા વિગેરેથી બહુ વાર ણને છે, પરંતુ તે તો પ્રગટ અજ્ઞાનનોજ વિલાસ છે, માટે સ્વનિષ્ઠ, પરનિષ્ઠ કે ઉભયનિષ્ઠ કોઈ પ્રકારનો કોપ કરવો નહીં. કોપ કરવાની ટેવજ છોડી દેવી.

ચોથું અતિ અમૂલ્ય વાક્ય એ કહ્યું છે કે—

વર્જનીયો દુર્જનસંસર્ગઃ—દુર્જનનો સંસર્ગ (પરિચય) વર્જવો. આ જગતમાં જેટલા મનુષ્યો ખરાખરાસત થયા છે—પાયમાલ થઈ ગયા છે તે બધા દુર્જનના સંસર્ગથીજ થયેલા છે, એ નિઃશંકે કહી શકાય છે. પરંતુ દુર્જનને ઓળખવાનું કામ ઘણું મુશ્કેલ છે. અને જ્યાંસુધી દુર્જનને ઓળખી શકાય નહીં ત્યાં સુધી તેના સંસર્ગને તજવાનું પણ ન ણને તેવુંજ છે. જે મનુષ્ય અધર્મી હોય, ધર્મની શ્રદ્ધા રહિત હોય, નાસ્તિક હોય, અસહાયરણી હોય, અપ્રમાણિક હોય, સ્વાર્થ પરાયણ હોય, પર સી લંપટ હોય, અમક્ષ પદાર્થોનો ભક્ષક હોય, અસહવાસી હોય, હિંસક હોય, ચોરી કરવાની ટેવવાળો હોય, અત્યંત ધન તૃષ્ણાવાળો હોય, આરંભ પરિશ્રદ્ધમાં નિમગ્ન હોય. ઇદ્રિયોના વિપયનો લોહુપી હોય, દેવ ગુરુનો નિંદક હોય, વિકથા કરવાનો સ્ત્રીયો હોય, દુર્ગતિના બધા વિનાનો હોય, ઉત્સૂક વચ્ચનોનો બોલનાર હોય, શ્રી સંઘનો વિરોધી હોય, અભિમાનથી ભરેલો હોય, માયા કપટમાં પૂરો હોય, પરનિંદાનો વ્યસની હોય, ધર્મશાસ કે નીતિ શાસ્ત્રનો અવગણી ન હોય, ડંસીલા સ્વભાવ વાળો હોય, વિષય કપાયના તીવ્ર ઉદયવાળો હોય—ધૃત્યાદિ અનેક દ્રવ્યોથી દૂષિત હોય તેના સંસર્ગ કરવા યોગ્ય નથી એમ માની તેના વિરોધ પરિચયથી દૂર રહેવું. કાર્ય પરત્વે કદિ તેવાઓના પરિચયમાં આવવું પડે તો તેને

સર્વજ્ઞ ધર્મની યોગ્યતા.

૩૧૩

પ્રસંગે પણ તેના દુર્ગુણની છાયા પોતાને ન લાગે તેને માટે સાવચેત રહેવું. સર્વના સંસર્ગથી ભય પામવા કરતાં દુર્જનના સંસર્ગથી અત્યંત ભય પામવાની જરૂર છે. સર્વ તો બહુ કરે તો આ જન્મમાંજ મરણ પમાડે પણ દુર્જનનો સંસર્ગ તો તેના અવશ્યુલ્લેખ વારસો આપીને દીર્ઘકાળ પર્યંત ભવબ્રમણ કરાવે છે, જેથી અનેક જન્મ મરણ કરવા પડે છે. આ વાક્ય ધર્મની યોગ્યતા સંપાદન કરવાની ઇચ્છાવાળાએ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે. દુર્જનનો સંસર્ગ તજવાના સંબંધમાં અનેક પંડિત પુરૂષો અનેક શાસ્ત્રોદ્ધારા ઘણું કહી ગયા છે, પરંતુ તેના વાંચનારા પણ દુર્જનને નહિ ઓળખવાથી અથવા ઓળખ્યા છતાં તેને તજ નહીં શકવાથી તેના સંસર્ગ છોડતા નથી-છોડી શકતા નથી. જેને પરિણામે ખરી ધર્મ યોગ્યતાને તેઓ પામતા નથી. માટે જો અંતઃકરણથી સદ્ધર્મ યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા પ્રકટી હોય તો દુર્જનનો સંસર્ગ સર્વથા તજ દેવો.

પાંચમું વાક્ય ધર્મની યોગ્યતા મેળવવાના સંબંધમાં એ કહ્યું છે કે—

વિરહિતવ્યાસલિકવાદિતા—અસત્ય બોલવાપણું છોડી દેવું. અસત્ય બોલવાથી આ ભવમાં પણ અનેક પ્રકારની હાનિ થાય છે. લોકોમાં વિશ્વાસ નાશ પામે છે. પાંચ માણસ વચ્ચે તેના બોલવા ઉપર કોઈ ભરૂંસો રાખતું નથી. આ સંબંધમાં આ માસિકમાં હાલમાં ચાલતા સત્યના વિષયમાં અન્વય વ્યતિરેક તરીકે ઘણું લખવામાં આવેલ હોવાથી અત્રિ વિશેષ લખવામાં આવતું નથી. પરંતુ અસત્યવાદીપણું તજવાની ધર્મની યોગ્યતા મેળવનારને માટે ખાસ અગત્ય છે. એક સ્થાને કહ્યું છે કે “બીજા વ્રતો ભંગ થયા હોય તો તેની આલોચણ હોઈ શકે છે, પરંતુ અસત્ય બોલવાની આલોચણ હોઈ શકતી નથી. કેમકે તેનો સત્ય બોલવા સંબંધી અવિશ્વાસ આલોચણમાં પણ આટો આવે છે.” અસત્ય બોલનાર મનુષ્ય આ ભવમાં પણ વધ બંધનાદિ અનેક પ્રકારની વ્યથા ભોગવે છે અને પરભવમાં પણ તેને નરકાદિ દુર્ગતિમાં અસહ્ય દુઃખો ભોગવવાં પડે છે. નારકીનાં ચિત્રોમાં તપાવેલા સીસાના રસતું પાન કરનાર તરીકે એને ચિત્રેલો દૃષ્ટિએ પડે છે. અસત્યના અનેક પ્રકારો છે, તેમાં શ્રાવકોને માટે ખાસ પાંચ પ્રકાર મુખ્ય ગતાવેલા છે. તેની અંદર ઔણપણું તમામ વિષયનો સમાવેશ થઈ જાય છે. એ પાંચ પ્રકાર પૈકી જોડી સાક્ષી પુરવા સંબંધી અસત્ય ખાસ તજવા યોગ્ય છે. જોડી સાક્ષી પુરવી તે કાંઈ કોર્ટમાં જઈને પુરવી તેજ માત્ર સમજવાની નથી પરંતુ કોઈના પુછવાથી કે વગર પુછવાથી બે માણસ વચ્ચે સાક્ષી તરીકે જે કાંઈ બોલવું તે જ અસત્ય બોલાય તો તે જોડી સાક્ષી પુરવી

૧ કન્યાલિક, ૨ ગયાલિક, ૩ ભૂમ્યલિક, ૪ થાપણુભોસો, ૫ કુડી સાખ.

૩૧૪

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

જ સમજવી. આ વિષય જો તણ દેવામાં આવે તો ખરી ખાત્રી કર્યો શિવાય જે કાંઈ યોલવામાં આવે છે અને તેથી અભ્યાખ્યાનાદિ પાપસ્થાનકો ખંધાય છે તે પણ દૂર થઈ જાય. એટલુંજ નહિ પણ પ્રાચે પાંચે પ્રકારનાં અસત્ય ટળી જાય. આ વિષયમાં ઘણું લખવા યોગ્ય છે પરંતુ આ પેટા વિષય હોવાથી તે વિષે વધારે લખવામાં આવતું નથી. હુંકામાં અસત્ય યોલવાની ટેવ ધર્મ સન્નુષ્ઠ થવાની ઇચ્છાવાળાએ છોડી દેવા યોગ્ય છે એ નિશ્ચયકારક છે.

ત્યાર પછી છઠું વચન એ કહેવામાં આવ્યું છે કે—

અન્યસનીયો ગુણાનુરાગઃ—ગુણાનુરાગનો અભ્યાસ કરવો. અર્થાત્ ગુણ ઉપર રાગ કરતાં શિખવું. સામાન્ય રીતે લોકો કહે છે કે ‘ગુણ ઉપર રાગ કેને ન હોય ?’ પરંતુ દયા, સત્યતા, પ્રમાણિકતા, વૈરાગ્ય, શાસ્ત્રાધ્યયન તત્પરતા, ઉદારતા, સાહુસિકતા, ધર્મપરાયણતા, સંપ, સંતોષ, દાન, શીલ, તપ, ભાવ ઇત્યાદિ ગુણો કોઈ કોઈ મનુષ્યમાં પૃથક્ પ્રથક્ જણાય છે, તેના ઉપર પણ પોતાના સ્વાર્થનો ખર્શ જણાવાથી અથવા બીજા અનેક કારણોથી મનુષ્યોને અનુરાગ કરતા જોઈએ છીએ. લોક પ્રવાહની બહાર નીકળીને ઉપર જણાવેલા ગુણો પૈકીનો કોઈ પણ ગુણ ધારણ કરવામાં આવે તો તેની વિરુદ્ધ યોલનારા સંખ્યાબંધ માણસો મળી આવે છે. આરિત્ર પ્રાપ્તિ જેવા મહાન્ સદ્ગુણને ધારણ કરવા ઇચ્છનારનું વાંકું યોલનારા-લખનારા બીનસ્વાર્થ કર્મબંધ કરનારા અને દુર્ગતિતું પાથેય બાંધનારા સમજ વિનાના કયાં થોડા દ્રષ્ટિએ પડે છે ! કોઈ પણ પ્રકારનો ગુણ કોઈ મનુષ્યમાં અદ્ય પણ દીઠામાં આવે તો સજ્જનો તેને બહુ મોટો માને છે. તે વિષે કહે છે કે—

પરગુણપરમાણુન્ પર્વતિકૃત્ય નિત્યં; નિજહ્રદિ વિકસંતઃ સંતિ સંતઃ કિયંતઃ
‘પારકા ગુણના પરમાણુને પણ પર્વત જેવડો કરીને—માનીને પોતાના હૃદયમાં વિકસ્વર થનારા—હર્ષિત થનારા એવા સજ્જનો માત્ર કેટલાકજ (અતિ અદ્ય) હોય છે.’

કોઈ પણ પ્રકારના ગુણ ઉપર—ઉપલક્ષણથી તે ગુણને ધારણ કરનારા ગુણી (મનુષ્ય) ઉપર જે રાગ ધારણ કરવો તે તે પ્રકારના ગુણને પ્રાપ્ત કરવાનું પ્રયત્ન સાધન છે. અને તેના પર અભાવ આવવો—તેને કિંચિત્ માત્ર ગણી કાઢી નાંખવો અથવા તેના પર દ્રેષ આવવો તે તે પ્રકારના ગુણની અપ્રાપ્તિને સૂચવે છે. આ હિંકત પ્રાપ્ત મનન કરવા લાયક છે. કોઈને સંતોષી જોઈને, વૈરાગ્યવાન જોઈને, દાનેશ્વરી જોઈને, બ્રહ્મચર્ય પાળવામાં તત્પર થતો જોઈને, તેમજ સંસારના મિથ્યા સુખને તણ દેવા

સર્વજ્ઞ ધર્મની યોગ્યતા.

૩૧૫

ઈચ્છનારને, પ્રમાણિકપણે અદ્ય વ્યાપાર કરનારને, કોઈને દુઃખ લાગે તેવા પણ સત્ય ભાષીને અને શરીરશક્તિ મંદ છતાં પણ તપ કરવામાં તત્પરતા વાળાને જ્ઞાનને તેની પ્રશંસા-અનુમોદના કરવાને બદલે નિંદા કરનારાની સંખ્યા ઘણી મોટી દ્રષ્ટિએ પડે છે. આ દુર્ભાગ્યની-ધર્મની યોગ્યતા ન પ્રાપ્ત કરવાની નિશાની છે, માટે ધર્મની યોગ્યતા મેળવવા ઈચ્છનારે કોઈ પણ જીવમાં કોઈ પણ પ્રકારનો અદ્ય કે વિશેષ શુભ દેખાય તો તેના પર રાગ કરવો-તેની પ્રશંસા કરવી, અનુમોદના કરવી, પોતે તેવા શુભ પ્રાપ્ત કરવાના ખામી થવું, પોતાથી તે-વો શુભ ધારણ ન કરી શકવાને માટે હૃદયમાં પશ્ચાત્તાપ કરવો, તેની નિંદા તો કદિ પણ ન કરવી, કોઈ નિંદા કરતું હોય તો તેને બંધ કરવા બનતો પ્રયત્ન કરવો, તેવા સુભૂતું બહુ માન કરવું, તેનો આદર સત્કાર કરવો, બની શકે તેવી રીતે તેની સેવા સક્તિ કરવી, બનતી સહાય આપવી, તેને શુભ તત્પર રહેવા માટે ઉત્તેજન આપવું અને સાખાશી આપવી-આ સર્વ, શુભ પ્રાપ્ત કરવાના અને સાથેજ ધર્મનો યોગ્યતા મેળવવાના પ્રકાર છે. આ વિષય પણ ઘણો પ્રૌઢ છતાં સંક્ષિપ્ત સ્થિતિમાંજ રાખવામાં આવે છે.

સાતમું વચન એ કહ્યું છે કે—

ન કાર્યા ચૌર્યબુદ્ધિઃ—ચોરવાની બુદ્ધિ ન કરવી. કોઈની વસ્તુ તેના આપ્ત શિવાય લઈ લેવી, છુપાવવી, વેચી ખાવી, પોતાના ઉપયોગમાં લેવી, કોઈને આપી દેવી, એ સર્વ વાત તો દૂર રહો પણ શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-ધર્મની યોગ્યતા મેળવવાની ઈચ્છવાળાએ ચોરવાની બુદ્ધિ-ઈચ્છા-વિચાર-સંકલ્પ પણ કરવો નહીં. કેમકે દરેક ક્રિયામાં પ્રથમ તેવો વિચાર ઉદ્ભવે છે, પછી તે પુષ્ટ થાય છે અને તેને પરિણામે તે કાર્ય થાય છે. આ પ્રકાર શુભ કે અશુભ બંને પ્રકારની ક્રિયા માટે સમજવો. ચોરી કરવી-ખાતર પાડવું-ગાંઠ કાપવી-તાણું તોડવું-ધાડ પાડવી-આ બધા પ્રકાર તો લોકમાં પણ વિરુદ્ધ ગણાય છે અને તેમાં રાજદંડ લદિ મહાન્ ભયો રહેલા છે. તેનું વર્જન તો પ્રાચે ઘણા મનુષ્યો સહજ કરે છે. પરંતુ અહીં જે ચૌર્યબુદ્ધિ તજવાની કહી છે તે તેવા કાર્યો પરવે ન સમજતાં જરા સૂક્ષ્મ દ્રીકત તરફ દ્રષ્ટિ કરવા માટે કહેલ છે. કોઈને ઠગીને-તે ન સમજે તેવી રીતે—અપ્રમાણિક પણાથી ઊપરથી સત્ય લાગતું અસત્ય બોલીને, કોઈનું દ્રવ્ય પોતાનું કરવાની ઈચ્છા કરવી, રાજશાહ્ય જકાત વિગેરેમાં, ભાગીદારીથી આલતા વ્યાપારમાં નેમજ પોતાના વિશ્વાસ પર સોંપેલા દ્રવ્યને લગતા કોઈપણ કાર્યમાં તેમાંથી અદ્ય કે વિશેષ દ્રવ્ય પોતાનું કરવાનો સંકલ્પ કે વિચાર કરવો તે ચૌર્યબુદ્ધિ છે. તે તજ-

૩૧૬

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

વા માટેજ આ વિષયમાં ખાસ કથન છે. જ્યાં સુધી એવી સૂક્ષ્મ જણાતી પરંતુ પરિણામે મહા હાનીકારક અને વિધ્વાસને ઉડાડી દેનાર તેમજ પરભવમાં દુર્ગતિમાં લઈ જનાર ઐર્ષ્યબુદ્ધિ તણ દેવામાં ન આવે ત્યાં સુધી ધર્મની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થઈ છે એમ સમજવું નહીં; તે પછી ધર્મની પ્રાપ્તિ તે શેનીજ સમજવી. સારાંશ એ છે કે—ધર્મની યોગ્યતા મેળવવાની ઇચ્છાવાળાએ ઐર્ષ્યબુદ્ધિનો સર્વાંશ ત્યાગ કરવો. આઠમું વાક્ય આ પ્રસંગમાં એ કહેવામાં આવ્યું છે કે—

ત્યજનીયો મિથ્યાભિમાનઃ—મિથ્યાભિમાન તણ દેવું. ખોટું વસ્તુની પ્રાપ્તિ શિવાયનું અભિમાન ન કરવું. વિદ્યા, દ્રવ્ય, અધિકાર, ઐશ્વર્ય ઇત્યાદિની પ્રાપ્તિ થઈ હોય ને પછી તેનું અભિમાન કરતો હોય તો તે બુદ્ધિ વાત છે. જો કે તે પણ ત્યાજ્યજ છે. પરંતુ અહીં તો તેવા કોઈપણ પ્રકારના લાભની પ્રાપ્તિ થયા શિવાય ખોટો હોળ ઘાલવો તે મિથ્યાભિમાન છે. અને તે તજવાનું કહેલ છે. ઘણા મનુષ્યો પ્રાપ્ત મિથ્યાભિમાની હોય છે. વસ્તુ પ્રાપ્ત થયેલા પૈકીમાં તો કેટલાક નિરભિમાની પણ દેખાય છે. વિદ્યા સંપાદન કરનારા દરેક કાંઈ વિદ્યાનો મદ કરતા નથી; પરંતુ થોડું લહેલા, અદ્યક્ષ, સુંઠને ગાંડીએ ગાંધી થઈ બેસનારા, પોતાને વિદ્વાન માનનારા, પડિત કહેવરાવનારા અને લોકોથી અપાતા મોટા મોટા ઉપનામોથી રાજ થનારા તો સંખ્યાબંધ મનુષ્યો દૃષ્ટિએ પડે છે. ધનની પ્રાપ્તિવાળા ધનવાન પૈકી તેનું અભિમાન નહીં કરનારા—દ્રવ્યના મદમાં છડી નહીં જનારા કેટલાક મનુષ્યો નીકળે છે, પરંતુ થોડી ઘણી દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ થઈ કે ન થઈ—કાંઈક આશા બંધાણી તેટલામાં તો અભિમાનના આવેશમાં આવી જનારા, નિર્ધનનું અપમાન કરનારા, તેમને તુચ્છ પ્રાય ગણનારા મિથ્યાભિમાનોએ સંખ્યાબંધ દૃષ્ટિએ પડે છે. અધિકારના સંબંધમાં પણ તેમજ છે. મોટો અધિકાર મેળવનારા દીવાનો, ન્યાયાધીશો કે અન્ય અધિકારીઓ અધિકારના મદમાં કવચિત્તજ અંધ બની જાય છે પરંતુ નાનો સુનો અધિકાર મેળવનારા, પોલીસના જમાદાર જેટલી પાયરીએ ચડનારા, ઓનરરી માણસો તેનું ઉપનામ મળવાથી મલકાર્થ જનારા મિથ્યાભિમાનીઓની સંખ્યા ઘણી બહોળી દૃષ્ટિએ પડે છે. ધર્મની યોગ્યતા મેળવવાના ઇચ્છકે આવું મિથ્યા અભિમાન કદી પણ કરવું નહીં. તેમણે તો અભિમાનને દેશવટોજ આપવો.

ધર્મની યોગ્યતાને સંબંધે નવમું અમૂલ્ય વાક્ય એ કહેલું છે કે—

વારણીયઃ પરદારાજિદ્વાષઃ—પરસ્ત્રીનો અભિલાષ તણ દેવો. પરસ્ત્રી સેવનનો ધર્મની યોગ્યતા મેળવનાર પ્રાણી કેમજ કરે? પરંતુ અહીં તો તેનો અભિલાષ—ઇચ્છા—વાંછા પણ વર્જવાનું સૂચવે છે—કહે છે. દરેક કાર્યમાં પ્રથમ અભિલા-

સર્વજ્ઞ ધર્મની યોગ્યતા.

૩૧૭

પા ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યાર પછી તેવી અભિલાષાને તે પ્રકારના વિચારની પુષ્ટિ મળતાં અને અનુકુળ સાધનો સાંપડતાં કાર્ય કરવા તરફ મન લલચાય છે. ત્યાર પછી જો કોઈ વિષ્ણુ દૃષ્ટિગોચર થતું નથી—આવતું નથી તો કાર્ય થાય છે યા કરે છે. આ પ્રમાણે શુભ અશુભ જાને પ્રકારનાં કાર્યો માટે સમજાયું. પરસ્ત્રી સેવન તે વ્યવહારિક તેમજ ધાર્મિક દૃષ્ટિએ મોટામાં મોટું અકાર્ય છે. તેમાં જીવહિંસા, અસત્ય, અદત્ત, પરદ્રવ્યહરણાદિ અનેક પાપસ્થાનકોનો સમાવેશ થાય છે. જો કે જેઘંદ્રિય, તથા ગર્ભજને સંમુર્છીમ પચેંદ્રિયાદિ જીવોની હિંસાતો સ્વસ્ત્રી સેવનમાં પણ થાય છે, પરંતુ પરસ્ત્રી સેવનમાં અધ્યવસાયની તિવ્રતાને અંગે આત્મિક હિંસા—સ્વહિંસા બહુ વિશેષ થાય છે. પરસ્ત્રી સેવન કરનાર સત્યતો બોલીજ શકતો નથી. તેટલાજ ઉપરથી ‘ચોરટાની ના અને લંપટની મા’ એ જાને સરળા ગણાયેલ છે. અર્થાત્ તે પોતાની સાથે દુરાચારમાં વર્તનારી સ્ત્રીને સપડામણમાં આવે તો મા પણ કહી દે છે. અદત્ત તો તે પ્રત્યક્ષજ છે, કારણ કે તે પર પુરૂષની મીલકત છે. નવ પ્રકારના પરિચ્છેદમાં તે પણ એક પરિચ્છેદ રૂપ છે. આવી રીતે પરદારા સેવન અનેક પ્રકારના પાપસ્થાન રૂપ—તેના હેતુભૂત હોવાથી સર્વથા ત્યાગ્ય છે. પરસ્ત્રી લંપટ પુરૂષ જગતમાં અપમાન પામે છે. કદી પૂર્વ ભવમાં કરેલ સુકૃતના યોગે પુણ્યોદય સખાઈ હોય છે તો તેનું પ્રત્યક્ષ રીતે કોઈ અપમાન કરતું નથી, પરંતુ પાછળ તો તેની કિંમત એક કોડીનીજ મણવામાં આવે છે. તેવા માણસને વિષયતૃપ્તિ તો કોઈ કાળે થતીજ નથી. એકવાર એ માણસ પગલું ભર્યું—નીતિનો માર્ગ ઉલ્લંઘ્યો—લપટાયો કે પછી વારંવાર તે રસ્તે ચાલેલા ઇચ્છા વર્તી કરે છે. નવા નવા રૂપ લાવણ્યવાળી અન્ય અન્ય સ્ત્રીઓને જોઈને તેનું મન લલચાય છે અને દ્રવ્યાદિ સાધન સંપન્ન હોય છે તો તેને માટે ટળવળીયાં માર્યાં કરે છે. કદી કોઈકમાં ફાવે છે તો કોઈકમાં ફસાય છે. તે વખતે પૈસાનું પાણી કરે છે, આખરૂં નેવે મૂકે છે, નાત જાત કે સમુદાયમાં હલકો પડે છે અને ઘરમાં તૃષ્ણને તોલે ગણાય છે. પરસ્ત્રી લંપટ પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીને પણ તે દ્રારબતાવનાર થાય છે. જો કે કુળવાન જાતિવંત સ્ત્રી હોય છે તો તે તેનું પગલું કદી પણ બરતી નથી, પરંતુ પતિ તરફના સુખને અભાવે અને દુઃખના સદ્ભાવે તેનું મન નિશ્ચળ રહી શકતું નથી. આ પ્રમાણે પરસ્ત્રી સેવન રૂપ કાર્ય સર્વ રીતે હાનીકારક છે; તેમાં કોઈપણ પ્રકારના લાભનો અંશ પણ નથી. શારીરિક હાની પણ પાસવાર છે. કેટલાકે તેમાં જીવંતી જોઈ છે. કોઈએ જીવંતી શુભાવી નથી તો પાયમાલ કરી છે. જન્મ પર્યંત ભોગવવા પડે તેવા વ્યાધિના ભાજન થઈ પડ્યા છે. તેના શુદ્ધ વ્યાધિઓની અસહ્ય વેદના પ્રથમ તો તેજ ભોગવે છે પરંતુ પાછળથી તેવા એક વ્યાધિને અંગે જીન અનેક વ્યાધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. વેદ ડાક્ટરો તેવા પ્રકારનો કોઈ પણ

૩૧૮

૧૧મું વર્ષ પ્રકાશ.

વ્યાધિ થતાં પ્રથમ ગરમીનો વ્યાધિ થયાનો સવાલ કરે છે. તે માણસ તે વાતની સુ-
ખે ના પાડે છે તોપણ વૈદ ડાક્ટરો તે વાત માનતા નથી. તેમની નજરમાં પણ તે
માણસ હલકી પડિતનો સમજાઈ જાય છે. જો કે વિવેકરૂપી ચક્ષુના અભાવે
તે કામાંધ માણસ તે વાત સમજી શકતો નથી. એકવાર તેવો વ્યાધિ શમતાં
પાછો તેજ રહેતો હોય છે, પાછલી સ્થિતિ સંભારતોજ નથી પરંતુ દુર્વ્યસનિનું
પરિણામ સાફ આવતું નથી એ ચોક્કસ છે. આ વિષય પણ ઘણા પ્રોત્સાહ
છે અને તેને તથા દેવાની પરિવૃત્તિ આવશ્યકતા છે. શાસ્ત્રકર્તા તેનું મૂળજ
રાંભી દેવા માટે પરમીનો અભિલાષજ વર્જવાનું કહે છે. જો ધર્મને માટે યોગ્યતા
જેળવવી હોય તો તેને માટે તે એજ માર્ગ છે. પણ જો દુર્ગતિગમનની ઇચ્છા થઈ
હોય, તેનું આમંત્રણ આવ્યું હોય અને જગત્ને પોતાનો તેવા પ્રકારનો દાખલો
ખતાવવા ઇચ્છા થઈ હોય તો અનુપ્ય માત્ર સ્વતંત્ર છે; પરંતુ સજ્જનોનું—ભવભિ-
રતું સદ્ધર્મપાત્ર થવાના ઇચ્છકનું તો તે કામ નથી. અપૂર્ણ.

પહેગના સમયમાં શ્રીમંતોની ફરજ.

પહેગના દુષ્ટ વ્યાધિએ સુમારે દશ પંદર વર્ષ થયાં હિંદુસ્તાનમાં પગપેસારો
કર્યો છે. તેની અસર લાવનગર શહેરને પણ થયેલી છે. એકાદ વર્ષ તો તેણે બહુ
ડેર વરતાવ્યો હતો. હુમણાં ત્રણ વર્ષ થયાં તેની અસર નહોતી. પ્રસ્તુત વર્ષમાં
પર્યુષણ લંગલગમાં તેણે દેખાવ દેતા માંડ્યો હતો. પર્યુષણ પછી લોકોએ શહેર
છોડીને બહાર ગામ નિવાસ કરવા માંડ્યો હતો. સુમારે ત્રણ માસ ઉપરાંત બહાર
ગામ રહેવું પડ્યું હતું.

આવે સમયે શ્રીમંતોને તો માત્ર ઘર છોડવું પડે અથવા તો મોટી કિંમતવાળા
ઘરમાંથી સામાન્ય કિંમતના મકાન કે જંગલાઓમાં રહેવા જવું પડે એટલીજ ઉ-
પાધિ હોય છે, પરંતુ સામાન્ય સ્થિતિવાળાને વ્યાપાર બંધ કરવો, લેણદેણની વ્ય-
વસ્થા કરવી, માલનો નિકાલ કરવો ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારની ઉપાધિ હોય છે. તદુપ-
રાંત રહેવાનાં ઘર છોડીને બીજા મકાનોનું લાડું ભરવું, આવક બંધ કરવી ને જ-
ના દ્વાર ખુલ્લા રાખવા અથવા વધારતા—આ બધી ઉપાધિને પહોંચી વળવું તેમ-
પુરકેસ ઘઈ પડે છે. તે સિવાય ત્રીજા વર્ગવાળા તદન ગરિબ સ્થિતિ લોગવતા
બીજાને તો અંજલ ઉપાધિ ઘઈ પડે છે. નોકરી બંધ પડે છે અથવા તેની સંદે-
શની સ્થિતિ થાય છે. બચ્ચું કરવા માટે સીલક હોતી નથી અને ધીરધાર બંધ

પ્રેમના સમયમાં શ્રીમંતોની ફરજ.

૩૧૯

ધવાથી ઉધારે લેવા જવાતું નથી, તેમ કેઈ ઉધાર આપતું પણ નથી. વિધવા સ્થિતિમાં એકલી જીંદગી ભોગવતી સ્ત્રીઓ-જેની આજીવિકા માટે જ્ઞાતિના પ્રબંધની ખામીને અંગે કેઈ પ્રકારની પૂરતી સગવડ હોતી નથી, તેઓ તો ઘર છોડીને બહાર જઈ શકતીજ નથી. તેમને તો પ્રેમના ભોગ થઈ પડે કે ન પડે પણ ધરજ રહેવું પડે છે.

આવા સમયમાં ગર્ભ શ્રીમંતો અથવા બીજા પ્રકારના શ્રીમંતો, પિતાની મેળવેલી દોલતના ઉપભુક્તા અથવા પોતે મેળવેલી દ્રવ્ય સંપત્તિવાળા સૌથી પહેલાંજ શહેર છોડી દૂર જઈને વસે છે. જીંદગીના જીવનમાં એવા કિંમતી જીંદગીવાળાઓએ ન રહેવું એ પસંદ કરવા લાયક છે, પરંતુ તે કારણને લઈને એટલું બધું દૂર જઈને વસવું યોગ્ય નથી કે જ્યાં રહ્યા સત્તા પોતાના જ્ઞાતિબંધુ, ધર્મબંધુ અને એક ગ્રામવાસી બંધુઓના સુખદુઃખ તરફ દૃષ્ટિ પણ રહી શકે નહીં. તેમણે સલામતીવાળી જગ્યાએ રહીને નિશ્ચિત આરામ ભોગવવાનો આ વખત નથી, પરંતુ તેમણે આવે વખતે તો પોતાના શહેર અથવા ગ્રામની પૂરતી ચીવટથી સંભાળ રાખવાની જરૂર છે. તેમણે જેઓ માત્ર આર્થિક સ્થિતિની મંદતાને લઈને દુઃખી થતા હોય તેમને તેવા પ્રકારની મદદ કરવી જોઈએ. સ્થાનના અભાવથી અકળાતા હોય તેમને તેની સગવડ કરી આપવી જોઈએ. હુર્બાગ્યથોગે કેઈ પ્રેમના વ્યાધિનો ભોગ થઈ પડે તો તેને ઔષધ ડાકતર વિગેરેની સગવડ કરી આપવી જોઈએ, તેમજ કેટલાકને માટે ખોરાકની અથવા સાર સંભાળ રાખનારની અને છેવટે ઉત્તરક્રિયા સંબંધી પણ સગવડ કરી આપવી જોઈએ.

આ બધી ફરજ પોતપોતાની જ્ઞાતિના અથવા સમુદાયના આગેવાન ગણાતા શ્રીમંત ગૃહસ્થોની પોતાની છે. કેમકે તેમને મળેલું દ્રવ્ય કાંઈ તેમના પોતાના કે પોતાવા નજીકના સંબંધીનાજ ઉપભોગ માટે છે એમ સમજવાતું નથી. પરંતુ તેમાં પોતાના છેટાના સગાવડાઓનો, જ્ઞાતિભાઈઓનો તેમજ ધર્મબંધુઓનો વિભાગ છે. ઉપરાંત જો વિશેષ દ્રવ્યશાળી હોય તો નગરજનોનો પણ તેનાપર હક્ક છે. આ હકીકત બહોળે ભાગે શ્રીમંત ગૃહસ્થો તરફથી લુપ્તી જવામાં આવતી દેખાય છે. તેઓ તો પોતે લયવાળા સ્થાનથી દૂર ગયા એટલે અમર થયા એમ માને છે અને તદ્દન નિશ્ચિંત થઈને આરામ ભોગવે છે. આ સ્થિતિ ખરેખરી રીતે તેમને શરમ ઉત્પન્ન કરનારી છે. આ દુનિયામાં જેઓ પોતાની ફરજ બરાબર સમજે છે, અને તે અનુસાર વર્તન રાખે છે તેઓજ પોતાની જીંદગીનું સાર્થક કરનારા ગણાય છે. બાકી પોતાનું પેટ ભરનારા અથવા પોતે સુખનો અનુભવ લેના-

૩૨૦

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

રા અને ખીજાઓના સુખદુઃખથી બેદરકાર રહેનારા તેમજ પ્રાંતે સદુપયોગ કર્યો શિવાય પોતાના પુષ્કળ દ્રવ્યને અહીંજ છોડી દઈને પરબાવમાં પ્રવાસ કરનારા જીવોને સફળ કરનારા ગણાતા નથી.

અપવાદ તરીકે કેટલાએક એવા પરબાવુ મનુષ્યો પણ હોય છે કે જેઓ પોતાના સંબંધી, શાંતિભાઈ કે ખીજા સંબંધવાળાની વિશેષ અપેક્ષા નંધરાવતાં આવે પ્રસંગે સર્વને સહાય કરવા તન મન ધનથી પ્રયાસ કરે છે. આવા મનુષ્યો પોતાની જીવન સફળ કરે છે અને અનેક મનુષ્યો તરફથી આશિર્વાદ મેળવવા ઉપરાંત મહાજન વર્ગ તરફથી પણ પ્રશંસા પામે છે.

સ્થિતિને અનુસરીને દરેક બંધુઓએ આવે કટાકટીને પ્રસંગે પોતપોતાની ફરજ બજાવવા તત્પર રહેવું જોઈએ. એ આ દુઃક લેખનું મુખ્ય સ્વરૂપ છે.

જૈન મુનિઓને રેલવે પુલપર ચાલવાની છુટ.

ઉપર જણાવેલી હકીકતને માટે મી. નરોત્તમદાસ ભગવાન શાહે પત્ર વ્યવહાર કરતાં છેવટે એવી છુટ કાયમ રાખવાનો ઉત્તર આપી ગયો છે. નકલ અમને મળતાં આ નીચે પ્રગટ કરવામાં આવી છે. તાંત્રી.

Copy of letter No. 42-T, dated 4th January 1911. from the Agent, B. B. & C. I. Railway, Bombay. to the chief Engineer, Bombay.

Permits for Jain Priests to cross Railway Bridges.

Your No. 13009, dated 10th December 1910 to Mr. Narotam B. Shah. Bombay and connected correspondence.

Mr. Narotam B. Shah has sent me copies of correspondence mentioned above and asked that I will issue instructions for permits to be granted as heretofore.

I beg, therefore, to inform you that I am willing that such concessions as have been given in the past should be continued.

No. 95-T, dated 5th January 1910.

Forward to Mr. Narotam B. Shah. Bombay for information.

S. N. Lincoln.

For Agent.

શ્રી વર્ધમાનમૂરિ ત્રિચિત્ત.

શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર મહાકાવ્ય.

પાકા સુશોભિત પુંઠાથી બંધાવીને બુક આકારે બહાર પાડવામાં આવ્યું છે; કિંમત જૈન સંસ્થાઓ માટે અને જૈનધર્મ પ્રકાશના ગ્રાહક માટે રૂ. ૨) સામાન્ય ગ્રાહક માટે રૂ. ૨૫. તમામ સભાસદ માટે રૂ. ૧૫.

ચતુસરણ, આરપચરણ, જતપરિચય, સંધારગ મૂલ્ય.

આ ચારે પથનાઓ શ્રાવકને વાંચવા લખવાનો પણ અધિકાર છે. તે પાઠન સાથે શુદ્ધ કરીને શ્રી પાટણનિવાસી શેઠ હાલાભાઈ મગનચંદની સહાયથી છપાવીને પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. સાધુ સાધ્વીઓને તેમજ જૈનશાળા, કન્યાશાળા, શ્રાવિકાશાળા, જૈન પુસ્તકાલયો વિગેરેને ભેટ દાખલ આપવામાં આવનાર છે. ખર્ચ હોય તેણે અમારા પર પત્ર લખવો.

શ્રીમદ્દશાવિજયજી કૃત સ્વોપજ ટીકાચુક્ર.

દ્વાત્રિંશત્-દ્વાત્રિંશિકા.

આ અપૂર્વ ગ્રંથ છે. અનેક વિષયોથી ભરપૂર છે. કચ્છ જાણી નિવાસી શ્રાવિકા દેવલીબાઈની આર્થિક સહાયવડે ગ્રંથાકારે ઘણા ઉંચા કાગળપર છપાવી બહાર પાડેલ છે. પન્યાસજી આણંદસાગરજીએ શુદ્ધિને માટે પૂરતો પ્રયાસ કરેલો છે. જૈનપુસ્તકલાંઠારમાં તથા જૈનશાળા અને પાઠશાળાઓમાં (નવાં સંસ્કૃત અભ્યાસ ચાલતો હોય ત્યાં) તેમજ સંસ્કૃતના અભ્યાસી સાધુસાધ્વીને ભેટ તરીકે આપવાનો છે. તેના અભિલાષી સાધુ સાધ્વીએ મગાવવાની કૃપા કરવી. પુસ્તક લાંઠારના રક્ષક વિગેરેએ પોરટેજ ત્રણ આના મોકલીને મગાવી લેવા તરતી લેવી.

કર્મગ્રંથ ચાર સટીક.

શ્રી દેવેન્દ્ર સુરિ કૃત કર્મગ્રંથ સ્વોપજ ટીકા સાથે શેઠ રતનજીભાઈ વીરજી તથા શેઠ જીવજીભાઈ જેઠાદની આર્થિક સહાયથી અમારા તરફથી છપાવીને બહાર પાડવામાં આવે છે. તેનો પ્રથમ ભાગ ચાર કર્મગ્રંથ જેટલો હાલમાં બહાર પડ્યો છે. તે સંસ્કૃતના અભ્યાસી સાધુ સાધ્વીને ભેટ દાખલ આપવામાં આવશે તેમજ પુસ્તક લાંઠારો માટે અને જે જનશાળાઓમાં કર્મગ્રંથ સટીકનો અભ્યાસ ચાલતો હશે તેને પણ ભેટ દાખલ આપવામાં આવશે. તેમજ પોરટેજના ત્રણ આના મોકલીને મગાવવો. અન્ય ગ્રહસ્થો માટે કિંમત રૂ. ૧૫ રાખવામાં આવેલ છે. પોરટેજ જીવું સમજવું.

પ્રશમરતિ સટીક.

શ્રી ઉમાસ્વામી ચારક કૃત આ ગ્રંથ અન્ય આચાર્યકૃત ટીકા તથા પ'છકા સહિત અમારી તરફથી છપાવીને બહાર પાડવામાં આવેલ છે. આર્થિક સહાય વળુથળી નિવાસી સંઘની હરજીવનદાસ ગુજલએ આપેલી છે. તે પણ સંસ્કૃતના અભ્યાસી મુનિ મહારાજ નિગેરેના તેમજ પુસ્તક બાંડારો માટે અને જૈનશાળાઓમાં ભેટ તરીકે મોકલવાની છે. ગુરૂસ્થા માટે કિંમત રૂ. બા. રાખવામાં આવેલ છે. પોસ્ટેજના બે આના જૈનશાળાવાળાઓએ પણ મોકલવા.

નવાણુ યાત્રાનો અનુભવ.

અમારી સભાના પ્રમુખ કુંવરજી આણંદજીએ ગયે વર્ષે શ્રીસિદ્ધાચળ મહા-ગીર્વની નવાણુ યાત્રા કરવાનો અપૂર્વ લાલ લીધો તે પ્રસંગે જોળવેલા અનુભવનો આ લેખ એ તૈયાર સંઘ'થી અનેક હકીકત પૂરી પાડે તેવા લખેલો છે. તે બહાળે બાળે આ માસિકમાં પ્રગટ થયેલ છે. ઉપરાંત શત્રુન્ય લલુકડપ, મહાકડપ તથા બસ્તચક્રીએ કરેલી સ્તુતિઓ વિગેરે દાખલ કરેલ છે. પાંચ ફારમની આ છુક કિમતશ્રી વેચવાની નથી પરંતુ નવાણુ યાત્રા કરવાના અભિલાષીને ભેટ તરીકે મોકલવાની છે. પોસ્ટેજ પણ લેવાનું નથી માટે તેના અભિલાષીએ મળાવી લેવાની તમ્હી લેવી.

નીચેના ગ્રંથો અધાય છે તે થોડા દિવસમાંજ

બહાર પડશે.

શ્રી ઉપદેશમાળા ભાષાંતર-મૂળ ગાથા, તેનો ટીકાનુસાર અર્થ તથા -કુલ ૭૦ કથાઓ શ્રી રામવિજયજી ગણિકૃત ટિકાનું આણું ભાષાંતર. આ ગ્રંથ ભાવનગરના ધાર્મિક સમુદાયનો સહાયથી બહાર પાડવામાં આવેલ છે. સાધ્વી વર્ગને ભેટ દાખ-ર આપવામાં આવનાર છે. કિંમત રૂ. રા. પોસ્ટેજ ચાર આના.

શ્રી ઉપદેશ પ્રાસાદ ભાષાંતર ભાગ ૫ મો. સ્તંભ ૨૦થી ૨૪—આ ગ્રંથ બાળ વયેને અત્યંત ઉપકારક છે. અનેક ઉપયોગી હકીકતો તથા કથાઓથી ભરેલો છે. મળાયા ગ્રંથમાં આવેલી મુબારે ૪૦૦ કથાઓની અક્ષરવાર અનુક્રમાણિકા આપવામાં આવી છે. છુક થોડા ભાગ લેવડી થઈ છે. કિંમત રૂ. ૨) પોસ્ટેજ ચાર આના.

આ ગ્રંથે છુકો લાઈફ મેમ્બરેને રૂ. ૧) બાદ કરીને આપવામાં આવશે અને સભાના વાર્ષિક મેમ્બરેને થોડી કિમતે આપવામાં આવશે.

શ્રી યોગબિંદુ સટીક—અનિકા દેવલીયાઈની સહાયથી છુકના આકારે તૈયાર કરવામાં આવી છે. સાદુ સાદી જોડો સંસ્કૃતના અભ્યાસી હોય તેમને તેમજ પુ-સ્તક બંડાર માટે ભેટ દાખલ મોકલવામાં આવશે.